CAPLLETRA 12

REVISTA INTERNACIONAL DE FILOLOGIA

Primavera 1992

Redacció:
Institut Universitari de Filologia Valenciana
Avda. Blasco Ibáñez, 28
46010 València
Telèfon 386 42 55
Edita:
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Subscripcions i correspondència:
Ausiàs Marc, 92-98 - 08013 Barcelona
Disseny:
Manuel Granell
Joan Josep Tornero
Il·lustracions:
De Negro

I.S.S.N.:
0214 - 8188
Dipòsit Legal:
B - 25.992 - 1990
Fotocomposició:
Servei de Publicacions
Universitat de València
Imprès per:
Novagràfik, S.A. - Barcelona

La publicació d'aquestes *Actes* ha estat possible gràcies a la col·laboració dels Departaments de Filologia Catalana de les Universitats d'Alacant i de València

Actes del Simposi

Cent cinquanta anys
de Filologia Valenciana (1800-1950)

II

a cura de

Jordi Colomina i Castanyer

Primavera, 1992

Director:
Antoni Ferrando

Consell de Redacció:
Consell de l'Institut Universitari de Filologia Valenciana

Comitè Científic:
E. Casanova, A. Ferrando, A. G. Hauf, M. Pérez Saldaña,
V. Salvador, V. Simbor

Consell Assessor:

Antoni Badia i Margarit
Jordi Castellanos
Germà Colon
Joan Fuster
Joseph Gulsoy
Joan Solà
Giuseppe Sansone
Arthur Terry
Joan Veny
Curt Wittlin
M. Claire Zimmermann

NORMES D'EDICIÓ DE LA REVISTA *CAPLLETRA*

Els articles originals, els exemplars de recensió, les comandes de subscripció i la correspondència en general s'han de trametre a la redacció de la revista (Institut Universitari de Filologia Valenciana, Av. Blasco Ibáñez, 28, 46010, València).

Els articles originals s'enviaran mecanoscrits a dos espais, preferentment en format DINA4. Si és possible, a més de la versió mecanoscrita s'inclourà el text informatitzat, preferiblement en els formats d'ordinadors Macintosh o en WordPerfect 5.0.

Els articles es presentaran preferentment en català i els autors n'inclouran un resum de 8/10 ratlles en català o anglés.

Les notes crítiques apareixeran a peu de pàgina i es reservaran a explicacions o aclariments complementaris. Les referències bibliogràfiques s'inclouran dins del cos de l'article i seguiran el sistema AUTOR-ANY-PÀGINA. L'any i les pàgines de la citació o referència apareixeran sempre entre parèntesis, separats per dos punts. Només quan la referència abaste tota una obra s'hi ometrà explicitar les pàgines a què es remet. Entre l'últim cognom de l'autor citat i l'any de publicació del llibre o article a què es fa referència no s'intercalarà cap signe :

... com ja s'ha observat (Sanchis Guarner 1980: 144)
... com observa Sanchis Guarner (1980: 144)
... "Dels documents del Principat desaparegué plenament l'article *es* ja en el segle XIV" (Sanchis Guarner 1980: 144)
... Aquesta era la idea recurrent del llibre (Sanchis Guarner 1980)

Totes les referències que apareixen en el text es repetiran al final del treball dins d'un apèndix de REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES. Hi aniran ordenades alfabèticament i s'ajustaran a les convencions de la bibliografia científica internacional :

- articles (títol entre cometes i nom de la revista en cursiva, numeració completa, lloc i any d'edició, pàgines):
  PICALLO, C. (1990) "Elements anafòrics i localitat", *Caplletra* 8, València, IUFV, pp. 41-53.
- llibres (títol en cursiva, lloc d'edició i casa editorial):
  SANCHIS GUARNER, M. (1980) *Aproximació a la història de la llengua catalana,* Barcelona, Salvat.
- capítol o parts de llibres col·lectius o miscel·lanis (autor, títol, dins, primer autor, nom de l'editor o editors de l'aplec, ed. o eds., títol del recull, any, pàgines):
  ANDERLE, A. (1991) "La crisi dels col·lectivismes" dins San Martín, A. ed., *Públic / Privat: un debat obert,* València, Universitat de València/Ajuntament de Gandia.

Els noms dels autors hi figuraran en versaletes, primer el cognom o cognoms; separat per una coma, el nom de fonts abreviat amb la lletra inicial.

Les contribucions acceptades i compostes es retornaran als autors per a la correcció de proves d'impremta. Les esmenes s'efectuaran seguint els signes convencionals del codi habitual de correctors.

A Manuel Sanchis Guarner
en el desè aniversari de la seua mort

ÍNDEX

CAPLLETRA 12

REVISTA INTERNACIONAL DE FILOLOGIA

REFLEXIONS AL VOLTANT DE LA PROPOSTA LINGÜÍSTICA DE JOSEP NEBOT I PÉREZ. Joan Rafael Ramos 11

LA PROPOSTA GRAMATICAL DEL P. LLUÍS FULLANA I MIRA (1871-1948) Vicent Simbor Roig 33

LA *GRAMÀTICA VALENCIANA* DE MANUEL SANCHIS GUARNER. Antoni Ferrando ... 59

UNS COMPOSTS VALENCIANS EN LLUR CONTEXT ROMÀNIC. Germà Colón Domènech 121

ABSTRACTS 135

JOAN RAFAEL RAMOS

REFLEXIONS AL VOLTANT DE LA PROPOSTA LINGÜÍSTICA DE JOSEP NEBOT I PÉREZ

El període de la Renaixença al País Valencià i a la resta del domini lingüístic es caracteritza per una tornada a la producció literària culta i per la proliferació d'escrits de caràcter satírico-humorístic en català. Després d'uns segles en què la llengua catalana havia estat bandejada dels gèneres literaris cultes, els escriptors renaixencistes comencen a utilitzar la llengua pròpia per elaborar la seua literatura. La producció escrita en llengua catalana experimenta un increment considerable i les crides a la reivindicació lingüística fan acte de presència. Al costat d'aquesta florida de la literatura culta, hi apareixen una gran quantitat d'escrits de caràcter popular, que enllacen amb la tradició popularista dels segles anteriors i que tenen com a plataformes de llançament la premsa i els escenaris teatrals.

Aquest increment de la producció escrita en català duia implícit, però, un problema que afectava tant els textos literaris com els periodístics. Ens referim als models lingüístics adequats per redactar en català. Cal tenir en compte que l'absència d'un ús culte de l'idioma durant els segles anteriors, i la progressiva dialectalització i castellanització de la llengua, va originar una diversificació de solucions gramaticals i, en alguns casos, un abandó de l'ortografia tradicional en favor de grafies castellanes. Aquesta situació es farà ben palesa durant el segle XIX.

De fet, al llarg del segle XIX i primeries del XX són nombroses les polèmiques que pretenen resoldre el desgavell ortogràfic i gramatical que impera a tot el domini

Caplletra 12 (Primavera 1992), pp. 11-32

lingüístic, i sovintegen les propostes lingüístiques per posar fi a aquesta situació anòmala que viuen les lletres catalanes. En aquest sentit, un dels personatges que més ha insistit en el tema, dins de l'àmbit del País Valencià, és Josep Nebot i Pérez (Vila-real, 1853-1914).

Josep Nebot, que compartia la seua dedicació professional com a bibliotecari de la Universitat amb la seua afició a la poesia i a la lingüística, en un primerenc article titulat *¿Quousque tandem?...*(1887), ens expressarà amb claredat la desorientadora situació de la llengua escrita al País Valencià. En aquest treball, ens dóna mostres de l'anarquia gramatical que impera entre els escriptors valencians, i veu com un fet totalment anormal que aquesta anarquia haja desembocat, a grans trets, en dues tendències gramaticals. Són les que ell anomena l'escola "castellana" i la "catalana", i que caracteritza de la següent manera:

> podemos decir que están con la primera el género dramático y el periodismo festivo (único que tiene vida en nuestra literatura, á pesar de generosos, pero desgraciados esfuerzos del periodismo serio), y con la segunda el género lírico en sus diversas manifestaciones, y la historia representada por algunas memorias, biografías, etc., que apenas si logran salir de la sombra protectora con que las cobija Lo Rat-Penat. De modo que la primera, es el ropaje con que se viste la literatura valenciana para mostrarse al común de los mortales, quedando la segunda reducida á una especie de lenguaje sagrado, como el de los antiguos sacerdotes egipcios, asequible únicamente á los iniciados.[1]

Nebot d'aquesta manera no feia sinó posar de manifest un problema que llavors afectava tots els territoris de parla catalana: el conegut debat entre els partidaris del català acadèmic o llemosí i els seguidors del català (o valencià) que ara es parla. Una polèmica, però, que no es planteja en termes tan senzills com hom podria pensar, sinó que revesteix molt sovint contradiccions internes, i deixa entreveure, en els partidaris d'una tendència i en els seguidors de l'altra, no sols preocupacions lingüístiques sinó també socials i polítiques que tindran característiques diferents a Catalunya i al País Valencià.[2]

Si ens centrem en el cas del País Valencià, que és el que ara ens interessa, podem observar a través de les paraules de Josep Nebot que hi ha dues posicions extremes en el darrer terç del segle passat. Una primera, la "castellana", que és la pròpia dels escriptors dels sainets i de la prolífica premsa satírico-humorística. I la segona, la "catalana", que es mou en el cercle d'escriptors vinculats a l'entitat valencianista *Lo Rat-Penat* . Realment, el que pretén reflectir Nebot amb aquestes peculiars denominacions és l'abisme existent entre la producció escrita de caràcter popular, basada en el "valencià que ara es parla", això és, en la llengua parlada a la ciutat de València amb l'acceptació d'una castellanització ortogràfica i gramatical –d'ací el nom d'"escola castellana"–, i la llengua que utilitza l'estol de poetes ratpenatistes, amb un llenguatge

(1) "*¿Quousque tandem?..*", *Almanaque de Las Provincias* (1887), article reproduït a Nebot (1894:187), d'on citem.

(2) Per a una visió general de la polèmica entre el "català acadèmic" i el "català que ara es parla", veg. Solà (1980), Segarra (1985*a*: 172-382) i Marcet (1987: 99-130).

encarcarat i arcaïtzant, inintel·ligible per al poble pla i reclòs al gènere de la poesia. Tot amb tot, indica que tant en un cas com en l'altre, les gradacions i interferències són constants.[3]

Aquesta manera diferent d'afrontar l'escriptura del català portava implícits una sèrie de factors que el mateix Nebot, en la mesura que en forma part, no trau a la llum. Hem de tenir en compte que acostar-se a una tendència o a una altra comportava una sèrie de conseqüències en vista del caire que adoptava el moviment renaixencista al País Valencià. Optar per l'ús del model cultista suposava en el nivell lingüístic un reconeixement de la unitat lingüística amb la resta del territori català; unitat que es reconeixia no amb el terme "català", sinó a través del terme "llemosí", tot i la impropietat de la denominació ja assenyalada anys abans per Milà i Fontanals. En canvi, seguir les petges dels populistes significava caure en un localisme lingüístic i en una castellanització flagrant que en res beneficiava la unitat de la llengua ni l'arribada a una entesa per crear un model de llengua literària apte per a tot el domini lingüístic. De fet, com estudiarem més avant, la defensa del "valencià que ara es parla" condueix alguns autors a declarar-se secessionistes. Per altra banda, participar d'una tendència o d'una altra denotava generalment la identificació amb una ideologia política: els populistes estaven del costat progressista i els ratpenatistes, després de l'arraconament de Constantí Llombart per part del sector llorentí, mostraren ben aviat una ideologia política sucursalista de base burgesa i conservadora.[4]

En realitat, donades les circumstàncies del moment, les posicions del sector populista i les del grup de *Lo Rat-Penat* eren difícils de fer convergir. La situació no beneficiava gens ni mica la recuperació de la llengua, i la manca d'una autoritat en matèria gramatical impossibilitava un acord. És per aquesta raó que Josep Nebot propugna en aquest mateix article la celebració d'un gran congrés de valencianistes, on es deixen sentir totes les escoles i totes les opinions, i on s'arribe a un consens gramatical.

La idea, vista des d'una perspectiva actual, era plausible. No obstant això, pensem que es degué trobar amb una sèrie d'entrebancs difícils de superar. D'una banda, la despreocupació dels populistes per subjectar-se a qualsevol mena de norma; d'una altra, l'interés de la burgesia de mantenir-se socialment, culturalment i políticament al marge dels sectors populistes. De fet, la pràctica del valencià en els primers era bàsicament per motius de proselitisme polític, i en els segons per una qüestió cultural, elitista, ja que els mateixos ratpenatistes solien utilitzar el castellà com a llengua familiar i de cultura seriosa.

Però, si aquests factors degueren contribuir a fer fracassar la iniciativa del nostre personatge, segurament la poca autoritat i les seues especials idees lingüístiques descartaren definitivament el seu projecte. Nebot pensava que en aquest congrés es podrien oferir, entre d'altres, dues solucions:

(3) En aquest sentit, és interessant l'intent de Nebot de distingir dins de l'"escola catalana" tres agrupacions: 1) els arcaïtzants, que pretenen escriure el valencià com es feia al segle xv, i no estalvien arcaismes en els seus escrits; 2) els catalanistes, que es regeixen pels diccionaris, gramàtiques i models procedents del Principat; 3) i els neollemosins, els quals seguint "la antigua gramática lemosina" accepten innovacions, i vindrien a ser una postura intermèdia entre les dues anteriors. Cf. Nebot, "*¿Quousque tandem?...*", dins Nebot (1894: 186).

(4) Sobre la confrontació entre el sector progressista i el conservador, veg. Sanchis Guarner (1985*b*), Simbor (1988*a*) i Blasco (1988).

En primer lloc, proposava, en una clara al·lusió al sector cultista, "hermanar las tradiciones con las necesidades de la época". Això és, demanava una modernització de la llengua. Però convé dir que aquesta modernització Nebot la veia d'una manera molt *sui generis* . Per a ell, modernitzar era sinònim de castellanitzar, i no de depurar la llengua de castellanismes i d'arcaismes:

> admitir como buenas y legítimamente valencianas ciertas frases y voces castellanas que es ya muy difícil si no imposible, desterrarlas de nuestra lengua; por ejemplo: *adiós, palacio, labio, entonces, pues, después, hasta, quiçá, elevar, loco, limosna, abrigo, obispo, cepillo, pendiente, plano, plantilla, terremoto, cuna,* y otras muchas que sería imposible detallar, y transigir con la sintaxis castellana que se ha enseñoreado ya casi en absoluto de nuestra lengua; pero conservar nuestra ortografía propia, y valencianizar en lo posible cuantas voces admitamos de otros idiomas.[5]

Com es veu ben clar en aquestes paraules, la solució a l'anarquia gramatical de l'època passava per a Nebot per un acostament al castellà; una aproximació que implicava, en aquest cas, dos camps de summa importància: el lèxic i la sintaxi. En canvi, manifestava un aparent interés per conservar la tradició ortogràfica.

Pel que fa a la segona solució, es mostrava decidit a

> Aceptar los hechos consumados y formar dos gramáticas diferentes: la una castiza, erudita, que puede ser la catalana (y nos ahorramos el trabajo de hacer una nueva, que al cabo ha de ser casi igual á ésta), con la que podamos ayudar en la medida de nuestras fuerzas al renacimiento lemosín y recordar nuestras antiguas glorias literarias; y otra valenciana popular, transigiendo con la *ch*, la *s* y la *ñ*, pero creando un verdadero cuerpo de doctrina con reglas fijas y precisas, que hagan imposibles los resbalones que continuamente damos cuantos nos proponemos escribir algo en nuestra moderna lengua, y unifique, legalizándolas, las tendencias de una escuela que tal vez representa la manifestación de verdaderas necesidades de la época.[6]

En la mesura que presenta les dues tendències gramaticals del moment com a fets consumats, Nebot eludia el problema de crear un model de llengua literària apte per a tots els gèneres, i no feia sinó contribuir a reafirmar l'actitud diglòssica que caracteritzava les dues posicions: reservar el "valencià que ara es parla" per al poble i per als gèneres dramàtic i la prosa periodística, i el "llemosí" per als erudits i per a la poesia. Val a dir, però, que aquesta acceptació de la coexistència de dos models diferents, no va ser una idea exclusiva de Nebot, ja que anteriorment M. Milà i Fontanals i posteriorment A. Rubió i Lluch també l'expressaren, tot i que cal advertir, com ha indicat J. Solà (1980: 48), que en general fou rebutjada.

(5) "*¿Quousque tandem?..*", dins Nebot (1894: 192-193).

(6) "*¿Quousque tandem?...*", dins Nebot (1894: 193-194).

És clar que tant la primera solució com la segona eren propostes poc satisfactòries i posaven de manifest la ideologia lingüística del nostre autor. D'una banda, se suggeria una única llengua literària, però amb una descarada castellanització que s'ocultava sota la denominació de modernització. D'una altra, es propugnava la redacció de dues gramàtiques, però amb una clara preferència per la gramàtica valenciana popular, o el que era el mateix, per l'escola castellana, amb l'acceptació, ara sí, d'una ortografia castellana. Evidentment, aquestes concessions abusives a la llengua castellana xocaven amb la llengua practicada pel grup de poetes encapçalat per Teodor Llorente, i no degueren caure massa bé en aquest sector. De tota manera, no estar d'acord amb les propostes gramaticals de Josep Nebot, no havia d'implicar necessàriament un rebuig a la idea de fer un congrés que posàs fi al conflicte lingüístic. Així ho entengué Constantí Llombart, que segons ens fa saber el mateix Nebot (1894: VI), fou l'únic que s'interessà per la iniciativa. Tanmateix, hagué de cedir davant de la indiferència de la resta dels membres de *Lo Rat-Penat*. Mort Llombart l'any 1893, Nebot considera que l'esperança de celebrar un congrés filològic valencià, que permeta arribar a un consens gramatical com el que ell suggeria en la primera solució, queda totalment descartada; i, per tant, creu que, donades les circumstàncies, l'única eixida possible per superar el conflicte lingüístic és fer realitat la segona solució que suggeria. Això és, confeccionar dues gramàtiques: una de popular i una altra de literària.

Nebot, tot i la seua escassa formació filològica, es veurà amb cor l'any 1894 de redactar la gramàtica popular.

1. *APUNTES PARA UNA GRAMÁTICA VALENCIANA POPULAR* (1894)

Sota el títol de *Apuntes para una gramática valenciana popular*, Nebot assumia la responsabilitat de posar en pràctica la primera part de la seua idea de confeccionar dues gramàtiques i es llançava en solitari a realitzar la difícil tasca de crear un cos gramatical, al qual, en teoria, s'havien de subjectar els partidaris del valencià que ara es parla. D'aquesta manera, deixava la gramàtica literària, encara no obcecat pel seu futur anticatalanisme, en mans de "Lo Rat-Penat ó quien tenga autoridad para ello (si no se quiere adoptar la catalana literaria que sería lo más prudente)".[7]

El propòsit de Nebot, com comenta en el seu Pròleg, és establir una sèrie de normes fixes i acabar amb l'anarquia gramatical que impera en els textos de caràcter popular, en els quals es produeixen constants alternances ortogràfiques, morfològiques i sintàctiques, i una gran allau de castellanismes.[8] Per portar a terme aquesta tasca, pensa que cal transigir davant de l'ortografia castellana, ja que aquesta, en la mesura que és la utilitzada per tots els escriptors valencians en adreçar-se al poble i és la que

(7) Nebot (1894: XII).
(8) Cf. Ramos (1992).

aprenen en l'etapa escolar, ja ha estat assumida pels que escriuen en valencià. Però aquest interés per sotmetre's al castellà no es deté en l'adopció del sistema ortogràfic castellà, sinó que intenta aplicar-lo als altres nivells de la llengua. No debades, fent gala de la seua visió apocalíptica del futur del valencià, diu que per redactar una gramàtica popular

> no hay más remedio que bajar la cabeza ante la gramática de la Academia, única autoridad legítima, adaptando á ella en lo posible el valenciano por medio de un estudio comparativo, que es lo que vamos á hacer. [9]

Aquesta manera d'afrontar la situació conflictiva de la llengua al País Valencià denotava ben clarament un escàs interés per la recuperació i la reivindicació lingüística, i posava de manifest una altra de les contradiccions de gran part dels renaixencistes, la dedicació merament erudita a la llengua. Així ho evidenciava també Nebot, anys abans, dins de les planes de la *Revista de Castellón* (1883), en acceptar el procés de castellanització com a irreversible en benefici del progrés:

> ...no debe entristecernos el verla cejar [referint-se al valencià] ante las civilizadoras legiones de la Ciencia y el Trabajo.
> ¡Bendito una y mil veces el vivificante soplo de la civilización y el Progreso, aún cuando nos arrebate en su vertiginosa carrera el santo recuerdo de la canción con que una madre cariñosa arrulló el dulce sueño de nuestra infancia.[10]

Assumit el procés de castellanització, una gramàtica valenciana es convertia per a Nebot en un calc de la gramàtica de l'Acadèmia espanyola, font bàsica dels seus *Apuntes*, tot i que confessava haver consultat també els treballs de Carles Ros, i les gramàtiques catalanes d'Antoni de Bofarull i Adolf Blanch (1867) i la de Pau Estorch (1857).

Si analitzem el tractat gramatical de Nebot, podrem observar que presenta bàsicament cinc apartats. Comença fent un contrast entre l'alfabet tradicional valencià i l'alfabet castellà. Després s'ocupa, en el que constitueix el marc central de la gramàtica, de la morfologia (o "analogia"), la sintaxi, la prosòdia i l'ortografia. I tanca l'estudi amb la inclusió d'un Apèndix, on entre d'altres coses fa un intent poc reeixit de crear unes regles que permeten valencianitzar mots castellans.

Per la nostra banda, centrarem l'atenció en l'anàlisi del cos central de la seua gramàtica a fi de veure quines són les seues propostes i en quina mesura s'apartaven de la tradició valenciana i de la llengua de l'època.

Pel que fa a l'ortografia, el sistema que proposa Nebot suprimeix gairebé per complet les grafies peculiars del català, i s'inclina, en la que ell denomina "reforma ortogràfica", per l'acceptació de les corresponents grafies castellanes. A més, practi-

(9) Nebot (1894: VIII).

(10) "Notas filológicas de la Plana", *Revista de Castellón*, 53, 1-3-1883, pp.67-69.

ca una reducció dràstica de l'alfabet amb l'objectiu de simplificar el sistema i de reflectir el subdialecte apitxat de la ciutat de València, el qual sol actuar com a norma. Vegem, a grans trets, com queda el seu sistema ortogràfic i les incoherències que comet, pròpies d'un diletant:

Els escriptors populistes, a l'hora d'escriure *b* o *v*, mostraven contínues vacil·lacions i no es preocupaven massa de distingir els sons bilabial i labiodental propis d'aquestes grafies. Una de les causes d'aquestes alternances era la manca d'interés per subjectar-se a una norma, encara que fos la castellana; una altra era la desaparició d'aquesta distinció en el parlar apitxat. Per posar fi a aquesta situació, Nebot propugna que a les zones no apitxades l'escriptura reflectesca la distinció fonètica, i que a València i voltants els escriptors es basen en l'etimologia llatina o en el castellà, tret de casos com el verb *haver* i els imperfets d'indicatiu que són amb labiodental, i per tant, diferents del castellà. Amb aquesta proposició, Nebot estava invitant els escriptors a seguir l'exemple castellà, ja que la gran majoria dels escrits es produïen a València. Per altra part, donava indicis de la seua poca competència en el camp de la fonètica en afirmar que als pobles valencians en què es distingeixen aquests sons, es pronuncien amb labiodental paraules com: *povre, pòvra, pòvrea, ovispo, ovispat.*[11]

En tractar la lletra *h*, el nostre autor comença un hàbit que caracteritzarà la seua obra posterior. S'allunya del sistema ortogràfic català per caure descaradament en els costums ortogràfics castellans. Així, davant de la diversitat d'opcions que es manifesten en els textos populistes, Nebot intenta arribar a una unificació. Per a aquesta unificació

> ha de bastar (...) el seguir en el valenciano moderno las tendencias del castellano, volviendo las espaldas á la ortografía catalana, no por desprecio ó desafecto, sino porque las circunstancias, más poderosas que el hombre, nos ponen en el caso de castellanizar nuestro lenguaje escrito.[12]

Era cert que els escrits populistes mostraven un desgavell en aquest punt. No obstant això, adoptant les regles de la *h* per al castellà, Nebot en comptes d'ajudar a unificar criteris el que feia era originar un nou desori. La seua idea de suprimir la *h* final del dígraf *ch* i la *h* antihiàtica era encertada, ja que suposava una simplificació notable de l'aplicació d'aquesta grafia muda; però no ho era gens la seua proposta d'acceptar la *h* davant del diftong *–ue–*. El que pretenia en aquest cas, i contra tota etimologia, era aplicar el costum castellà d'escriure una *h* davant del diftong *–ue–* procedent d'una *O* breu llatina, que els castellans posen quan és inicial o va precedit d'una vocal (ex: *huele, Orihuela*). D'aquesta manera, proposava l'escriptura de *mehues, escrihuen*, etc., sense adonar-se que l'origen d'aquest diftong era diferent, i que estava totalment fora de lloc escriure *mehues* amb *h* i *meua* sense *h*.

Quant a l'ús de la *i* llatina i la *y* grega, recomanava la identificació amb les regles castellanes. Això és, escriure la *y* grega amb el valor de conjunció, semivocal i

(11) Nebot (1894: 140). Cf. Sanchis Guarner (1985a: 52).
(12) Nebot (1894: 146).

semiconsonant (*y, may, yo*), proposta que, d'altra banda, era la que va mantenir la tradició catalana fins a la reforma ortogràfica iniciada per *L'Avenç*.[13]

La *l·l* geminada era rebutjada perquè, al parer de Nebot, no es geminava mai en valencià enfront de la pronúncia catalana (*ilustrar* per *il·lustrar*). Aquest, però, no era més que un altre pretext per acostar-se al castellà i distanciar-se del català, ja que tant els valencians com els catalans i balears solen reduir a *l* simple la *l·l* geminada en una pronúncia poc acurada.

Un altra de les grafies castellanes que accepta plenament és la de la *ñ*, de pràctica usual a les publicacions dramàtiques i a la premsa satírico-humorística, enfront del dígraf tradicional *ny*, que considerava propi de l'ortografia antiga.

Tocant a la lletra *q*, que l'ortografia catalana clàssica mantenia davant dels diftongs, adopta els usos castellans, i escriu, en comptes de *quadro, cuadro*.

La representació dels sons alveolars i palatals és possiblement un dels punts més importants de la seua proposta. Pel que fa als sons alveolars, realitza una reducció dràstica del sistema ortogràfic; reducció que afecta les grafies *c, ss, z, ç*, les quals són representades per l'única lletra que proposa, la *s* simple (*Valensia, peseta, onse, plasa*). Per portar a terme tal supressió, es basa en la dificultat que suposaria per als parlants de la ciutat de València la distinció entre l'alveolar sorda i la sonora,[14] ja que l'han perduda, i en la incapacitat que manifesta d'arribar a donar unes regles ortogràfiques sobre aquests sons, que considera que tenen en la resta del territori valencià una aparició anormal i desordenada. Aquesta manera de procedir ocultava, al nostre parer, una altra maniobra per castellanitzar l'idioma. D'una banda, en donar preferència absoluta a l'apitxat, cosa que no havia fet per distingir *b* i *v*, mantenia la indistinció que hi havia també en el castellà. D'altra banda, en suprimir grafies pròpies del sistema ortogràfic català, es distanciava de l'ortografia que seguien els escriptors cultes del País Valencià i els escriptors de la resta del domini lingüístic català.

Un altre camp de batalla que marcarà les etapes posteriors del nostre personatge és el de la representació dels sons palatals. Nebot, nascut a Vila-real (Plana Baixa), sabia distingir els sons sords dels sonors; ara bé, a l'hora d'explicar-los comet contínues confusions entre els sons palatal africat sord i sonor, tant en posició medial com final, i el so palatal fricatiu sonor. D'aquestes imprecisions, i sempre atenent al parlar apitxat i als sons existents en castellà, ix una significativa simplificació del sistema. Així, suprimeix les grafies *j, g, tj, tg, ig* i *tx*, que representarà per mitjà del dígraf castellà *ch* en totes les posicions (*Chesús, ánchel, roch, etc.*).[15] Pel que fa a la grafia *x*, opina que no té mai en valencià, a diferència de com es fa en català, el valor palatal fricatiu sord en posició inicial i postconsonàntica, i que, quan va darrere d'una *i*, sona com una alveolar fricativa sorda. D'aquesta manera, propugna que en el primer cas s'escriga amb la *ch* castellana (*charòl*), i en el segon aconsella l'escriptura d'una *s*, tot i que no s'atreveix a proclamar obertament aquest canvi i ell mateix

(13) Els col·laboradors de *L'Avenç* comencen en els primers anys de la dècada dels 90 a modernitzar les grafies i proposen entre d'altres la substitució de la *y* grega per la *i* llatina (conjunció i diftong) i la supressió de les *hh* inicial i medial. Nebot, evidentment, no devia conéixer aquests treballs. Cf. Segarra (1985*a*: 276).

(14) Nebot (1894: 21) parla de la "s fuerte" enfront de la "s suave".

(15) Nebot (1894: 22-24). Cal anotar que en els topònims i cognoms accepta el manteniment del dígraf *-ig*.

vacil·la a l'hora de grafiar-lo. Així, per exemple, escriu els incoatius amb *s* (*patís, patises,* etc.), i en verbs com *eixir, nàixer, conéixer,* etc. manté la grafia *x*.

Al costat d'aquestes particularitats ortogràfiques, destacarem la supressió de la *–d–* intervocàlica procedent del sufixos llatins –ATA i –ATORE (*vegá* per *vegada, llauraor* per *llaurador*) i l'acceptació de la contracció *pa* a la vora de *per a,* trets dialectals que considera ja molt generalitzats entre el poble.[16]

Per acabar amb els comentaris sobre el sistema ortogràfic proposat per Nebot, convindria assenyalar dos aspectes: l'accentuació i l'apostrofació. Pel que fa a l'accentuació, defensa conservar el sistema castellà amb l'única variació, ja practicada pels valencians des de Carles Ros, d'accentuar sempre les vocals *è* i *ò* obertes amb accent greu (*Visènt, hòme*).[17] Respecte a l'apostrofació, es caracteritza per un abús d'aquest recurs. Així, sol aplicar-la quan l'article, els pronoms febles, els possessius, el relatiu *que*, les conjuncions *que* i *perquè*, i les preposicions *en, entre, de* i *des de*, entren en contacte amb una vocal (v.g. *perqu'entre'ls amics y les families de'ls amics se'ls han endut tots*).[18]

En l'apartat de la morfologia, realitzar una castellanització esdevé una tasca més difícil i complicada, ja que les formes de cada llengua són distintes. És per aquesta raó que Nebot, tret d'uns esparsos casos en què ho intenta, opta decididament per una dialectalització:

Si ens atenem a la morfologia nominal, convé advertir que, tot i que era freqüent en els textos populistes el canvi de gènere en alguns adjectius com ara *dèbil, fásil i felís,* que passaven a *dèbila, fásila i felisa*, Nebot sembla més partidari de no modificar-los.[19] En canvi, en el cas dels pronoms forts adopta com a formes úniques les dialectals *nosatros* i *vosatros,* i defensa la forma *yò,* oposant-la al català *jo*, que, segons ell, hauria aparegut a Catalunya a partir del segle XVI per influència francesa.

Quant als pronoms febles, no és partidari d'acceptar la forma dialectal *lis* per *els*, però s'inclina a adoptar només els pronoms de primera i segona persona *mos* i *vos* enfront dels que considera catalans i antics *ens* i *us*.

Salta a la vista que Nebot, quan pot, intenta mostrar les diferències entre el valencià i el català, encara que en la majoria d'ocasions els pocs coneixements dialectals el porten a fer afirmacions gratuïtes com ara en el cas del pronom *jo*, forma que presenta una variant ioditzada no sols al País Valencià sinó també a part de Catalunya (per ex: a Barcelona i a la zona meridional) i a alguns punts de les Balears (per ex: Eivissa). Aquesta manera d'actuar, tanmateix, no serà utilitzada encara per propugnar un secessionisme lingüístic.

En el camp de la morfologia verbal, en vista que la determinació d'acollir-se a un valencià dialectal multiplica les variants morfològiques, es mostrarà favorable a adoptar el criteri de preferir

(16) Pel que fa a *-ada* , comenta que són molts els vells que encara fan sonar la *–d–* (Nebot 1894: 102). D'altra banda, convé advertir que condemna el costum dels escriptors populistes d'escriure amb *a* la *e* de les paraules que comencen per *es-* i *en- (ascomensar, anteniment).*

(17) Cf. Segarra (1985*b*: 79).

(18) La còpia d'apostrofacions és un fenomen que caracteritza les dues tendències ortogràfiques. Cf. Solà (1980: 47).

(19) Cf. Nebot (1894: 40) i Solà (1980: 52, núm. 23h).

> siempre en lo dudoso lo regular á lo irregular, y en igualdad de circunstancias, lo de Valencia á lo de fuera y las formas de las clases ilustradas (siempre que no sean castellanismos) á las del pueblo indocto.[20]

El criteri de basar les seues propostes en el parlar de València ja l'havia posat de manifest en tractar l'ortografia. Ara bé, és simptomàtic que a l'hora de descriure el sistema verbal, ofegat per la gran quantitat de variants dialectals, es manifeste partidari de prendre com a model el parlar de la gent culta i no el del poble pla, com havia fet fins llavors. Això ens demostra que Nebot no es veu capaç de donar unes normes vàlides i unitàries a partir del valencià parlat, i ha de recórrer a models cultes ja establerts, de manera que així contradiu la teoria que li havia permés concebre la gramàtica que estava redactant.

Si ens detenim en la descripció que realitza de les conjugacions, podrem observar que aquesta és una descripció poc meditada i basada en la gramàtica espanyola. Tot i distingir tres conjugacions regulars, pren com a model de la segona conjugació el verb *vendre*, que és irregular, i en canvi, el verb *prendre*, que es conjuga de manera idèntica a *vendre*, si exceptuem el participi, l'inclou dins dels irregulars. Pel que fa a la tercera conjugació, només inclourà els incoatius, que adopten en Nebot, seguint el dialecte occidental, les formes en *–i–*, però amb la particularitat, ja assenyalada anteriorment, de substituir en totes les formes la *x* per la *s*: *patix>patís*. També dins de la tercera conjugació, caldria consignar la manca dels verbs de la conjugació pura del tipus *dormir*, verbs que tracta com a irregulars, sobretot si tenim en compte que sol acceptar les formes analògiques: *dorga, llichga*.

Per una altra part, en l'impersonal *haver-hi*, intentarà realitzar una castellanització ortogràfica. Per dur-la a terme, diu que no podem adoptar la forma catalana *hi ha*, perquè en valencià no existeix el pronom adverbial *hi*, i addueix també criteris prosòdics per justificar la conveniència d'utilitzar una forma més pròxima a la castellana *hay* com és el cas de *hia*. [21]

En abordar els adverbis, les preposicions i les conjuncions, incorrerà novament en el defecte de sotmetre's, quan les formes li ho permetran, a la castellanització i a la dialectalització, sense pensar que això en moltes ocasions suposa una diversitat de variants que incrementen l'anarquia gramatical que ell mateix volia combatre. D'aquesta manera, en els adverbis accepta variants com *después* i *després*, *entonses* i *llavors*, *menos, meñs* i *manco*, *tamé* i *també*, *avans* i *ans*,[22] al costat de formes úniques com *ahí*, el castellanisme *hogañ*, i l'intent, totalment arbitrari, de distingir com en castellà el quantificador *mol*, sense *t*, que equivaldria a *muy*, de *molt*, amb *t*, que l'identificarà amb *mucho*. En les preposicions, podríem destacar la desautorització implícita de les formes *fins, sens* i *ab* i l'acceptació de *hasta, sinse, en* –amb el valor de la preposició *amb–*, les variants *caba, cap á* i *paca*, i els castellanismes *so* i *tras*. En les conjuncions només caldria advertir la plena acceptació de *pues*, amb tots els valors sintàctics castellans.

(20) Nebot (1894: 49).

(21) Nebot (1894: 148-149).

(22) Curiosament no dóna la forma *antes*, que a finals del XIX conviu amb *abans*. De tota manera, dins de les conjuncions inclou la forma castellana *antes be*.

Les referències a la sintaxi en l'obra de Nebot són més aviat escasses. De fet, es mostra absolutament convençut que les construccions valencianes s'acosten cada dia més a les castellanes, i que, per tant, l'únic que haurà de fer és marcar les diferències; la resta: "téngase por común á ambas lenguas". Seguint aquest criteri, tractarà aspectes molt concrets. Un d'aquests és el cas de la concordança del participi, on sembla donar llicència a la tendència que observa a la no concordança. Dins dels pronoms febles, condemna l'ús del pronom de tercera persona *se* en compte de *mos* o *vos* (*se quedem /mos quedem*). En el cas dels pronoms enclítics, proposa una ortografia inapropiada per mantenir clara l'estructura sintàctica dels elements que s'adjunten al verb. Així de *llavem-nos* fa *llavemos*; de *dóna'ns-en, donamon*; de *mira'm, míram*; i de *mireu-ho, mirevho*. Pel que fa a l'ordre dels pronoms proclítics, propugna l'ordenació CD o CI + *se*: *me se fa tart* . En el cas dels usos de *per* i *per a*, i de *ser* i *estar*, explícitament els identifica amb els usos castellans i els separa dels catalans, tot i que reconeix que encara és utilitzat el verb *ser* amb locatius.[23]

El lèxic no constituirà en la gramàtica de Nebot un apartat especial, si fem excepció de les regles que afig a l'Apèndix per valencianitzar sufixos castellans o de caràcter culte. De tota manera, com ja havíem anunciat abans, l'esperit de Nebot en aquest nivell és l'acceptació de totes aquelles paraules castellanes que circulen per la ciutat de València i el rebuig de "catalanismes" (*papallona, dintre, nosaltres*) i arcaismes (*foll, bisbe, almoina, paláu*).

Finalment, dins de l'apartat de la prosòdia, justificant-se en la variació fonètica dels subdialectes valencians i en la manca d'alguns sons en el parlar apitxat de València, que hauria d'actuar com a norma, arriba a la següent generalització:

> nos abstenemos de dar reglas para la pronunciación, y siga cada valenciano hablando como su madre le enseñe ó como hablen los de su pueblo.[24]

És clar que en aquest cas el rigor científic brillava per la seua absència. Però val a dir que a aquesta afirmació s'hi afegia ara la vella i subjectiva exaltació de les "qualitats" del valencià, com ara la "suavitat" i la "dolçor" (=sonorització); fet que significava caure en una contradicció, ja que en aquest cas es mostrava clarament a favor de mantenir en el nivell prosòdic els sons sonors i, en canvi, la seua proposta ortogràfica no permetia distingir-los.

El ressò que tingué la publicació d'aquesta gramàtica de Josep Nebot realment fou ben minso, si no podem qualificar-lo d'anecdòtic. Nebot, encara poc conegut a València, treia a la llum una gramàtica per als escriptors populistes, quan aquests mostraven una absoluta indiferència per subjectar-se a qualsevol norma gramatical. Per contra, el sector cultista no combregava de cap de les maneres amb la proposta de Nebot, que trobava molt allunyada de la sempre propugnada, però mai realitzada, empresa de crear una gramàtica valenciana que acabàs amb l'anarquia ortogràfica.

(23) Nebot (1894: 68, nota 1).

(24) Nebot (1894: 132).

En aquest sentit, són ben significatives les paraules de Teodor Llorente, en contestació a una carta de Nebot, dins del marc de *Las Provincias*, en la qual el nostre personatge expressava el seu goig pel fet que la junta directiva de *Lo Rat-Penat* s'havia ocupat del tema de la creació d'una gramàtica valenciana, obra que considerava que tindria com a punt de partida la seua gramàtica popular:

> si Lo Rat-Penat insiste en su propósito de publicar una gramática valenciana, no será para enmendar la plana al Sr. Nebot, sinó para escribir otra plana distinta.[25]

Però aquesta iniciativa de fer una gramàtica *Lo Rat-Penat* va quedar, com solia passar, en un projecte. Els escriptors valencians de finals del segle XIX continuen escrivint de manera anàrquica i en la majoria dels casos es queden al marge i desconnectats de les reformes que des del grup de *L'Avenç* es van proposant. De fet, en aquesta situació, l'únic mèrit que podríem atribuir a Nebot és el de ser el primer gramàtic valencià del moviment renaixencista.[26]

2. LES PROPOSTES LINGÜÍSTIQUES DE NEBOT DE 1895 A 1909.

Cinc anys després de la publicació dels seus *Apuntes para una gramática valenciana popular*, apareix publicat a l'*Almanaque de Las Provincias* (1899) el seu article "Algo sobre fonología valenciana". En aquest treball, comença a elaborar la seua proposta per a una ortografia culta i mostra ja indicis evidents del seu interés de separar en el nivell culte la gramàtica catalana i la valenciana.

Les solucions ortogràfiques que propugna pretenen venir avalades pel buidatge d'obres escrites valencianes dels segles XV i XVI. Però convé dir que en la seua exposició torna a mostrar-nos indicis de la seua escassa preparació en matèria fonètica. Una constatació d'aquest fet es posa de manifest en identificar la neutralització de les vocals *a* i *e* dels catalans amb l'obertura de la *e* final en poblacions com Alcoi i Sueca, i en fer servir aquest fenomen fonètic per separar el català i el valencià ja des de l'Edat Mitjana, sense tenir en compte que el català occidental es comporta igual que el valencià.

En el camp del consonantisme, reconeixerà la pertinència de distingir els sons alveolars sords i sonors com feien els textos antics amb l'ús de grafies com la *ss*, la *ç* i la *c* per als sords i la *s* per als sonors. En tractar els sons palatals, apunta l'existència en les llengües neollatines de quatre sons, que ell defineix com la *ch* "continua ó fricativa fuerte", la *ch* "continua ó fricativa suave", la *ch* "explosiva fuerte" i la *ch* "explosiva suave"; les quals correspondrien respectivament a la palatal fricativa sorda, la palatal fricativa sonora, la palatal africada sorda i la palatal africada sonora.

(25) "Gramáticas valencianas", *Las Provincias*, 23-12-1894. Sembla que l'única ressenya que es realitzà sobre aquesta gramàtica la féu, segons informa Alcover (*Las Provincias*, 30-12-1908), la revista del Dr.Vollmöller de Dresden, *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der Romanischen Philologie*, l'any 1904, de la qual "mereció vivos elogios". Alcover diu que en va fer un extracte al seu *Bolletí* d'agost de 1908, però en consultar-lo no hi hem trobat res al respecte. D'altra banda, sobre la repercussió de la gramàtica, és ben expressiu Nebot anys després (*Las Provincias*, 23-2-1909) en polemitzar amb Alcover: "yo, que siempre he sido de los otros (de los clásicos del *Rat-Penat*), á pesar de mi Gramática popular que no fué sino un intento de redención mal apreciado por los clásicos y desoído por los populares, he querido de nuevo meterme á redentor... y de nuevo he sido crucificado".

(26) Cf. Simbor (1982).

D'aquests sons, assenyala que en català únicament n'existeixen dos, els fricatius sord i sonor, quan en realitat hi existeixen tots quatre. En canvi, per al valencià reserva, prescindint del parlar apitxat, el palatal africat sord, que representarà per mitjà de la grafia castellana *ch* (*chiquet, porche*);[27] el palatal africat sonor, que grafia amb la *g* o la *j* segons l'etimologia (*Jesus, geniva*); i el palatal fricatiu sord, que, tot i que es mostra reservat a l'hora de donar-li valor fonològic en valencià, l'escriurà amb *x* (*xarop, coixí*).

D'aquesta manera, es pot observar un altre intent de separar el català i el valencià a partir de criteris fonètics, que li serviran per proposar una ortografia distinta a la que els escriptors catalans solien emprar en aquest punt. D'altra banda, aquest article suposa un trencament amb la proposta ortogràfica que féu en la gramàtica de 1894. S'hi redueix el nombre d'usos de la grafia *ch*, i s'hi introdueixen grafies com ara la *g*, la *j*, la *ss*, la *c* i la *ç* que permetran distingir els sons sords dels sonors.

Una altra intervenció de Nebot, utilitzant com a mitjà de difusió la premsa, té lloc a la revista castellonenca *Ayer y Hoy*. Entre els anys 1902-1903, aquesta revista és el marc d'una polèmica sobre la llengua literària, que té com a protagonistes destacats, a més de Nebot, dos personatges insignes del valencianisme castellonenc: el republicà federal Gaetà Huguet Breva, conegut per les seues constants reivindicacions i contribucions econòmiques a la causa valencianista, i el conservador Salvador Guinot, escriptor de narrativa i fundador de la *Societat Castellonenca de Cultura*.[28] Tots tres venien a sintetitzar les tres concepcions de la llengua literària que a les primeries del segle xx es perfilaven en l'àmbit valencià. Nebot representava la tendència populista. Gaetà Huguet, tot i les diferències d'enfocament amb el sector cultista de València, seguia les directrius dels arcaïtzants. Salvador Guinot s'inclinava per una postura equidistant i més assenyada, que era la que seguiran un grup reduït d'escriptors com ara Miquel Duran de València, Daniel Martínez Ferrando, Jacint Maria Mustieles, entre d'altres, i que fructificarà amb un acostament a les propostes fetes des de Barcelona per *L'Avenç*.[29]

D'aquesta polèmica, ara només ens interessa el confrontament entre G. Huguet i J. Nebot, ja que S. Guinot no entrarà a polemitzar directament amb cap d'aquests autors. La controvèrsia s'inicia quan Huguet en un dels seus articles de la sèrie "Notes valencianistes" fa una ferma defensa de la necessitat de considerar almenys potestativa la presència de la nostra llengua en tots els centres i corporacions de caire regional, i qualifica el castellà com a enemic capital de l'idioma, pel fet de ser el causant de l'adulteració i l'abandó que sofreix el valencià a les zones urbanes. En abordar aspectes gramaticals, es mostrarà totalment contrari a acceptar qualsevol tipus d'innovació que haja estat originada per la pressió del castellà, i criticarà algunes de les solucions gramaticals que practicaven llavors els valencians.

Entre les propostes que realitza o que fa servir en la redacció del seu article, en tenim unes quantes que contrasten amb l'actitud que havia pres anys abans Josep

(27) És simptomàtic de la seua evolució cap a un fervorós anticatalanisme el seu interés per allunyar-se de l'ortografia clàssica i catalana, i aproximar-se a la castellana. De fet, si ara en el nivell culte proposa la grafia *ch* per al so palatal africat sord, sense indicar-ne la posició, i per tant si afecta també la posició final; l'any 1883 en el seu article "Notas filológicas de la Plana" (*Revista de Castellón*, 53, 1-3-1883,p.67) pensava que s'havia d'escriure *x* (*xaròl, xop, xular*) en principi de paraula, *tj* (*ditja, ditjós*) en posició medial, i *ig* en posició final. Treball en què, si bé confonia el so sord i el sonor en situació intervocàlica, era més coherent amb la tradició mantenint la *x* i la *-ig* (i fins i tot la *tj*). D'altra banda, hom pot trobar l'article "Algo sobre fonología valenciana" reproduït a la seua gramàtica de 1910.

(28) Per a una caracterització d'aquests personatges, podeu consultar Ramos (1989). Per a una aproximació més detallada a la polèmica, cf. Ramos (1993).

(29) Cf. Simbor (1988: 22-28) i Simbor (1989).

Nebot. Així, Huguet defensa el manteniment de les consonants geminades tal com es feia en la llengua antiga per respecte a l'etimologia (*annul·lació, litteraria, differencia*). Utilitza les grafies *s, ss, c, ç,* per representar els sons alveolars, i les grafies *j, g, x* i *tx* per als palatals. I en el terreny gramatical, reivindica l'ús del pronom feble *hi,* la utilització de la forma *hi ha* del verb *haver-hi* en comptes de *hia,* i un major ús del verb *ser* enfront d'*estar.*[30]

Tot i que no havia estat al·ludit, Nebot es va sentir amb el deure de contestar el dur atac d'Huguet als populistes. Al número següent de la revista *Ayer y Hoy,* copiant el mateix títol que feia servir Huguet, però ara amb l'important detall sociolingüístic de ser escrit en castellà i d'usar el castellà com a llengua vehicular de l'article, se sentirà animat no només a desautoritzar les propostes gramaticals d'Huguet, sinó també a posar en qüestió i criticar, demostrant una absoluta manca de consciència nacionalista, els intents normalitzadors del seu oponent. L'arma que utilitzarà per portar a terme tal fi, és la mateixa que es fa servir en l'actualitat: l'acusació de catalanista en el nivell gramatical i la referència a un País Valencià bilingüe. Vet ací una mostra del primer recurs:

> Adolece el amigo don Cayetano del mismo mal que aqueja á todos los valencianistas exaltados que por miedo al fantasma castellano que suponen va á devorarnos, se arrojan en brazos del catalán y aún del francés sin percatarse de que filológicamente tan extranjeros son éstos como aquéllos en nuestra región.[31]

Per a Nebot, Huguet tenia la llengua com una espècie de relíquia, que calia venerar per respecte als nostres avantpassats. En canvi, ell era dels que pensava que

> la lengua de un pueblo es pura y simplemente un instrumento de trabajo que conviene modificar según las circunstancias de lugar y tiempo á fin de adaptarlo en lo posible á las necesidades de la tarea que se emprende y á las aptitudes y fuerzas de quien ha de manejarlo.

Per aquesta raó rebutjava l'escriptura de les consonants geminades, si no era originada per marcar un distinció fonètica –com ara el cas de les alveolars– o per distingir un significat, i defensava que calia substituir l'ortografia antiga per la moderna fent un clar esment als models de Bernat i Baldoví i d'Escalante. D'altra banda, li criticava la utilització d'arcaismes i l'ús de mots com *ultrança, romandre* i *petit,* que considerava catalans.

Val a dir, però, que aquest desig de modernitzar la llengua perdia tot el seu sentit en utilitzar pràcticament sempre el castellà com a llengua vehicular dels seus escrits i en oferir propostes gramaticals basades gairebé sempre en un intent d'acostament al castellà per fugir del català. Per contra, a Huguet se li podia retraure un abús de les

(30) *Ayer y Hoy,* 8, 15-4-1902, pp.129-132.

(31) *Ayer y Hoy,* 9, 1-5-1902, pp.155-157.

solucions antigues, però, enfront de Nebot, la seua proposta tenia com a objectiu la dignificació de la llengua i la seua normalització.[32]

Una altra de les aparicions de Nebot en públic es constata en formar part de la polèmica que sobre la llengua literària es realitza entre 1908 i 1909. Aquesta polèmica tenia com a principals protagonistes representants de les dues tendències més consolidades, la populista i la cultista, i es caracteritza pel fet de tenir diferents fases de les quals ara només analitzarem aquelles en què intervé el nostre personatge.[33]

La primera fase de la controvèrsia té com a marc les planes de la revista *El Cuento del Dumenche* i del diari *Las Provincias*. Els antagonistes són el populista Lluís Bernat, director de l'esmentada revista i deixeble del progressista Constantí Llombart, i Teodor Llorente, que representa l'estretor de mires en què havia caigut l'entitat *Lo Rat-Penat*. La discussió teòrica se centrarà en punts bàsics com la importància dels diversos gèneres literaris per a la normalització lingüística i literària, i el model de llengua adequat per a la redacció de textos literaris. Mentre Bernat dóna suport a una reglamentació gramatical i aconsella una modernització ortogràfica, a més d'afavorir l'ús de la llengua en els gèneres literaris distints de la poesia; Llorente és partidari d'un model de llengua literària culte i unitari, fet essencialment per a la poesia.[34] Aquesta dialèctica toca la seua fi en introduir-se en el debat Josep Nebot, que durant l'any 1907 i fins a l'agost de 1908 havia estat vice-president de *Lo Rat-Penat*, i des d'aquest mes fins a l'1 d'octubre havia exercit el càrrec de president accidental. Acabat aquest període de mandat, es veu amb l'ànim de polemitzar sense comprometre ningú. La seua contribució a la polèmica és merament testimonial. Però crida l'atenció per la resposta que té en el populista Lluís Bernat. De fet, el que fa Nebot és donar un absolut suport a les idees de Bernat, però convé dir que aquest suport es lliga a les seues idees secessionistes, cosa que suposa un qüestionament del model literari de Llorente que té en compte la unitat de la llengua catalana.[35] Bernat, després de la intervenció de Nebot, manifestarà sense ambages també el seu secessionisme, i fins i tot s'atreveix a demanar-li consell perquè els oriente en matèria gramatical.[36]

Una part d'aquesta polèmica, ara més centrada en aspectes fonètics i ortogràfics, té com a protagonistes destacats Nebot i el prestigiós filòleg mallorquí A. M. Alcover. La confrontació, que té com a marc *Las Provincias*, té el seu origen en una contestació d'Alcover al valencianista Faustí Barberà, el qual havia fet pública la necessitat de convocar un congrés valencianista que permetés arribar a un consens ortogràfic, i fins i tot suggeria la idea de constituir una Acadèmia Valenciana.[37] Aquesta idea d'arribar a un consens era una reivindicació constant de molts valencianistes conscients de les repercussions negatives que implicava l'anarquia ortogràfica. Però la solució per a Alcover no era la celebració d'un congrés o la creació d'una acadèmia, sinó que calia passar prèviament per un estudi científic de tots els nivells de la llengua; i després, amb la informació suficient, redactar una gramàtica. Alcover sabia ben bé

(32) Així es manifestava Huguet en la contestació al text de Nebot (*Ayer y Hoy*, 13, 1-7-1902, pp.229-234). D'altra banda, convé advertir que Huguet seguirà defensant la seua posició gramatical i negarà qualsevol identificació amb els catalanistes. De fet, es declara també secessionista.

(33) Per a una relació detallada de la polèmica, veg. Salvador (1986), Simbor (1986) i Simbor (1988*b*).

(34) Cf. Salvador (1986: 64-65).

(35) "Una carta interessant", *El Cuento del Dumenche*, 11, 17-10-1908.

(36) "La llengua valenciana", *El Cuento del Dumenche*, 16, 21-11-1908.

(37) "Sobre la lengua valenciana", *Las Provincias*, 1-10-1908. Sembla que l'article aparegué primer dins de la publicació *Terra Valenciana*.

que el País Valencià no tenia encara cap persona capacitada per emprendre aquests estudis. I això incloïa també el mateix Nebot. Per sortir mentrestant del pas, es creurà amb el deure d'aconsellar els escriptors valencians en aspectes ortogràfics.[38]

Alcover demanava als escriptors valencians que s'allunyassen de la seua esclavitud a l'ortografia castellana i que escrivissen seguint la tradició ortogràfica dels seus clàssics. Amb tal objectiu, opinava que era abominable la representació per mitjà del dígraf *ch* dels sons palatal africat sord i del sonor, i del palatal fricatiu sord i del sonor, la qual cosa suposava una eliminació de les grafies tradicionals *tx*, *tj* i *tg*, *x*, *j* i *g*, respectivament, i la supressió d'una distinció que conservava viva Catalunya, les Balears i tota la zona valenciana, tret de la zona apitxada. D'altra banda, afirmava que el dígraf *ch* sols tenia un valor velar en la tradició de la llengua.

Quant als sons alveolars, exigia la distinció entre la *s* sorda i la sonora, i explicava que l'alveolar sonora era representada amb una *s* en posició intervocàlica i per mitjà d'una *z* en posició inicial i postconsonàntica. Tocant a les sordes, segons la posició i l'etimologia proposava les grafies *s, ss, c, ç* .

Finalment es mostrava totalment en contra d'escriure la *ñ* castellana en comptes del dígraf tradicional *ny*.[39]

Les propostes d'Alcover demostraven la seua pregona formació filològica i un enorme coneixement de la llengua antiga amb un clar plantejament dels problemes ortogràfics des d'un punt de vista unitari. Però aquesta manera de concebre la llengua xocava amb les propostes gramaticals de Nebot, que es veu impel·lit a opinar sobre les apreciacions ortogràfiques del seu adversari de torn.

Nebot està d'acord, com ja havia manifestat l'any 1899, amb la distinció ortogràfica dins de les alveolars, tot i que no diu res respecte a la *z*. Quant a la *ñ* castellana, no es mostra massa convençut de bandejar-la per la clàssica *ny*, adduint un argument que ocultava el seu esperit castellanitzador, la presència en totes les caixes de les impremtes valencianes d'aquest signe. I pel que fa als sons i grafies de les palatals donarà clares mostres del seu dissentiment en negar l'existència al País Valencià dels sons palatal fricatiu sonor i palatal fricatiu sord, i acusar Alcover de conéixer el valencià només per referències dels seus corresponsals. Del primer so diu que s'utilitza només en algun poble fronterer amb Catalunya. Del segon, que si de cas s'empraria precedit sempre de *i* (*eixir*), i que de tota manera, fins i tot l'escola popular, l'escriu amb *x*.

Aquesta manera de veure les coses, i la manca d'una concepció de l'ortografia des d'una perspectiva unitària, menen Nebot a continuar mantenint un sistema ortogràfic en què s'elimina l'ús de la *x* en posició inicial i postconsonàntica, i el de la *tx* en qualsevol posició; grafies que, en la mesura que en valencià representen el so palatal africat sord, han de ser representades per la *ch* castellana, la qual per a Nebot és la grafia pròpia dels valencians i la utilitzada des del segle XV, en què es produeix la segregació lingüística del valencià enfront del català i mallorquí. D'altra banda, pel que fa a la distinció entre *j* o *g* i *tj* o *tg*, en tant que considera que al País Valencià no

(38) "Sobre ortografía valenciana", *Las Provincias*, 16-11-1908.

(39) "Sobre ortografía valenciana", *Las Provincias*, 29-11-1908. Aquesta proposta ortogràfica havia aparegut abans al seu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, 1908-1909, pp.121-126. Per a un seguiment complet de la polèmica sense haver d'accedir a les fonts, veg. Alcover (1908-1909: 322-324).

es fa la distinció entre la palatal africada sonora i la corresponent fricativa, postula l'escriptura només de la *j* i la *g*.[40] A partir de llavors, la polèmica se centrarà en els sons palatals i en la seua adequada representació.

La resposta de mossén Alcover es fa prompte efectiva al diari *Las Provincias,* on afirmava conéixer personalment el valencià, perquè durant els anys 1901 i 1902 havia realitzat enquestes en aquest territori. Els seus profunds coneixements de dialectologia li permeten invalidar les opinions de Nebot i demostra que el so palatal fricatiu sord existeix en valencià no només en posició intervocàlica precedit d'una iod, sinó també en els verbs incoatius (*patixc*), en principi de paraula en topònims com *Xàtiva* i *Xixona*, en posició postconsonàntica (*panxa, porxe*) –exceptuant la zona apitxada–, i en posició intervocàlica sense l'articulació de la iod en el cas concret de la zona alacantina (*caxa, exir*). Quant al so palatal fricatiu sonor observava que si bé no apareixia en posició inicial, sí que ho feia en posició postconsonàntica, i fins i tot al nord de Castelló, incloent alguns pobles de la Plana Alta, s'articulava aquest so precedit d'una iod en posició intervocàlica (*blanqueijar*).[41]

Els raonaments d'Alcover eren correctes si exceptuem la seua afirmació que en valencià els sons palatal sonor i el sord, en una situació postconsonàntica, sonen fricatius, tret que Nebot, referint-se únicament al so palatal sord, encertadament desmenteix en la seua rèplica, però mantenint la seua postura de negar l'existència del so palatal fricatiu sord, que per a ell s'havia convertit en alveolar (*patís, Eisátiva*).[42]

Posteriorment, Alcover persisteix, al llarg de tres articles més, en la seua postura. Però fa uns aclariments portat per unes enquestes que realitza a uns treballadors valencians residents a Barcelona. La *x* després de consonant sona palatal africada sorda (*puntxa, portxe, pantxa*). I, únicament a València ciutat, el so palatal fricatiu sord ha esdevingut alveolar fricatiu sord.[43] D'aquesta manera, Alcover rectificava part de la seua informació dialectològica sobre l'abast del sons palatals fricatius, però no corregia la inexactitud de considerar palatal fricativa l'articulació de la *j* o la *g* en posició postconsonàntica.

Després d'aquesta intervenció d'Alcover, en la polèmica entra un altre personatge, Josep Albi-Romany, cronista de Xàbia, el qual confirma les opinions del filòleg mallorquí sobre el so palatal fricatiu sord.[44] I, finalment, el mateix Nebot clou la controvèrsia sensiblement afectat per les dures crítiques d'Alcover. Però no sense abans ser ben explícit en el seu enfocament dels problemes gramaticals:

> En resumen: ¿qué es lo que pretende el Sr. Alcover? ¿Que los valencianos escribamos en catalán? Pues eso precisamente es lo que yo no quiero, y conmigo la mayoría de mis paisanos; porque creemos que para no escribir en valenciano sencillo y corriente, asequible á los que más necesidad tienen de ilustrarse, no vale la pena de dejar por el catalán el castellano, que nos es más fácil y más conocido á todos, lectores y escritores; y conste que esto lo con-

(40) "Sobre la ortografía valenciana", *Las Provincias*, 9-12-1908.

(41) "Ortografía valenciana", *Las Provincias*, 30-12-1908 i 2-1-1909.

(42) "Ortografía valenciana", *Las Provincias*, 28-1-1909.

(43) "Ortografía valenciana", *Las Provincias*, 11-2-1909; 15-2-1909 i 19-2-1909.

(44) "Del habla valenciana", *Las Provincias*, 21-2-1909.

> fieso yo, que además de ser hijo de la provincia de Castellón y de la diócesis de Tortosa, he vivido tres años en Barcelona y soy licenciado por su Universidad.[45]

La claredat en la ideologia lingüística que es desprén d'aquestes paraules ens estalvia el comentari. Per a Nebot, la codificació ortogràfica havia de ser una codificació valenciana, o si no, valia més la pena escriure en castellà.

Aquesta inquietud per fer una ortografia autènticament valenciana i la persistent situació d'anarquia ortogràfica en els escriptors valencians el menaran a completar la seua proposta d'anys anteriors de fer dues gramàtiques: una de popular i una altra de literària. La popular ja l'havia realitzada ell, la literària encara no l'havia iniciada ningú. Per aquesta raó, després del seu protagonisme en les diferents polèmiques ortogràfiques de l'època, considera un deure crear un tractat ortogràfic adequat a la llengua literària.

3. *TRATADO DE ORTOGRAFÍA VALENCIANA CLÁSICA* (1910).

La seua nova proposta gramatical apareixia en un llibre titulat *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica* (1910). El seu propòsit ara no era confeccionar una gramàtica totalment distinta de l'anterior, sinó més aviat una ortografia diferent, ja que entenia que la morfologia i la sintaxi havien de ser idèntiques en el llenguatge popular i en el literari. Aquesta manera de procedir suposava la plena acceptació de les propostes morfològiques i sintàctiques que realitzà en la seua gramàtica anterior, amb la confirmació de la seua línia de treball castellanitzant i dialectalitzant, que identificava amb una tendència a modernitzar la llengua.[46]

En intentar fer una ortografia per a la llengua popular i una altra per a la llengua literària, Nebot no s'adonava que era un disbarat proposar grafies diferents per representar dos registres lingüístics distints d'una mateixa llengua. Realment, les diferències entre el registre literari i el registre popular d'una llengua s'han de buscar en el lèxic i en una major complexitat sintàctica, i no estan en l'ortografia, ja que aquesta, en qualsevol llengua, esdevé un sistema gràfic fixat i utilitzat com una convenció per reflectir els sons d'un idioma. Per tant, la diversitat fonètica dialectal, o el mer ús d'un registre lingüístic concret, no pot suposar l'alteració del codi ortogràfic.

En aquest mateix sentit, s'expressava Teodor Llorente que va accedir a prologar-li el llibre. Per a Llorente, les diferències entre el valencià literari i el popular no s'haurien de cercar en l'ortografia, sinó en el lèxic. Aquesta opinió assenyada del prestigiós Llorente posava en qüestió encertadament el plantejament gramatical de Nebot, i el conduïa a un atzucac. De fet, el mateix Llorente presentava el llibre al públic com un tractat que podia contribuir a la fixació d'una manera oficial de l'or-

(45) "Ortografía valenciana", *Las Provincias*, 23-2-1909.
(46) Cf. Nebot (1910: 41).

tografia, però descartava ràpidament la idea que pogués esdevenir l'ortografia definitiva per a l'ús dels escriptors valencians.[47]

Si ens endinsem en l'anàlisi d'aquesta nova gramàtica de Nebot, podrem observar que la seua proposta ortogràfica persegueix el mateix objectiu que els seus treballs immediatament anteriors: l'intent de segregar lingüísticament el valencià del català. No ens ha d'estranyar, doncs, que ja en el primer capítol del llibre afirme alegrement la independència lingüística del valencià i la intente justificar a partir d'uns pocs arguments dialectals, i encara alguns totalment erronis. Aquests arguments eren l'afirmació que els valencians pronuncien fricativa la palatal sonora (amb la grafia *j*) on els catalans articulen palatal africada sonora (per mitjà de la grafia *tj*), quan en realitat ocorre el contrari: els valencians no apitxats pronuncien africada (*tj*) en les paraules en què el català oriental pronuncia fricativa (*j*). Un altra diferència que addueix és la falta del so palatal fricatiu sord en posició inicial; aspecte que ja li havia criticat anteriorment Alcover en demostrar-li que topònims com *Xàtiva, Xixona* –i si volem d'altres d'origen distint del llatí com *xaloc, xeringa, xàrcia,* etc.– invalidaven aquest punt. La pronunciació de la *i* davant de *x* suposava per a Nebot el tercer argument per postular el secessionisme. Certament, si hagués tingut coneixements dialectals suficients, el nostre personatge s'hauria adonat que aquest fenomen caracteritza tot el català occidental i el subdialecte tarragoní, a banda de no pronunciar-se la iod en moltes poblacions alacantines. El següent recurs emprat és la diferent formació dels plurals. Així diu que els catalans fan els plurals en *-as* enfront dels valencians que els fan en *-es*. És de sobres conegut que aquest suposat plural en *-as* dels catalans no és sinó una conseqüència d'un reflex en l'escriptura de la neutralització de les vocals àtones *a* i *e* en català oriental, cosa que tota la Catalunya occidental no fa. En aquest sentit, caldria criticar també a Nebot el fet de sostenir aquesta afirmació fent referència a gramàtics totalment superats i desfasats per a l'època, com eren Bofarull i Estorch, quan en realitat aquest problema ortogràfic entre els escriptors catalans de la primera dècada del segle xx ja mostrava una clara tendència cap a les solucions dels plurals en *-es*.[48] Aquest fet posava de manifest la seua desconeixença, en línies generals, de la tasca gramatical que llavors es duia a terme a Catalunya. Finalment, Nebot afirmava que els valencians no dupliquen la *l* enmig de paraula enfront dels catalans que la fan geminada (*col·loqui, excel·lent*). Tal distinció esdevé absurda si tenim en compte que tot el domini lingüístic en una pronunciació poc acurada redueix a *l* simple la *l·l* geminada. A més, cal tenir present que en valencià pronunciem duplicada la *l* en paraules que per raons etimològiques escrivim *tl* (*espatla, guatla*).[49]

Pel que fa a la proposta ortogràfica expressada en aquesta gramàtica, convé advertir que la seua aportació innovadora respecte als seus escrits anteriors és realment minsa. Nebot es dedica a copiar en gran part paràgrafs sencers dels seus *Apuntes para una gramática valenciana popular* de 1894, dels quals sol modificar únicament aquells aspectes ortogràfics que havien sofert una revisió en ser tractats en les diverses

(47) T.Llorente, "Preámbulo", dins Nebot (1910).

(48) Cf. Segarra (*1985b*: 65-68).

(49) Per a una rèplica més detinguda dels arguments secessionistes de Nebot, veg. Alcover (1913: 249-254) i Sanchis Guarner (1985a: 47-54).

publicacions i polèmiques ortogràfiques en què havia participat des de 1899. Açò significa que molt sovint cometrà les mateixes incongruències que realitzava en la gramàtica anterior.[50]

Entre els punts ortogràfics més importants que difereixen de la gramàtica de 1894 tenim els següents:

Tocant a la pèrdua de la *–d–* intervocàlica procedent dels sufixos llatins -ATA i -ATORE, dóna llibertat d'opció entre el manteniment o la caiguda (*vegá/vegada, llauraor/llaurador*), sense reflexionar en el fet que aquesta doble possibilitat, si bé podia ser efectiva per distingir registres orals, no era adequada per assolir l'objectiu final d'aconseguir una unificació ortogràfica.[51]

Accepta, d'altra banda, plenament el dígraf tradicional *ny* i rebutja per a la llengua literària la *ñ* castellana.[52]

I continua demostrant la seua absoluta insolvència lingüística i pedagògica en abordar les grafies de les alveolars i les palatals. L'apartat de les alveolars esdevé una suma del paràgraf corresponent de la seua gramàtica popular i les noves tesis que havia defensat posteriorment per a la llengua literària. D'aquesta barreja surt l'acceptació de les grafies *ss, c, s* per als sons sords, la de *s* i *ç* per als sonors, a més d'una arbitrària opinió que defensava el caràcter equivalent de les grafies *z* i *ç*, feta en base a la possibilitat que les impremtes no tinguessen la lletra *ç*. Però convé dir que si bé admetia totes aquestes grafies, es manifestava en molts casos incapaç de donar unes normes fixes. Tant és així que arriba a afirmar

> haga, pues, cada cual lo que pueda según su leal saber y entender, dejándose guiar en primer lugar por la etimología, y cuando esto no sea posible, por la voz similar castellana; al fin y al cabo ni aun los catalanes que distinguen los dos sonidos, tienen en ninguna de sus gramáticas reglas claras que puedan servir de guía en el empleo acertado de estas letras.[53]

El recurs al castellà podia ser evidentment útil per grafiar amb *c* els derivats llatins. Ara bé, no és gens adequat dir que el castellà, llengua que no distingeix entre alveolars sordes i sonores, pot servir de model per facilitar l'escriptura de les grafies sordes i les sonores; si no és, és clar, que en cas de dubte s'haja de seguir el castellà, com sembla suggerir el mateix Nebot. D'altra banda, l'afirmació que ni els mateixos catalans tenen regles clares per grafiar aquests sons no és massa encertada. Si bé és cert que el desgavell pel que fa a l'ús de la *ç* –que cal dir–ho, mai havia estat una grafia sonora– es manté entre els catalans fins a la fixació de les *Normes Ortogràfiques* (1913) de l'*Institut d'Estudis Catalans*,[54] no ho és quant a la resta de les grafies de les alveolars. Com indicarà anys després Alcover, els bons escriptors de l'època seguien els costums ortogràfics que s'imposaran en la codificació ortogràfica de 1913.[55]

En l'apartat de les palatals, era evident que la recent i llarga polèmica que havia entaulat amb Alcover no li havia servit per modificar els criteris sobre l'escriptura de

(50) Com a mostra podem apuntar l'afirmació que mots com *pobre* i *obispo* es pronuncien amb labiodental (*pòvre, ovispo*). Escriu *c* davant dels diftongs (*cuadro*). Col·loca una *h* davant del diftong *–ue¬*, i ara mirant el francés també ho estén als casos de *–ui–* (*escrihuen, huit*). Continua defensant la forma *hia* en comptes de *hi ha* del verb *haver-hi*. Manté el mateix sistema d'apostrofació i d'accentuació, encara que en aquest darrer cas, contradient la seua regla d'accentuació en el plural de tots aquells mots que s'accentuen en singular, posa l'accent en mots com *gémechs, animáls, anélls, estánys, assérps*, etc. I, finalment, podríem ressenyar que, si bé en la gramàtica popular intentava distingir dues formes del quantificador *molt*, ara només reconeix una única forma: *molt*.

(51) Nebot (1910: 55). És curiós que en la gramàtica popular de 1894, en parlar del tema (p. 102), encara pensava que en estil seriós era convenient conservar la *–d–* (< -ATA). D'altra banda, si bé dins de la gramàtica literària propugna una doble possibilitat, val a dir que en el seu "Catálogo de voces de escritura dudusa (*sic*)", que adjunta al final, opta per fer caure la *–d–* en -ATA i conservar-la en -ATORE.

(52) Cf. Nebot, "Sobre ortografía valenciana", *Las Provincias*, 9-12-1908, on encara es mostra indecís a l'hora de rebutjar definitivament la *ñ* .

(53) Nebot (1910: 67).

(54) Cf. Segarra (1985*b*: 51).

(55) Alcover (1913: 256-258).

les grafies que havien de representar aquests sons. De fet, continua cometent les mateixes inexactituds amb la confusió de sons[56] i amb consideracions dialectals poc precises i equivocades. Així, persisteix en la defensa d'una ortografia que se separe de la catalana i proposa l'escriptura de la *ch* castellana com a equivalent a la *tx* i la *x* catalanes (*chafar, pancha*), però al mateix temps admet l'ús del dígraf velar tradicional *ch* en final de mot (*sach*); cosa que podia originar una confusió ortogràfica. Les grafies *tg* i *tj* també les bandeja per les formes úniques *g* i *j*. I finalment reincideix en la seua tesi que el so palatal fricatiu sord (*caixa*) ha esdevingut en valencià, en totes les posicions, alveolar fricatiu sord (*caisa*). No obstant això, la seua proposta ortogràfica continua sent molt vacil·lant, com ja passava en la seua gramàtica popular, i ara el representa amb una *x* (*feix, Xátiva*), ara amb una *s* (*patís, patises*).[57]

Com es pot deduir del que hem dit, les solucions ortogràfiques que Nebot propugna l'any 1910 tornen a tenir nombroses imprecisions. Sent així, i després de la desautorització de Llorente en el seu pròleg, no ens ha d'estranyar que no tinguessen acceptació.

A aquest fracàs hi contribuïa també l'extensa i crítica ressenya que Alcover dedica tres anys després a aquesta gramàtica. Dins de les planes del *Bolletí*,[58] el filòleg mallorquí analitzava minuciosament els apartats bàsics de la gramàtica de Nebot i els rebatia amb la seua sòlida formació filològica i amb abundant documentació dialectal i antiga. La seua ressenya es detenia fonamentalment en tres punts: la incoherència de redactar dues gramàtiques, i per tant dues ortografies; la poca solidesa dels arguments secessionistes de Nebot, que porta Alcover a desafiar tots els que pensen com aquell; i, en la part més llarga de la seua crítica, la condemna d'una proposta ortogràfica divergent de la tradició catalana, on tornava a reincidir en les idees expressades en la polèmica que mantingué amb Nebot a *Las Provincias*, per bé que ara amb constants cites dels clàssics valencians.[59]

En definitiva, l'aportació de Nebot, tot i ajudar a replantejar la necessitat d'una unificació ortogràfica, havia estat merament testimonial. Els seus tractats gramaticals, pràcticament ignorats pels escriptors valencians, no feien possible l'arribada al desitjat consens ortogràfic. Caldrà esperar, doncs, una altra iniciativa més afortunada. Després del rebuig inicial a les *Normes ortogràfiques* de l'*Institut*, l'esperança es depositava en el Pare Fullana.

JOAN RAFAEL RAMOS
Universitat de València

(56) Per exemple, entre d'altres, confon el so palatal africat sord i el sonor en afirmar que el dígraf final *-ig* és sonor, i intenta justificar-ho a partir de la fonètica sintàctica. Però, val a dir que posa un exemple que no és adient: *el despaig está tancat*.

(57) Veg. Nebot (1910: 71-73). Per a una dura crítica, veg. (abans de sortir el llibre) Alcover, "Ortografía valenciana", *Las Provincias*, 15-2-1909; i (posteriorment) Alcover (1913: 263-264).

(58) Alcover (1913: 238-287).

(59) No entrarem ara a comentar detalladament el contingut d'aquesta ressenya, cosa que ens portaria a allargar massa aquestes planes i a repetir moltes de les idees que hem anat expressant al llarg d'aquest treball. No obstant això, a manera de sumari, enunciarem els aspectes ortogràfics que toca Alcover: 1) l'ús de la *h* davant *-ue-* i *-ui-*; 2) l'escriptura de *hia* per *hi ha*; 3) el desgavell de les alveolars, amb la identificació *z* =*ç*; 4) el sistema ortogràfic de les palatals; i 5) aspectes marginals com l'anàlisi dels accents i el refutament que el mot *nombre* és un gal·licisme.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALCOVER, A. M. (1908-1909) *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana,* vol. IV, Palma.

— (1913) *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana,* vol. VII, Palma.

BLASCO, R. (1988) "Llengua i pàtria al País Valencià durant la Renaixença", *Caplletra* 4, València, pp. 43-67.

MARCET, P. (1987) *Història de la lengua catalana,* II, Barcelona, Teide.

NEBOT, J. (1894) *Apuntes para una gramática valenciana popular,* València, Impremta de Ripollés.

— (1910) *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica,* València, Ed. Ángel Aguilar.

RAMOS, J. R. (1989) *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938),* Castelló, Diputació de Castelló.

— (1992) "Una mostra de la llengua a la premsa satírica del segle XIX", dins *Actes del Primer Congrés Internacional de Periodisme* (en premsa).

— (1993) "Els escriptors castellonencs i el problema de la llengua literària (1902-1903)", *Miscel·lània Joan Fuster,* VII (en premsa).

SALVADOR, V. (1986) "Una polèmica sobre la llengua literària", *Caplletra* 1, València, IFV, pp. 61-73.

SANCHIS GUARNER, M. (1985*a*) *La llengua dels valencians,* València, Tres i Quatre (desena edició).

— (1985*b*) *El sector progressista de la Renaixença valenciana,* València, IFV.

SEGARRA, M. (1985*a*) *Història de l'ortografia catalana,* Barcelona, Empúries.

— (1985*b*) *Història de la normativa catalana,* Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

SIMBOR, V. (1982) "D'un passat tan present: l'acord ortogràfic de Castelló de 1932", *Trellat* 5, pp. 30-42.

— (1986) "Les passes inicials de la narrativa valenciana contemporània al País Valencià: la primera aparició d''El Cuento del Dumenche'", *Estudis de literatura catalana en honor de J. Romeu i Figueras,* II, Barcelona, PAM, pp. 319-340.

— (1988*a*) "La Renaixença al País Valencià", *Caplletra* 4, València, IFV, pp. 9-41.

— (1988*b*) *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939),* Barcelona, IFV/PAM.

— (1989) "La llengua catalana al País Valencià durant el segle XX", *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana,* vol. VIII, València, pp. 93-110.

SOLÀ, J. (1980) "El català que ara es parla", *L'Avenç* 27, pp. 47[351]-54[358].

VICENT SIMBOR ROIG

LA PROPOSTA GRAMATICAL DEL P. LLUÍS FULLANA I MIRA (1871-1948)

1. L'ITINERARI GRAMATICAL DEL P. FULLANA

El P. Fullana ha estat, sense dubte, la més gran esperança i, alhora, el major fracàs de l'intent normativitzador del català a casa nostra durant el segle xx. Hauria pogut ser el paral·lel valencià de Pompeu Fabra i de mossèn Antoni Mª Alcover, companys generacionals i mestres admirats. Al capdavall, tanmateix, resultà l'entrebanc més fort per a la unificació i normativització de la llengua.

La seua obra és condicionada definitivament per dos factors: la manca d'una rigorosa i necessària preparació lingüística i la feblesa davant les pressions segregacionistes.

La primera, el lector no tardarà a comprovar-la en resseguir l'anàlisi de la seua aportació gramatical, tal com ja van advertir i comprovar els militants del valencianisme cultural i polític, que aleshores maldaven per la normativització gramatical del valencià des d'una posició unitarista de la llengua catalana general, i els filòlegs coetanis, com, per exemple, Bernhard Schädel i Pere Barnils. El primer (1909:171) té paraules molt contundents contra l'aportació del P. Fullana al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, la seua *Ullada General a la Morfología Catalana:*

> L'autor oblida que'l llatí vulgar es la font dels orígens de la llengua catalana y fa estranyes combinacions ab l'ajuda de quatre fantástiques "lleys fonètiques", *"lleys d'escursament, d'estalvi de forses, d'eufonía* y *de distinció"* pera relacionar les formes de les paraules catalanes ab les del llatí clássic. Malaguanyat un tan considerable esforç! [1]

(1) Transcric literalment, accentuació inclosa, els paràgrafs citats al llarg del present treball. Només en el cas de les paraules entre cometes dels exemples he esmenat els oblits tipogràfics clars de l'accentuació d'acord amb les regles del P. Fullana, quan no es tractava de les vocals *o, e*, susceptibles de ser considerades obertes o tancades, però no he corregit cap accent original.

Caplletra 12 (Primavera 1992), pp. 33-58

Pere Barnils (1915: 139), a pesar de l'amabilitat amb què tracta l'autor de la *Gramática Elemental de la Llengua Valenciana* (1915), no pot evitar aquest balanç inequívoc, després d'haver ressaltat els errors més notoris al seu parer: "L'obra del Rde. P. Fullana, síntesi d'un gran treball i d'un gran amor al parlar de Valencia, no respòn, en general, a l'estat actual dels estudis lingüístics a la nostra terra."

La seua feblesa davant les pressions anticatalanistes de les forces vives valencianes des de les institucions polítiques i culturals és la causa responsable del tortuós itinerari seguit pel P. Fullana, submís i pusil·lànime i, potser, amatent a la reconeixença "oficial", que el durà, tal com ha assenyalat Alfons Llorenç (1989: 579-605, especialment p. 582) de contundent unitarista en un primer període (1902-1915) a segregacionista, en un segon període que podríem concloure l'any 1932, en què acceptà encapçalar la llista de signants de les normes ortogràfiques unitaristes de l'Acord de Castelló, just el mateix any en què havia publicat la seua última proposta ortogràfica (*Ortografía Valenciana*), encara antiunitarista, i que reeditarà l'any següent, el 1933; i un tercer i últim període que arriba fins al 1948, any de la seua mort, època en la qual sembla que havia decidit, per fi, acceptar les normes fabristes seguides pels escriptors valencians, segons informació transmesa per Josep Giner (1959: 241):

> La seua obra més important és l'Ortografia tal com ell l'havia deixada, corregida i esmenada, a punt d'una nova impressió. Esta Ortografia nova estava escrita pensant en les tendències dels escriptors actuals, que ell seguia molt de prop, com demostra la seua correspondència.

i corroborada per Francesc Ferrer i Pastor, en notícia recollida per Alfons Llorenç (1989: 585):

> En 1947 ... començarà a corregir la *Gramàtica de la llengua valenciana* per adaptar-la en tot a les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans. Va ser un treball inacabat: el 21 de juny de 1948, pobre, sol, ignorat i allunyat del seu país, moria a Madrid.

En efecte, les afirmacions unitaristes, públiques i, sobretot, privades, dominen el primer període, tal com descobrim en aquest fragment del pròleg, –transcrit en una lletra a mossèn Alcover–, al treball "Característiques Catalanes de lo Regne de València", premiat als Jocs Florals d'aquesta ciutat l'any 1908 (Llorenç 1989: 600):

> Escriure totes les característiques catalanes usades dins lo Regne de València, equivaldria à escriure una Gramàtica Catalana i posar en la portada *Gramàtica de la Llengua Valenciana.*

A la *Gramàtica Elemental de la Llengua Valenciana* (1915: 17):

> No és llengua essencialment diferent del català i baleàric. Rónegament existixen cèrtes diferències dialectals, pròpies de les regions valenciana, catalana i baleárica.

I en aquest fragment d'una lletra a mossèn Alcover (Llorenç, 1989: 604):

> Com en València estem encara començant es precís subjectarse a les circumstancies i, sense qu'els valencians s'en abercebixquen, donar passets cap a l'unitat ortogràfica del *Català*. Mes si ells creuen que volem portarlos, vullgues i no vullgues, el català, es fan anrere.

La postura unitarista del P. Fullana era tan clara per a Antoni M. Alcover que encara l'any 1915 afirmava des del seu *Bolletí* (1915: 92):

> El P. Fullana professa lo que ès evident de tota evidencia i que sols la passió o el prejudici obstinat i rebello pot desconèixer, això és, que el valencià no és més que el *Català de Valencia*.

Aquesta ferma convicció, però, no impedeix, tampoc les propostes públiques més confuses, com ara en el seu treball *Estudi sobre Filología Valenciana* (1912: 2):

> Eixa llengua antiga, puix, formada del *llatí vulgar* y *baix llatí* [en les terres valencianes], fon la que serví de base y fonament pera formar la valenciana quant s'establiren els catalans conqueridors en esta tèrra.
> I es cért qu'el valenciá, com afirma lo mateix Grandia, es desenrollat espontáneament mentres la conquesta d'este Reyne de Valencia, y al mateix temps qu'el catalá en lo Principat de Catalunya.

A partir de 1915 el P. Fullana abandona les anteriors vel·leïtats unitaristes i, com a filòleg "oficial" del valencianisme provincial i anticatalanista de les forces vives, elabora la seua obra gramatical de maduresa des d'una postura segregacionista. Justament ara, quan el valencianisme progressista defensor de la unitat lingüística i cultural del País Valencià amb Catalunya i les Illes assolia un pes específic en la vida valenciana, l'actitud del P. Fullana no s'explica de cap manera, si no és per una claudicació de les seues íntimes conviccions científiques davant les pressions de la classe dirigent. Una claudicació motivada per una raó tàctica, la d'evitar la topada social i l'aïllament en l'esforç de recuperació de la llengua culta, o per la pròpia negativa a renunciar a l'afalac d'esdevenir el filòleg "oficial" valencià; o, potser, per la barreja d'ambdues coses.

El canvi del tercer període, a la postguerra, no té ja el mèrit i l'oportunitat que hauria tingut els decennis anteriors, quan realment la cooperació del P. Fullana a la campanya de normalització gramatical unitarista empresa pel valencianisme cultural

i polític hauria estat impagable. Ara el projecte era ja un fet unànimement acceptat i el P. Fullana, el primer signant de l'Acord de Castelló de la Plana, no podia fer una altra cosa si no volia esmicolar una mínima coherència personal.

2. L'OBRA GRAMATICAL

Com que la relació completa de l'obra gramatical del P. Fullana ve reportada a l'obra del seu biògraf Benjamín Agulló (1975: 144-146), jo ací només destacaré els treballs més significatius: *Ullada General a la Morfología Catalana,* de 1906, publicat a Barcelona el 1908 amb idèntic títol i el mateix any a València amb el títol *Ullada General sobre la Morfología Valenciana; Morfología del Verb en la Llengua Valenciana,* de 1906, publicat a València el 1907; *Treball sobre Filología Valenciana,* de 1908, publicat a València l'1912 amb el títol *Estudi sobre Filología valenciana; Gramática Elemental de la Llengua Valenciana,* València 1915, segona edició València 1918; *Vocabulari Ortográfic Valenciá-Castellá,* València 1921; *Compèndi de la Gramática Valenciana,* València 1922; *Temes Pràctics per a l'Ensenyança de la Llengua Valenciana girats a l'estil de Martorell,* València 1926; *Evolución del Verbo en la Lengua Valenciana,* València 1928; *Ortografía Valenciana,* València 1932, segona edició València 1933.

3. PRESSUPÒSITS TEÒRICS

Adés he parlat de la manca d'una rigorosa i, aleshores més que mai, necessària preparació lingüística del P. Fullana.

Com a mostra ens pot servir l'abast del seu coneixement de les llengües antigues de la península, quan parla ja l'any 1921 (1921: IX), del "fet indiscutible de la semblança de les llengües *ibèrica* i *cèltica* ab la *romana vulgar,* ja que totes tres perteneixíen igualment a la gran rama *indo-europea*". O la confusió de llatí vulgar i baix llatí com a un dels pilars teòrics de la seua *Gramática Elemental de la Llengua Valenciana* (1915). O les argumentacions que posa en joc per a explicar les divergències entre la llengua valenciana i la catalana.

Si bé en la *Gramática Elemental de la Llengua Valenciana* encara defensava, com abans hem vist, un lligam estret entre català, baleàric i valencià, afegia a continuació que (1915: 17) "nòstra llengua té per distintiu especial la dolçor i suavitat en sa Fonètica i la vivea, moviment, gracia i energía en l'espressió"; és a dir, el conegut tòpic de la dolçor, suavitat i gràcia del valencià que el P. Fullana recull amb entusiasme, entre altres, del seu predecessor Josep Nebot i Pérez.

Convençut personalment de la identitat lingüística, es veu obligat a fer autèntics, i impossibles, malabarismes argumentatius per tal de demostrar alhora la independència i el gran parentiu de la llengua valenciana i la catalana. Així l'any 1921 defensava l'origen autònom procedent del llatí d'ambdues; ara bé, donada la gran afinitat entre el romanç valencià i el català, no va resultar gens difícil la fusió del parlar del poble conquistador amb el parlar del País. I era tanta l'afinitat, sense ser la mateixa llengua, que ni tan sols es va violentar ni una sola llei fonètica en ajuntar-se (1921: XX-XXI). El P. Fullana no troba sospitós que dues llengües diferents es fusionen sense cap alteració d'una de les dues, o l'idèntic ús entre els escriptors clàssics de Catalunya i del País de la grafia *h* (1921: XXII), i les grafies dels palatals (1921: XXXIV-XXXV), etc. A la fi, doncs, les dues llengües diferents resultaven cada vegada més iguals.

Però és encara més preocupant la pobresa de les raons més concloents adduïdes per a separar ambdues llengües. Així, l'any 1912, al·legava (1912: 2-3):

> Per això mateix, en un principi, açò és, en lo sigle XIII, pòca era la diferència entre les llengües parlades en lo Principat de Catalunya y en lo Reyne de Valencia, fins que, per fí, vingué lo sigle XIV, en que ja es nòta próu diferéncia, distinguintse, sobre tot, una d'atra en les terminacions d'els substantius y adjetius, com també en la segona persona singular dels verbos, en qu'el catalá admet la terminació en *as* y el valenciá en *es*. Esta era y esta es encara la diferència més característica entre les dos llengües.
>
> | CATALÁ | VALENCIÁ |
> |---|---|
> | Tú amas las finas rosas | Tú ames les fines ròses[2] |

Aquesta pretesa diferència clau entre ambdues llengües, a més a més d'erròniament presentada, car l'oposició no és entre *a* i *e*, sinó entre l'anomenada vocal neutra [ə] (intermèdia entre la *a* i la *e*) i *a, e*, ja havia estat estudiada i aclarida per Milà i Fontanals des del segle passat i no oposava, com és ben sabut, el català i el valencià, sinó la branca oriental i l'occidental del català, on s'inclou el valencià. En aquesta argumentació el P. Fullana es mostrava com un fidel deixeble o continuador de l'inefable Nebot i Pérez.

Anys després, en el *Vocabulari* de 1921, descobreix una divergència morfològica més inqüestionable (1921: XXIII): el morfema *-o* de la 1ª conjugació, que distingia el català del valencià, que presenta el morfema *-e*, i del baleàric, que té absència de morfema. Aquesta diferència morfològica, com també és ben conegut, descriu a grans trets la realitat dialectal actual, però cal recordar l'evolució diacrònica de la llengua catalana general: un primer estadi, tant per als parlants de Catalunya com de les Illes i del País Valencià, amb morfema Ø, que després a Catalunya i al País Valencià fou substituït pel morfema *-e*, i que finalment al Principat fou reemplaçat pel morfema *-o*, que només es generalitza a partir del segle XVI, per diferenciar la 1ª persona del singular de la 3ª.

(2) Les contradiccions –ací i en tots els paràgrafs citats– en l'accentuació, com per exemple en "diferéncia"–"diferència", són de l'original.

4. ESTUDI FONÈTIC I PROPOSTA ORTOGRÀFICA

Vegem-ne alguns dels punts més conflictius:

4.1. **Vocalisme**

En parlar a la *Gramática* de 1915 (1915: 21-22) –la primera vegada que s'hi refereix– dels diftongs els agrupa en *constants* i *variables*, i aquests darrers no són més que la castellanització prosòdica de la nostra llengua, perquè "es diuen diptongos variables cuan precedix una vocal dèbil a una fòrta i no recau sobre nenguna d'elles l'accent tònic." Són: *ia* ("gracia"), *ie* ("propietat"), *io* ("accionar"), *ua* ("pèrdues"), *uo* ("perpètuos"). Ja no modificarà la seua postura en les obres següents.

4.2. **Consonantisme**

Una nova mostra de la inconseqüència del P. Fullana la trobem a l'*Estudi sobre Filología Valenciana*, on, després d'haver avisat al començament l'existència de trets lingüístics diferenciadors entre valencià i català, basa els seus estudis sobre els sons consonants en l'estudi *Manual de Fonética Catalana*, de Bernhard Schädel.

També ací addueix el testimoniatge dels escriptors per tal de demostrar els arguments, però dels escriptors de finals del segle xv en avant fins a l'actualitat; és a dir, oblida l'època més important, l'època de la creació de la llengua i dels nostres grans escriptors clàssics, i comença a aportar textos de la Decadència ençà, quan la nostra llengua resta abandonada de protecció i dialectalitzada.

De tota la descripció del sistema consonàntic faré esment dels sons alveolars sibilants, palatals fricatius i africats, dels oclusius bilabials (*b, p*), dentals (*d, t*) i velars (*g, c*) en fi de mot, i de la grafia de la *ll* i *l·l*.

4.2.1. Alveolars sibilants

Segons la proposta del P. Fullana de l'any 1912, el so alveolar sibilant sonor s'ha de representar així:

> Usarém de la *s*: a) Entre dos vocals. b) A la fí de dicció quan tinga qu'unirse á la paraula següent; y c) Quan va precedida de les linguodentals *d, t, l, n*, y la linguoalveolar *r* (1912:43). Exs: [casa], [les atres], [Adsubia], [almorsar], [butsa].
> Usarém de la *c* pera conservar l'etimología, quan va precedida d'una de les cinc consonants indicades en el *d*) [deu voler dir *c*] anterior" (1912: 43). Exs: [polce], [once], [dotce].

> Y usarém de la *z* entre dos vocals, en aquelles paraules que la porten en son orige (1912: 43). Exs: [Llazer], [profetizar].

A les gramàtiques del 1915 i 1921 no modifica res, sols elimina la lletra *d* de les consonants que han de precedir la *s* i la *c* sonores.

Al darrer tractat d'ortografia, de 1932, continua amb la mateixa proposta i només afegeix l'ús de la *z*, a més a més de la posició intervocàlica, quan va darrere de *n:* [benzina], [benzoat].

La variant sorda s'ha de representar per *s, ss, c, ç, z,* d'acord amb les regles següents:

> a) Per la *s* en principi i fí de dicció; en mig de dicció precedida d'atra consonant, y també entre dos vocals, en paraules compóstes, de formació volgar (1912: 52). Exs: [segar], [univers], [inscriure], [pols], [parasól], [resól], [resonancia].
> b) Per dos *ss* en les paraules que ja la porten en lo seu orige, y quan la *r,* evolucionant la paraula, s'assimilat pel contacte d'atra *s* (1912: 52-53). Exs: [missa], [confessió], [bossa].
> c) Per la *c* davant de *e, i,* y per la *ç* davant de *a, o, u,* com també á la fí de dicció pera conservar la *c* etimológica y la provinent de la *t,* convertida en *c,* com hem vist al tractar de la etimología, ó el orige de les paraules valencianes (1912: 53). Exs: [cegar], [ofici], [plaça], [cançó], [llenç], [braç], [llaç].
> Y d) Per la *z* en principi de dicció á fí de conservar l'etimología (1912: 54). Exs: [zel], [zizanya], [zefir], [zona], [zodiacum].

Tampoc aquesta proposta no serà essencialment modificada, encara que en la *Gramática* del 1915 s'afegí l'ús de la *ss:* a) en els superlatius absoluts: "certíssim", "amadíssima"; *b*) en les paraules compostes de *bis* i *dis,* quan el segon component comença per *s:* "dissecció", "bissílaba".

Al *Compèndi de la Gramática* de 1921 conserva intacta la regla, i només afegeix a l'ús de la *ss,* els casos de *d* assimilada a *s* pel contacte d'aquesta: "assegurar", "assaonar".

A l'*Ortografía* del 1932 mantindrà la proposta amb alguns retocs derivats de la lectura de Fabra: el canvi del prefix *bis* per *des* que junt a *dis* donen origen a *ss* en les paraules compostes en què el segon element comença per *s:* "dessaborir", "dissecar"; l'escriptura de *s* i no *ss* darrere dels prefixos llatins *ante, bi, contra, sobre, supra, tri, uni,* i dels prefixos grecs *a* privativa, *anti, di, hipo, mon, poli, tetra,* etc.: "antesala", "bisecció", "disílab".

Les regles, ja es veu, no poden ser més confuses i impracticables, ja que:

– l'alveolar sibilant sonor s'escriu *s* quan va precedida de *t, l, n, r* i alhora l'alveolar sibilant sord s'escriu també *s* enmig de paraula precedida de consonant, de manera

que l'usuari de la llengua ha de tenir els dons màgics suficients per a distingir "ènsa" (sonora) de "pensar" (sorda).

– Amb la grafia *c* l'usuari es troba davant el mateix problema, però ara fins i tot el P. Fullana s'adona de l'embolic de les seues regles i s'anticipa a les objeccions:

> Dirà tal volta algú que representant ja *ce-ci* lo sò sord, podrá ser causa de confusions; pero responem que la conservació d'eixa *c*, que no es l'única grafia que representa dos o més sòns, i que l'us d'ella, representant l'esmentat sò sonor sord, está subjècte a una regla, açò es, que la *c* té lo sò sonor quan li seguix *e, i,* i la precedixen una de les consonants *l, n, r, t: polce, quince, catorce, dotce* (1932: 41-42).

Aquesta és, però, la millor prova de la impossibilitat de les regles proposades: ni el mateix autor les acaba d'entendre, perquè tot el paràgraf transcrit sobre l'eficàcia d'aquesta proposta s'ensorra si li repliquem que s'escriu en idèntica situació una *c* bé sonora bé sorda, com per exemple en "catorce" (sonora) i en "tòrcer" (sorda) (1932: 38-40).

Conseqüència d'aquest ús de la *c* és l'oblit del dígraf *tz,* que és reemplaçat per *tc.*

4.2.2. Palatals fricatius i africats

El P. Fullana afirma que el valencià només compta amb el so palatal fricatiu sonor, el palatal fricatiu sord i el palatal africat sord. No cal ni dir que el P. Fullana, tan contundent enemic del parlar apitxat i defensor de la fonètica valenciana no apitxada, segueix un inaudit corrent lingüístic valencià entossudit a tapar-se les orelles davant la realitat fonètica, perquè, posats a prescindir de la fonètica sintàctica, el valencià és de veres que realitza només tres sons entre els palatals fricatius i africats, però no els tres més amunt vists, com assegura el P. Fullana, sinó un de palatal fricatiu sord, un de palatal africat sonor i un de palatal africat sord. I si la intenció és separar el valencià del català el recurs no pot ser més inadequat, perquè així l'únic que resta demostrat és la identitat entre el català oriental –el català per antonomàsia per a ell– i el valencià, mentre que, si ens atenem a la realitat, ens diferenciem, com els catalans occidentals, justament per la no existència entre nosaltres del so palatal fricatiu sonor, sempre realitzat africat sonor.

Però vegem quina era la seua proposta ortogràfica, que lògicament ha de prescindir de les grafies *tg, tj,* ja que no hi ha, per a ell, sons palatals africats sonors.

4.2.2.a. Palatal fricatiu sonor

A l'*Estudi sobre Filología Valenciana* de 1912 proposa que

> ...deu representarse per la *g* davant de *e, i,* y per la *j,* davant de *a, o, u, sense precedir la t* (1912: 61). Exs: [general], [genoll], [ginjol], [argila], [fege], [viaje] (sic), [mija], [girar], [juge], [mege], [roges], [hages].

Només cal dir que de tots els exemples no n'hi ha cap que en valencià o català occidental es pronuncie palatal fricatiu sonor, com el P. Fullana pretén, i que en el català oriental general només pronunciarien aquest so en sis mots: *general, genoll, ginjol,* el so de la grafia *j* de *juge, girar, roges, hages,* mentre que els cinc restants també els pronunciarien palatals africats sonors.

Ja no modificarà mai la seua proposta i només li afegirà algun retoc després de llegir P. Fabra, com havia fet amb les alveolars sibilants.

Així a la *Gramática* de 1915 ajunta a la regla les excepcions a l'ús de la *g,* canviada per *j:* a) paraules amb *-ject-:* "adjectiu", "conjecció", (però encara no diu res de *-jecc-* tot i que posa l'exemple "conjecció"); b) en "Jesus", "majestat" i derivats: "Jesucrist", "majestuós", etc.; c) en noms d'origen grec i hebreu; "Jeroni", "jeroglífic", "Jerusalem", etc.

Al *Compèndi de la Gramática Valenciana* de 1921 afegeix, per fi, com a excepció d'ús de la *g,* les paraules amb el nexe llatí *-jecc-*: "adjecció", "objecció".

A l'*Ortografía Valenciana* de 1932 no canvia res de l'ús de la *g.*

I no deixa de ser aquesta proposta ortogràfica bona mostra del dubtós rigor amb què seguia el seu criteri el P. Fullana: en els alveolars sibilants sonors hem vist com s'entossudeix fins a formular unes regles impracticables a escriure la grafia *c* perquè la paraula original llatina presentava aquesta *c,* però ara tot i reconèixer que els escriptors antics usaven les grafies *tg, tj* i que degué tenir aqueixa *t* un valor fonètic, acaba per retirar-la de l'escriptura actual perquè

> ...no té cap de valor, i més aína servix d'estorb i complica l'ortografía, devem deixar d'escriurela en absolut.
> No perque dita *t* siga originaria, s'opòsa la seua supressió a l'etimología; pensar això sería un error, ja que per mig de les lleis subjèctes al *principi d'economía de fòrces* desapareixen tantes lletres en les paraules fins la seua completa transformació, i no obstant no hi haurá ú qui diga que es contrari a l'etimología la desaparició d'eixes lletres, per efècte de l'actuació de les lleis fonográfiques que donaren per resultat la transformació d'esta llengua (1932: 53-54).

4.2.2.b. Palatal fricatiu sord

Afirma en 1912:

> Representarém sempre este só per la *x* precedida de la *i eufónica*, menys en principi de dicció, en que no cal usarla (1912: 65).. Exs: [reixa], [marraixa], [aixut], [aixó], [eixemple], [Xátiva], [Xaló], [xoneta], [xeringa].

Ja no modificarà mai aquesta regla.

4.2.2.c. Palatal africat sord

Proposava en 1912 usar

> La *ch* y la *ig*. La primera per a principi y fí de dicció, y la segón pera la fí de paraula solament (1912: 68). Exs: "archiu:, "concha", "archimandrita".

Tampoc ja no modificarà mai aquesta regla, però corregirà l'error de formulació: la *ch* s'usarà en principi i mig de paraula i *ig*, en fi: "chic", "pòrche", "vaig", "veig" (1932: 56).

A l'*Ortografía Valenciana* de 1932, intenta de donar un suport més raonat en defensa de la *ch*. Després d'acceptar (1932: 57) que "no cab dubte que es la *c* la consonant qu'en major número de paraules representa originariament l'esmentat só", reafirma (1932: 56) que la millor grafia és la *ch*, perquè és "etimològica en quant el primer element, o siga la *c*, haver segut usada pels prosistes i poetes valencians." Al capdavall era una mostra més de l'obstinació a conservar el seu criteri, sense tenir en compte ni l'ús entre els escriptors clàssics de la *tx* intervocàlica i *x* darrere de consonant, ni tampoc l'acceptació d'aquestes grafies per la pràctica totalitat dels escriptors valencians dels anys trenta.

4.2.3. Oclusius bilabials (*b, p*), dentals (*d, t*) i velars (*g, c*) finals de mot

4.2.3.a. Bilabials

L'any 1912 proposava per a les bilabials oclusius en fi de mot l'ús de *b* i *p* tenint en compte l'etimologia i la derivació:

> *Só billabial explosiu sort.* –Es representa per mig de la *p* y la *b*, á la fí de dicció, com també en els sufixes *ab, ob* y *sub.*" (1912: 38). Exs: [part], [ploure], [cap], [corromp], [verb], [sab], [absolut], [obtindre], [subsanar].

> Pera saber quan deurá ferse us de la *p* y quan de la *b* á la fí de dicció, cal acudir á l'etimología y á la derivació. Així, escriurem *verb* en *b*, y *cap* en *p*, per vindre dels móts llatins *verbum* y *caput*.Y de la mateixa manera escriurem *b* en *sab* y *p* en *corromp*, per derivarse de *saber* y *corrompre* (1912: 38-39).

A l'*Ortografía Valenciana*, de 1932, amplia molt la regla tan eixuta del 1912:

a) En fi de mot s'escriu *p* quan la precedeix vocal: "arrap", "príncip", "nap", "cup", "cap", "llop", "grup".

– "nap", "cap", "cup", "llop", canvien la *p* en *b* per als seus derivats quan li segueix vocal: "nap", "nabet"; "cap", "cabet"; "cup", "cubet". "cubòt"; "llop", "lloba", "llobet".

– excepcions a la regla: com que porten *b* originalment i la conserven als femenins i derivats s'escriurà *b* i no *p* als mots següents:

1. Els acabats en *fob:* "hidrófob", "hidrófoba".
2. Els acabats en *sílab:* "bissílab" – "dissílab", "trisílab", "decasílab".
3. Tots els següents: "árab" "adob", "Job", "cub", "club", "glob", "aljub", "cab", "sab", "reb", "ab".

b) En fi de mot quan precedeix consonant com a regla general s'escriurà *p*, però, contra la regla general, s'escriurà *b* en aquells mots els femenins i derivats dels quals porten una *b;* "còlp", "colpet"; "serp", "serpeta"; però "balb", "balba"; "calb", "calba".

4.2.3.b. Dentals

Afirma breument l'any 1912 que es representa el so a final de mot:

> "generalment per la *t*, y en algún nom exótic també per la d." (1912: 41).

A les gramàtiques de 1915 i 1921 no fa cap retoc.

A l'*Ortografía Valenciana*, de 1932, com havia fet amb les bilabials, amplia i modifica essencialment la proposta original:

a) Com a regla general precedit de vocal, es representarà per *t:* "brot", "fet", "tot", "nebot". Alguns mots que adopten *t* en masculí, la canvien per *d* en les formes femenines i derivades: "nebot"–"neboda"–"nebodet"–"nebodeta", "amat"– "amada"– "amador".

Excepcions: es representarà per *d:*

1. Entre altres, en les paraules planes següents: "ácid", "cándid", "árid", "ávid", "òxid", "retrógrad", i en "áspid", "bòlid", "anhídrid", "anèlid", "arácnid", etc.
2. En "alcaid", "fred", "flúid", "almud", "assud", "sud".
3. En els substantius femenins acabats en *-etud* i *-itud:* "quietud", "mansuetud", "consuetud", "gratitud", "plenitud", etc.

b) Es representarà, precedit de consonant, per *t* o *d,* segons que els respectius femenins i derivats porten *t* o *d:* "bast", "basta"; "curt", "curta"; "vist", "vista"; "bastard", "bastarda"; "vèrd", "verda"; "absurd", "absurda", etc.; els mots procedents el llatí en *-andus, -endus:* "nefand", "fecund", "iracund"" i "sumand", "multiplicand", "minuend", "substraend", "dividend".

4.2.3.c. Velars

Segons l'*Estudi sobre Filología Valenciana,* de 1912, el so velar oclusiu final de mot s'ha de representar sempre per *c:* "filólec", "dic", "duc", "soc".

Als manuals de 1915 i 1926 conserva intacta la regla.

I com als casos anteriors de les bilabials i dentals també ara serà a l'*Ortografía Valenciana,* de 1932, on modificarà substancialment la regla de 1912.

a) El so velar, precedit de vocal, es representarà generalment per *c,* però també algunes vegades per *g,* segons l'etimologia:

-c final: "moc", "bac", "trac", "sac", "suc", "dic".
-g final: – mots acabats en *-fag* i *-fug:* "sarcófag", "centrífug".
– mots acabats en *-leg:* "diáleg", "pròleg", "monòleg".
– mots acabats en *-gog:* "pedagog", "demagog".
– i els mots "cartilag", "náufrag", "pélag", "pròdig".

b) El so velar, precedit de consonant, es representarà per *c* o *g* segons l'etimologia:

-c final: "amarc", "banc", "fosc".
-g final: "fang", "diftong", "sang".

Vistes totes les propostes del P. Fullana sobre l'ortografia de les oclusives en fi de mot una deducció resulta evident: el canvi profund, radical, de la postura inicial, 1912-1915, a la postura final, 1921-1932, a diferència de les propostes sobre les

alveolars sibilants i palatals fricatives i africades. Però una altra conclusió més important se'n desprèn: que el P. Fullana anava darrere de les normes de l'*Institut d'Estudis Catalans* i s'hi basava per a les seues propostes.

Si examinem les propostes de 1912, quan encara no havien eixit les Normes de l'Institut, veurem com el seu *Estudi sobre Filología Valenciana,* és en gran part una continuació de l'obra gramatical de Josep Nebot i Pérez, com més avant comprovarem.

4.2.4. Laterals alveolar i palatal

El P. Fullana proposa a l'*Estudi sobre Filología Valenciana,* de 1912, escriure amb la mateixa grafia el so lateral alveolar geminat *l·l* i el so lateral palatal *ll,* amb la qual cosa l'usuari ha de saber de memòria quan la grafia *ll* representa l'un o l'altre dels dos possibles sons:

> *Linguodental lateral.* –Pera representar este só ja siga sonòr ó fòrt, usarem sempre de la *l.* En algunes paraules, este só es prolongat y, á les hores, usarem la doble *ll.* Més no hi ha que confòndre esta *ll* ab la *ll* que servix pera representar lo só *Mediopalatal sort* (1912: 57). Exs: "falaguer", "malalt" (so sonor); "ploure", "planura" (so sord); "amella", "balle", "bulla", "molle", "gualla", "espalla" (so prolongat).

Aquesta proposta, la impracticabilitat de la qual P. Fabra havia demostrat, per exemple, al "Pròleg" del *Diccionari Ortogràfic,* de 1917, tampoc no serà modificada pel P. Fullana en cap tractat posterior.

4.2.5. Altres retocs ortogràfics de 1921

El P. Fullana aprofità la publicació del *Compèndi de la Gramática Valenciana,* el 1921, per tal de corregir, acostant-se a les Normes de l'Institut, alguns aspectes d'ortografia de les consonants de la proposta de 1912 i 1915.

– Davant de *t* enmig de mots s'escriurà *b* o *p* segons l'etimologia: "dubte", "dissabte", abans "dupte", "dissapte".

– S'escriurà *q* i no *c* davant *u* semiconsonant a fi de conservar l'etimologia: "quant", "equació", abans "cuant", "ecuació".

– Resol a favor de *i* preposició l'ambigüitat que havia mantingut el 1915, quan proposava com a correctes indistintament *i* i *y.*

4.3. **Accentuació gràfica**

A la *Gramática* de 1915 segueix el model de Nebot i Pérez; accent agut, que s'usarà sobre la *a,* la *i,* la *u,* i les *e* i *o* tancades, amb les regles castellanes, i accent greu, que es col·locarà damunt de totes les *e* i *o* obertes. He fet una simplificació per a no repetir les nou regles i excepcions del P. Fullana, en lloc de limitar-se a avisar, com va fer Nebot, que l'accent agut s'usaria segons les normes del castellà.

A l'*Ortografía Valenciana,* de 1932, manté idèntic esquema amb l'accent greu sobre totes les *e* i *o* obertes i accent agut que seguirà unes regles d'ús a mig camí entre les de l'Institut i les del castellà: s'accentuaran els mots aguts acabats en vocal, en vocal seguida de *s* o en *e* seguida de *n.* Només li faltà acceptar la terminació *in* per a adoptar la proposta de l'Institut; s'accentuaran els mots plans que no acaben ni en vocal, ni en vocal seguida de *s* ni en la terminació *en,* però –i vet ací la divergència amb les normes de l'Institut i l'acostament a les del castellà– sí que s'accentuaran les *i* i *u* tòniques dels mots plans per indicar l'absència de diftong: "raím", "blaúra" (però les *i* i *u* àtones que no formen diftong portaran la dièresi "veïnat", "ablaürar"). Els mots esdrúixols s'accentuaran tots.

Una vegada més és ben notori allò que ja he comentat abans: la influència de Nebot i Pérez en el P. Fullana fins a la *Gramàtica* del 1915 i la influència de P. Fabra des del *Compèndi de la Gramática Valenciana* ençà.

4.4. **Apostrofació**

També ací accepta la proposta de Nebot de l'apostrofació directa i inversa, encara que redueix els elements afectats per l'apostrofació, que són:

– Els articles *el, la:* "l'ànima", "l'hòme", "tòca'l violí" (però no s'apostrofa *els,* com defensava Nebot).

– Els pronoms personals àtons: "m'oferixc", "no'm vòl", "sempre't tindré" (però no s'apostrofen els demostratius, possessius i relatiu *que,* com proposava Nebot).

– La conjunció *que:* "crec qu'ella tardará" (però no *perque* com proposava Nebot),

– La conjunció *de:* "d'ell i d'ella" (però no *en, entre, desde* com proposava Nebot).

I a l'*Ortografía Valenciana* afegeix l'apostrofació del pronom personal àton *en:* "no n'hi ha prou".

4.5. **Dièresi**

L'any 1915 proposava usar la dièresi només damunt la *u* semiconsonant precedida de *g*, i no de *q* perquè no s'havia d'escriure aquesta grafia sinó *c*, i aleshores la *u* que la seguia sempre era semiconsonant: "llengües", "llingüístic".

L'any 1932 afegeix l'ús de la dièresi per tal d'indicar que les *i, u* àtones no formen diftong amb la vocal anterior: "veïnat", "ruïnós". Com ja he advertit les *i, u* tòniques dels mots plans que no formen diftong reben l'accent gràfic: "raím", "blaúra".

5. MORFOLOGIA

La seua proposta morfològica la publicà a la *Gramática Elemental de la Llengua Valenciana*, de 1915, perquè el *Compèndi de la Gramàtica Valenciana* només retocà alguns aspectes ortogràfics. Veurem només alguns dels aspectes més conflictius.

5.1. **Article**

Accepta, com Nebot, una forma per l'article definit masculí, una altra per al femení i una altra per al neutre:

– Masculí: *el, lo, els, los* i l'article personal *en* i *so*
– Femení: *la, les* i l'article personal *na* i *so*
– Neutre: *lo*

I també com Nebot els declina segons la gramàtica llatina.

5.2. **Demostratius**

Recomana les formes simples i entre aquestes les castellanitzades: *este, esta; eixe, eixa; aquell, aquella.* També cita les formes reforçades, però com a pròpies del llenguatge poètic i antic.

5.3. **Pronoms personals àtons**

Accepta formes vulgars (*mos, os, heu, ...*) i en rebutja d'altres (*us*) i oblida *ne*, que inclou entre els pronoms indefinits.

Són ben conegudes les dificultats que plantegen els pronoms àtons i la dificultat d'un bon ús, cosa que obliga qualsevol gramàtic a exposar unes regles de combina-

cions clares i suficients. Doncs bé, el P. Fullana resol tots els inconvenients amb dues senzilles regles:

> *Elisió.* –Usarém[3] les formes *m', t', l', s',* ab l'elisió dirècta, cuan vagen davant de vèrbs que comencen per vocal: *ell m'ha dit això; no t'acòstes a mí; l'has vist huí? ella s'encontra be?.* Lo mateix succeix cuan dites formes se tròven davant de les particules *en, hi; m'en vaig, t'en vas, s'en va; no m'hi tròve, no t'hi tròves, no s'hi tròva.*
> I usarém les formes *'m, 't, 'l, 's,* ab elisió invèrsa, darrere de les subjectives *yo, tú, ella* o de les partícules *sí, no: ella'm mira, yo't veig, tú'l creus, ella's llava les mans; si'm vòls, disho; no't diré si'l cau.*
> *Contracció.* – S'usa la contracció entre pronòms complements, advertint que, els que servixen de complements dirèctes, son atraguts pels indirectes:
> *Mel* = me-el, *tel*= te-el, *sel*= se-el, *mels*= me-els, *tels*= te-els, *sels*= se-els, *meu*= me-ho, *teu*= te-ho, *seu*=se-ho, *lil*= li-el, *lils*= li-els, *liu*= li-ho, *lin*=li-en. Cuan el vèrb termina en *a, e, i,* hi ha contracció entre ell i el pronòm afixat: cómpra*m* això; òmpli*t* la casa; pòrta*l* ací; créure*s;* òbri*u;* vendre*n.*" (1915: 88)

Les normes de contracció que proposa no poden ser, doncs, més confusionàries.

5.4. **Relatius**

Aprofita les mateixes formes que Nebot, amb idèntica absència de regles per a l'ús correcte i amb les mateixes formes errònies *quin, quina, quins, quines,* i una altra també incorrecta, però aquesta, invenció pròpia: un *qué* neutre que segons el P. Fullana significa *qué còsa.* I tampoc no esmenta el relatiu *on.*

5.5. **Possessius**

Distingeix els adjectius i els pronoms. Els primers tenen les formes àtones i simples *mon, ton, son, nostre, vostre, llur,* etc. i els segons les formes tòniques i compostes *el meu, el teu, el seu, el nostre, el vostre, llur,* etc., de manera que el P. Fullana s'entossudeix, contra el criteri de l'ús viu, a fer emprar unes formes pràcticament mortes a tot el País Valencià excepte davant de noms de parentiu i els substantius *casa* i *vida,* criteri que no ha seguit en acceptar, com després veurem, les preposicions *hasta* i *al rededor de* perquè són vives en el valencià actual.

Però tampoc no hi ha manca de confussió: com que la forma de l'adjectiu possessiu de tercera persona de diversos posseïdors es *llur, llurs,* que és desusada, ara sí que el P. Fullana veu lògic fer cas a l'ús viu dels parlants i proposa canviar aquestes

(3) L'accentuació dels mots aguts acabats en *-em* és un enigma que no he sabut resoldre, perquè de cap de les regles proposades pel P. Fullana es dedueix tal accentuació.

formes per *el seu, la seua, els seus, les seues,* que són les formes de *pronom* no d'*adjectiu,* segons ens feia saber abans.

Aquesta norma absurda i oposada a tot el parlar viu pretén que es diga "mon cotxe" i "vostre pis" i no "el meu cotxe" i el "vostre pis".

5.6. **Conjugació**

Divideix els verbs en tres grups: verbs de lletra temàtica *a,* acabats en *ar;* verbs de lletra temática *i,* acabats en *ir;* i verbs de lletra temàtica *u* o *consonant,* acabats en *er* i *re.*

Només accepta, com Nebot, les formes en *-ara, -era, -ira* del pretèrit imperfet de subjuntiu.

Agafarem com a mostra de la seua proposta normativa els verbs de la tercera conjugació. El P. Fullana, igual que Nebot i Pérez, tampoc no s'adonà que *-ixc, -ixes, -ix, -ixen* o *-isc, -ixes* eren un increment peculiar dels verbs incoatius del català occidental en comptes de l'increment *-esc, -eixes, -eix, -eixen* del català oriental i del llenguatge literari clàssic. Eren uns increments ja diferenciats en llatí vulgar. Per al P. Fullana era tot una simple qüestió d'afegitons eufònics:

> Els en *i,* ademés d'admitir la *c* eufònica i distintiva, en la primera persona, afigen la *x* en tot lo singular i en la tercera persona del plural. La *e* eufònica s'intercala en les segones persones dels temes en *i,* i en *consonant,* com també en totes les del plural dels en consonant (1915: 107).

En el present de subjuntiu d'aquests verbs de la tercera conjugació –que formen un únic grup, com hem vist– hi ha afegitons eufònics per a totes les persones, incloses la primera i segona persona del plural, que poden escollir entre les formes amb afegitons eufònics o sense: *partixcam* o *partim, partixcau* o *partiu.*

Proposa la desinència *-c* per als verbs purs d'aquesta conjugació contra l'etimologia i la tradició clàssica: *cusc, cullc, fuigc.*

I pel que fa als verbs irregulars es pot resumir dient que els tracta molt parcialment, molt embolicadament i bastant erròniament. Com a testimoni vet ací una mostra:

> Els [verbs de la tercera conjugació] que pòrten *g* per lletra pretemática pèrden la *i* temática en les tres persones del singular i en la última del plural del present d'indicatiu, així com en totes les persones dels presents de subjuntiu i de l'imperatiu. No admitixen la *x* eufònica, pero sí la *c, g,* o *gu,* en les mateixes persones irregulars (1915: 131-132).

La confusió no pot ser major. La pèrdua de la *i* temática, que diu el P. Fullana, s'esdevé no sols en aquest grup de verbs amb la *g* pre-temàtica, sinó en tots els verbs

purs de la tercera conjugació. Però, a més a més, aquests verbs es poden conjugar seguint les formes incoatives, de manera que és fals que "no admitixen la *x* eufònica", i, finalment, si bé és veritat que aquests verbs, com els de tipus *renyir* i *cosir*, adopten formes velaritzades també és sabut que no són clàssiques ni recomanables en llenguatge literari; per altra banda no diu que canvien la *e* del radical en *i* en les tres persones del singular i la tercera del plural.

O, si en volem una altra mostra, es pot agafar el canvi de *e* a *i* i el de *o* a *u*. Segons el P. Fullana aquest canvi vocàlic s'esdevé només en els verbs que porten *l, ll* o *ny* pretemàtiques, la qual cosa és incorrecta per a tots dos canvis. El canvi de *e* a *i* s'esdevé en els verbs *renyir, tenyir,* i derivats, però també en *llegir, afegir, confegir, teixir, vestir* i derivats. I el canvi de *o* a *u* s'esdevé en *collir* i *engolir,* però també en *tossir, cosir, sortir* i *escopir;* i, a més a més, el canvi s'esdevé sols en aquestes quatre persones esmentades i no en totes com proposa el P. Fullana en el cas de *o>u*: *cullc, culls, cull, collim, colliu, cullen.*

Aquestes incursions en la conjugació verbal ens donen una visió, tot i no ser exhaustiva, prou justa de la proposta del P. Fullana.

5.7. **Adverbis, conjuncions i preposicions**

Ací el P. Fullana obri les portes de la gramàtica amb generositat i ho accepta tot, siguen vulgarismes, castellanismes, localismes... Vegem-ne algunes mostres:

- Adverbis: *aixina, allina, casi, lasendemá, antany, ahí, demprés, ademés...*
- Conjuncions: *donat que, pos, per lo tant, no obstant...*
- Preposicions: *hasta, baix de, al rededor de, dende...*

6. SINTAXI

A l'apartat de sintaxi estudia la *concordança, el règim,* i la *construcció,* que serveixen per a demostrar una vegada més la insuficient informació que tenia de la llengua clàssica i l'escàs tremp de gramàtic. Repassem algun dels aspectes més conflictius:

6.1. **Pronoms personals àtons**

Ja hem vist abans la dificultat més gran que planteja la normativa del P. Fullana: defensar la contracció i no l'apostrofació dels pronoms personals àtons. Ara, en la

sintaxi, dóna regles de col·locació dels pronoms davant o darrere del verb i de combinacions, insuficients i fins i tot de vegades errònies. Vegem-ne algun aspecte:

- Els pronoms àtons han d'anar darrere del verb quan aquest és usat en imperatiu, però no diu res del gerundi.
- Darrere del verb acabat en vocal s'usa *lo, los:* "no puc vórelo", "no dec créurelos".
- *Ho* adopta la forma *u:* pòrtau (=porta-ho), péndreu (=prendre-ho), òmpliu (=ompli-ho).
- La combinació *nos en* esdevé *on* o *one: anémone* (=anem-nos-en).
- La combinació *ne hi* esdevé *en hi:* "Mira cuanta flòr! En hi han de ròges, blanques i blaves".
- Com a mostra d'explicació rudimentària, heus ací la del pronom personal *li:*

> També suplix al *se* en les combinacions *selo, sela, selos, seles* i *s'ho: No puc portárlilo; li la prenc i no li la torne* (a Vosté). *Lils* venc barats, *li les* compre cares, *liu* pagaré bé (1915: 218).

6.2. **Relatius**

Exactament els mateixos qualificatius podem adduir per a les normes de la sintaxi dels relatius: insuficients i errònies.

- Accepta l'estructura castellana *preposició + article + que:* "Ací tens dos cases: viurás en la que vullgues."
- Accepta *que* al costat de *preposició + article + cual:* "Ma casa, *que* trac dèu quincets d'arrendament, es per a tú", en lloc de "ma casa *de la cual* trac dèu quincets d'arrendament, es per a tú".
- L'estructura castellana de l'anomenat relatiu possessiu equival a tres estructures nostres: amb *cual,* amb *que,* i amb *qui.*

Exs: "Ací ha estat aquell hòme, la filla del *cual* festeja en lo mege."
"Ací ha estat aquell hòme, *quina* filla festeja en lo mege".
"Ací ha estat aquell hòme, *que* la filla festeja en lo mege".

- En lloc de l'estructura correcta amb *cual* proposa la incorrecta amb *que* davant possessiu: "Aquells hòmens, *que'ls seus* fills vingueren ahir, son grans propietaris", en lloc de "Aquells hòmens *els fills dels cuals* vingueren ahir, son grans propietaris".

- També equivocadament recomana anteposar a l'antecedent la preposició que correspon al relatiu: "Donava gust de vore en la prontitut *que* feya les còses", en lloc de "Donava gust de vore la prontitut *en que* feya les còses".
- I, com havia fet Nebot, confon en una barreja incomprensible els interrogatius, quantitatius i exclamatius amb els relatius.

6.3. **Verb**

La sintaxi del verb es caracteritza per l'obertura a algunes construccions, sospitoses de castellanitzades o rebutjades per la normativa fabriana, sense cap cautela o argumentació específica:

- Perífrasi d'obligació: accepta *tenir+que* ("Tinc que dirte moltes coses"), *haver+que* ("Hi ha que passar el riu") i *deure+infinitiu* ("Devém evitar les ocasions de pecar").
- Probabilitat: proposa l'ús del condicional, com en castellà, en lloc de la perífrasi *deure+infinitiu* ("Encara no serien les dotce, cuan vingué per casa").
- Dóna plena llibertat de substantivació a l'infinitiu, que pot anar acompanyat d'adjectius i admetre els mateixos complements que el substantiu: "Un treballar pesat", "El cantar del grill es importú".

Proposa la concordança del participi seguit d'un infinitiu amb l'objecte directe representat pel pronom personal àton, encara que aquest siga objecte directe de l'infinitiu i no del participi: "La [cançó] he oída cantar".

6.4. **Preposicions**

La proposta més transcendent és l'eliminació de *ab, amb,* substituïda per *en.* I la introducció de l'objecte directe mitjançant la preposició *a:* "Amar a Deu i al pròjim com a nosatres mateixos".

Inútil és buscar tots els punts més conflictius de la sintaxi normativa, perquè el P. Fullana no els té en compte, com ara:

- El correcte ús de *ningú, gens, res, tampoc, mai,* etc. en oracions afirmatives, negatives o hipotètiques. Només parla de *tampoc* i per dir una incongruència: que *tampoc* va davant del verb en frase afirmativa i darrere en negativa. Exs: "Tampòc ho vullc", "No ho vullc tampòc".
- La construcció de l'infinitiu temporal.

- La sintaxi del gerundi.
- El mode verbal de les oracions de temor i condicional.
- El canvi i caiguda de les preposicions àtones davant infinitiu i conjunció *que.*

7. L'APORTACIÓ LEXICOGRÀFICA

El P. Fullana va veure la necessitat que tenien els valencians d'un vocabulari extens, fiable i de correcta ortografia. Fruit de la seua dedicació en aquesta tasca fou el *Vocabulari Ortográfic Valenciá-Castellá,* de 1921.

Aquest *Vocabulari,* és extens però errat, car, d'una banda, les 45.000 paraules incorporades no han passat pel necessari filtre científic i, de l'altra, l'ortografia és la mateixa proposada també a *Compèndi de la Gramática Valenciana,* apareguda aquest mateix any 1921, de la qual ja coneixem les seues insuficiències, la qual cosa ens estalviarà de repetir una anàlisi feta pàgines més amunt.

De l'aportació estrictament lèxica cal recordar que, tal com han mostrat Joseph Gulsoy (1964: 141), Manuel Sanchis Guarner (1978: 57) i Emili Casanova (1989: 417-418), el P. Fullana es basà quasi exclusivament en el *Novísimo Diccionario General Valenciano-Castellano* (1891), de Joaquim Martí Gadea, que alhora s'havia servit del precedent de Josep Escrig (1851), ampliat i retocat per Constantí Llombart i Ramon Andrés Cabrelles (des de 1887).

El resultat és molt decepcionant, com adverteix Sanchis Guarner, "des del punt de vista lexicogràfic, és menys que mediocre" (1978: 57). La manca de rigor científic li fa incloure nombrosos castellanismes, mots desconeguts del parlar valencià i del català general i arcaismes (1989: 420-441), a més a més d'incórrer en equivalències incompletes i errors de derivació.

És, al capdavall, una obra filològicament endarrerida. Com apunta Emili Casanova, "el pare Fullana és el darrer lexicògraf del XIX" (1989: 441).

8. CONSIDERACIÓ FINAL

L'anàlisi realitzada de la proposta gramatical del P. Fullana ens permet ara de proposar unes consideracions globals genèriques.

Hom ha pogut advertir com la seua obra ocupa una posició entre Josep Nebot i Pérez i Pompeu Fabra. És en gran mida un continuador del primer fins a la *Gramática Elemental de la Llengua Valenciana,* de 1915: segueix les regles d'accentuació gràfica; l'ús d'una apostrofació directa i una altra d'indirecta i gairebé entre les mateixes parts de l'oració; la contracció dels pronoms personals àtons entre si i amb el verb;

l'embolic dels relatius-interrogatius; la no consideració de verbs purs i incoatius a la tercera conjugació; els idèntics arguments segregacionistes... A partir del *Compèndi de la Gramática Valenciana* i del *Diccionari Ortográfic Valenciá-Castellá,* tots dos de 1921, mentre curiosament manifesta una posició segregacionista, enceta la tímida i inconclusa aproximació a la normativa fabriana.

Però al P. Fullana li faltava geni gramatical per a superar vertaderament l'obra de Nebot i no limitar-se només a intranscendents discrepàncies, i li faltà la mateixa genialitat per a saber mantenir unes divergències científicament raonables amb Pompeu Fabra. La seua obra ens deixa un regust de vellesa, un aire ranci, comparada amb la modernitat i claredat del gramàtic coetani barceloní. Els tres pilars bàsics de la seua obra (l'etimologia, l'evolució, i l'ús constant i raonat dels escriptors clàssics), els va combinar amb freqüent criteri equivocat, causa d'optar per les solucions menys operatives. Recordem com l'argument etimologista el du a proposar la grafia *c,* encara que provoque un embolic ortogràfic, per representar el so alveolar sibilant sonor darrere consonant ("polce", "tretce"), però aquest mateix argument ja no té cap valor per a l'ortografia de "mege", per exemple.

Però també li falta la valentia, científicament imprescindible, de basar-se en la unitat de la llengua catalana general, de tal manera que la seua obra gramatical no hagués de ser "necessàriament" la cerca impossible d'una ortografia, morfologia, sintaxi i lèxic divergents de la normativa fabriana, origen medul·lar de les incongruències i impracticabilitat de gran part de la proposta gramatical del P. Fullana.

És curiós observar com de diferents han estat les crítiques sobre l'obra del P. Fullana entre els valencianistes contemporanis i els estudiosos posteriors. Els primers que van sofrir l'obstinació del P. Fullana a renunciar a les seues improductibles propostes gramaticals segregacionistes no li ho perdonaven i l'atacaven persistentment. Així el grup redactor de la revista *Pàtria Nova,* que ja en la primera època, 1915, declarava la unitat lingüística de valencià i català, en la segona època, 1923, s'enfrontà durament al P. Fullana. I així, per exemple, anys després Artur Perucho, un dels integrants del valencianisme dels anys trenta (1930: 131).

> En aquest Institut d'idiomes [el de la Universitat] hom havia encarregat el tristament cèlebre pare Fullana d'una càtedra de Llengua valenciana, amb caràcter lliure i gratuït. El pare Fullana hi exposava les més divertides teories filològiques i gramaticals, defensava una ortografia absurda i la teoria, més absurda encara, de la diferenciació radical entre el català i el "valencià". Una dictadura intel·ligent l'hauria subvencionat, perquè el famós frare feia més mal a l'idioma que una pedregada en una vinya.

Però Guillem Renart (pseudònim de Josep Giner), Manuel Sanchis Guarner i Antoni M. Badia i Margarit l'han tractat amb benevolència, extrema en el cas del primer.

Fruit d'una reflexió serena i distanciada és el següent judici de Guillem Renart (1949: 238):

> A València l'acostament s'havia fet per via perillosa: era el triomf de l'ortografia castellana, consagrada pels Baldoví i Escalante, i practicada per tots els ratpenatistes d'aleshores. En tal desgavell i menyspreu de les bones normes gramaticals, surt el Pare Fullana. Era coneixedor dels abominables errors ortogràfics i propugnava una pronunciació correcta i una ortografia llegítima. Potser li mancava el temperament autoritari gramatical i una ambició elevada per al pervindre de l'ús de l'idioma: ell va sotmetre les qüestions ortogràfiques i gramaticals a discussió en assemblea general de socis del Rat-Penat, amb votacions públiques..., va anar rectificant solucions al llarg de quaranta anys i totes les seues obres d'història i literatura les escrigué en castellà... És evident que li mancava geni de gramàtic i no va donar exemple en l'ús de la nostra llengua com a llengua de cultura i civilització.

Similar opinió, una crítica no exempta de comprensió, mereix l'obra del P. Fullana a Sanchis Guarner (1978: 58-59). També Badia i Margarit li dedica un comentari comprensiu (1962: 48).

Des de la nostra perspectiva actual l'obra del P. Fullana se'ns apareix com la gran esperança gramatical valenciana frustrada. L'enorme treball i la constant investigació de la llengua mereixen, sense cap dubte, uns resultats més positius. Però, com ja hem vist, manca de geni i d'olfacte gramaticals a part, la seua personalitat, ajustadissa a les pressions ambientals, el va fer seguir un itinerari científico-personal eclèctic i, fins i tot, contradictori, que condicionaren la seua obra: col·laborador del *Diccionari Català-Valencià-Balear* de Mossèn Alcover, i del *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, obra de P. Fabra; membre de número de l'Academia de la Llengua Catalana de Barcelona, muntada per dissidents amb l'objecte de combatre les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans; director de número del *Centro de Cultura Valenciana,* societat defensora de la secessió lingüística del valencià del tronc comú català –precisament l'organisme que li encarregà l'elaboració d'aquesta *Gramática Elemental de la Llengua Valenciana* (1915)–; primer firmant de l'acceptació de les Normes Ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans amb l'Acord de Castelló del 21 de desembre de 1932, i autor el mateix any d'una *Ortografía Valenciana,* on havia continuat defensant la seua proposta segregacionista, mantinguda encara l'any següent en reeditar-la, a despit d'haver encapçalat la signatura de l'acord. Entremig se li havia adjudicat l'any 1918 l'encàrrec dels Cursos de Llengua Valenciana de l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València, fins que Primo de Rivera dóna per acabada l'experiència l'any 1925, alhora que l'any 1928 el feia membre en representació valenciana de la *Real Academia de la Lengua Española.*

La prova més evident del fracàs, ja en el seu temps, de la seua proposta gramatical la tenim en l'actitud del valencianisme coetani. Convençuts íntimament de la impossibilitat de l'ajuda del P. Fullana, ja des de l'any 1918 els militants valencianistes inicien el seu propi esforç gramatical amb la *Gramàtica Valenciana* de Bernat Ortín Benedito, elemental però inequívoca introducció de la normativa fabriana. Després en els anys trenta, vindrà l'aportació decisiva de Carles Salvador i els joves Josep Giner i Manuel Sanchis Guarner. El P. Fullana era ja història.

VICENT SIMBOR ROIG
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AGULLÓ, B. (1975) *Vida y obra del escritor Luis Fullana (1871-1948),* Alacant, Instituto de Estudios Alicantinos, Diputació d'Alacant.

ALCOVER, A. M. (1915) "Pròleg a la *Gramàtica Catalana* de Tomàs Fortesa", *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* tom VIII, 1914-1915, Mallorca, pp. 33-108.

BARNILS, P. (1915) "Ll. Fullana Mira: *Gramàtica elemental de la Llengua valenciana", Butlletí de Dialectologia Catalana* III, juliol-desembre, Barcelona, pp. 139-141.

BADIA I MARGARIT, A.M. (1962) *Gramática Catalana,* Madrid, Gredos.

CASANOVA, E. (1989) "La faceta lexicogràfica del P. Fullana", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura,* tom LXVII, quad. III, juliol-setembre 1989, Castelló de la Plana, pp. 415-441.

FULLANA I MIRA, L. (1907) *Morfología del Verb en la Llengua Valenciana,* València.

— (1908) *Ullada General sobre la Morfología Valenciana,* València.
Ullada General a la Morfología Catalana, Barcelona.

— (1912) *Estudi sobre Filología Valenciana,* València.

— (1915) *Gramática Elemental de la Llengua Valenciana,* València.

— (1921) *Vocabulari Ortogràfic Valenciá-Castellá,* València.

— (1922) *Compèndi de la Gramàtica Valenciana,* València.

— (1926) *Temes Pràctics per a l'Ensenyança de la Llengua Valenciana girats a l'estil de Martorell,* València.

— (1928) *Evolución del Verbo en la Lengua Valenciana,* València.

— (1932) *Ortografía Valenciana,* València.

GULSOY, J. (1964) "La lexicografia valenciana", *Revista Valenciana de Filología,* tom VI, 2-3, València, Institución Alfonso el Magnánimo, Diputació de València, pp. 109-141.

LLORENÇ, A. (1989) "Lluís Fullana i la unitat de la llengua catalana. Relació epistolar del pare Fullana i Mossèn Alcover (1902-1916)", dins Ferrando, A. ed. *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. VIII. Àrea 7. Història de la llengua,* València, Institut de Filologia Valenciana, pp. 579-605.

PERUCHO, A. (1930) *Catalunya sota la Dictadura,* Barcelona.

RENART, G. (pseudònim de J. Giner) (1949) "L'obra gramatical del P. Fullana", *Las Provincias. Almanaque para 1949,* València, pp. 237-241.

SANCHIS GUARNER, M. (1978) *La llengua dels valencians,* 6a ed., València.

SCHÄDEL, B. (1909) "El llibre del Congrés", *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana,* tom IV, 1908-1909, Mallorca, pp. 169-174.

ANTONI FERRANDO

LA *GRAMÀTICA VALENCIANA* DE MANUEL SANCHIS GUARNER

1. INTERÉS HISTÒRICO-FILOLÒGIC

El 1932, els intel·lectuals més prestigiosos i les associacions culturals més representatives del País Valencià acordaren adoptar les anomenades Normes de Castelló, formulació valenciana de la normativa ortogràfica de l'Institut d'Estudis Catalans. Entre els signants figurava el nom de Manuel Sanchis Guarner, que a penes havia complit els 21 anys.

El clima democràtic creat per la proclamació de la II República espanyola afavorí una acceptació ràpida i prou generalitzada de les esmentades Normes, fomentades pels sectors més joves i dinàmics del valencianisme cultural. L'acord de 1932 es limitava, però, a l'ortografia. A pesar dels lloables esforços de depuració idiomàtica realitzats per un minoritari grup de lletraferits valencians, en els anys subsegüents persistiren les vacil·lacions en un bon nombre de qüestions gramaticals bàsiques i, no menys important, continuaren les reticències a acceptar la catalanitat del valencià. El mateix Sanchis Guarner se'n feia ressò a *La llengua dels Valencians* (1933):

> És necessari que els filòlegs, no diletants com fins ara, sinó professionals, no empren els documents i els dialectes valencians per a la demostració de llur tesi catalanista o anticatalanista, sinó que els estudien pel seu valor intrínsec i amb les conclusions que d'ells deduïxquen elaborar la futura Gramàtica Valenciana [...]. Emperò, com per a l'estudi de la lingüística valenciana es requerix temps, car els estudis precedents són molt estimables, però les circumstàncies no els ha permés ésser complets, la Gramàtica Valenciana definitiva trigarà encara uns anys a elaborar-se.

Caplletra 12 (Primavera 1992), pp. 59-122

De la bondat sociològicament transformadora de la filologia en un context com el valencià, Sanchis n'estava plenament convençut: només calia persuadir els lectors amb arguments sòlids, no amb simples receptes gramaticals ni amb interpretacions interessades, sobre tal o tal altra qüestió. Sanchis no tenia vocació de gramàtic; però, en escriure aquelles ratlles, impel·lit per una apassionada consciència cívica, probablement acariciava ja la idea d'elaborar la gramàtica valenciana que trobava a faltar.

Aquell mateix any, Sanchis va poder consultar el rigorós treball sobre la morfologia verbal valenciana publicat per Josep Giner: *La conjugació dels verbs en valencià*. El 1934 apareixia el seu *Análisis fonético del valenciano literario*, fet en col·laboració amb Tomás Navarro Tomás, on per primera vegada era explicat satisfactòriament el funcionament dels sons sibilants i palatals fricatius i africats en valencià, que tants de maldecaps havia ocasionat als gramàtics anteriors i als redactors de les Normes de Castelló. I, amb una finalitat divulgativa, Carles Salvador començava a publicar una sèrie d'opuscles gramaticals, l'*Ortografia Valenciana amb exercicis pràctics* (1934), la *Morfologia Valenciana amb exercicis pràctics* (1935) i *Qüestions de llenguatge* (1936), els quals, com que eren una mera adaptació regional dels manuals de Jeroni Marvà, distaven molt de satisfer els esperits més exigents i de donar resposta a molts problemes específicament valencians.

No sabem si les múltiples ocupacions de Sanchis, primer com a col·laborador de l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica* i després com a oficial de l'exèrcit republicà, li van deixar prou de temps per a redactar alguna part d'aquell ambiciós projecte de *Gramàtica valenciana*, però ens consta, per confessió personal de l'autor, que el tenia molt avançat quan isqué de la presó valenciana de Montolivet, el gener de 1943, i que l'acabà de redactar encara aquell mateix any. Almenys, així ho va declarar en una carta a Francesc Soriano, datada l'1 d'abril de 1948, en què li recordava que ja feia més d'un any que li havia lliurat l'original de la *Gramàtica* per a la impremta. Encara que Sanchis degué introduir-hi alguns retocs després de 1943, el fet evident és que aquests no són posteriors a principis de 1947. La dada és interessant, perquè, com veurem, permet explicar el desfasament que s'observa entre les seues propostes normativitzadores, inspirades en els usos gramaticals majoritaris de l'època republicana, i els models literaris predominants a les darreries de la dècada dels quaranta –quan s'imprimí el manual–, generalment de perspectiva més unitària i exigent, fins i tot en textos populistes com la revista fallera *Pensat i Fet*.

Sanchis Guarner inicià les gestions per a publicar la seua *Gramàtica* a finals del 1946 o principis del 1947, però les previsions de despeses d'edició d'un llibre tipogràficament complicat i les dificultats econòmiques del reduït món cultural valencià n'ajornaren la publicació gairebé tres anys. En efecte, vist el fracàs de Francesc Soriano per a dur l'edició a bon port, Sanchis en transferí l'original a l'Editorial Torre. Miquel Adlert, un dels dos promotors d'aquesta editorial, aconseguí que Joan Garcia Rigal, llibreter alcoià establert a València, n'avancés les despeses. Xavier Casp,

l'altre promotor, gestionà l'aprovació de la censura, que es va obtenir el 14 de gener de 1949. Un any després aproximadament, el llibre ja era al carrer, i l'1 de març era presentat en una sessió extraordinària dels cursos de Lo Rat Penat, l'única institució valenciana on havia estat autoritzat l'ensenyament de la llengua després de la victòria franquista. L'endemà, Enric Soler i Godes, en una nota anònima, saludava des de *Las Provincias* l'oportunitat de la publicació, «obra seria hecha por un filólogo profesional».

Però l'aparició de la *Gramàtica* de Sanchis era molt més que això. I, no cal dir-ho, prou més que una «gramática para el estudio del dialecto valenciano, sin otro interés que el puramente didáctico. Nada censurable», segons l'informe de la censura. Es tracta de la primera –i fins ara l'única– descripció sistemàtica i científicament rigorosa dels parlars valencians, concebuda amb una finalitat normativitzadora i emmarcada en una concepció del fet lingüístic que integra eficaçment la història interna i externa de la llengua, la dialectologia, la tradició literària i la cultura popular. Des del punt de vista de la història de la filologia catalana, el llibre de Sanchis és el primer tractat gramatical valencià que incorpora teoritzacions lingüístiques. Representa, per tant, com afirma encertadament el prologuista, Francesc de Borja Moll, «l'entrada de la ciència lingüística dins el domini valencià» i, en conseqüència, «la superació del dilletantisme –carregat de mèrits per la seua laboriositat, però desorientat i desorientador– i la implantació de la tècnica, del mètode científic del professional ben format».

En efecte, la *Gramàtica* de Sanchis es pot considerar la materialització d'aquell consell que Pompeu Fabra havia donat, el 1918, als escriptors valencians i baleàrics i que el nostre autor adopta com a lema del seu llibre:

> Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-lo al nostre català; que tractéssiu de descastellanitzar el valencià i de redreçar-lo i enriquir-lo, procurant acostar-lo al valencià dels vostres grans escriptors medievals.

Tot i que aquestes paraules de Fabra semblen destinades exclusivament a evitar les susceptibilitats «perifèriques» –ja que altrament contradirien el sentit global de la seua proposta de normativització–, Sanchis Guarner les invoca per raons sociològiques similars, atés que un dels seus objectius bàsics és aconseguir dels valencians, els seus destinataris immediats, l'acceptació de la codificació unitària de la llengua com a eina de normalització cultural. Ara bé, vist que «la unitat absoluta de la llengua de Catalunya, València i Mallorca, és més bé un punt d'arribada que no pas un punt de partida», considera necessari integrar «dins una Gramàtica valenciana, certes particularitats idiomàtiques regionals» (§ 10), que permeten reconciliar el màxim possible la llengua viva i la tradició literària (§ 32). Aquest propòsit, que Sanchis havia desenvolupat el 1948 en l'article «Els escriptors i la Gramàtica» (vegeu l'Apèndix, doc. núm. 1), el fa

explícit el prologuista, que precisament acaba les seues paraules recomanant «als escriptors valencians que prenguen per norma les directrius que hi són contingudes, amb la seguretat que seguint-les trobaran el camí vertader per al conreu literari de la llengua pròpia». L'adaptació del fabrisme a la varietat regional era una necessitat sentida pels escriptors valencians lingüísticament més conscienciats i pels ensenyants de la llengua. El 1949, Josep Giner se'n feia ressò, a l'article «Regles de lectura valenciana», en aquests termes:

> Volem fer observar que l'existència d'una ortografia una i d'una gramàtica normativa general, no és cap motiu per a no deixar de sentir-se la necessitat que hi haja una gramàtica regional a cadascuna de les grans regions lingüístiques: valenciana, mallorquina, rossellonessa *(sic)*, barcelonina, etc., gramàtica regional que, sense contradir cap de les normes de la gramàtica general i de la unitat ortogràfica, pose a l'abast del lector regional les explicacions gramaticals de la manera més pràctica i eficient possible, en benefici de la unitat literària. No es tracta de propugnar una gramàtica valenciana o una gramàtica mallorquina o rossellonessa *(sic)* amb l'esperit casolà i separatista d'un Nebot Pérez o d'un Faisset *(sic)*. És, més aviat, de fer una cosa semblant a València i Mallorca com és l'excel·lent *Gramàtica catalana* d'Emili Vallés per als barcelonins, on explica magníficament els problemes de la vocal neutra, de la *u* àtona que es representa per *o*, de les *-r* finals mudes, etc., problemes inexistents en valencià, on en canvi existeixen moltes altres qüestions a explicar de les quals les gramàtiques catalanes no en diuen res. En aquesta direcció cal posar com a modèlica i eficacíssima i excel·lent la gramàtica mallorquina de Moll (*Rudiments de gramàtica catalana per a ús dels escriptors mallorquins*). En tal sentit la gramàtica valenciana del nostre estimat amic i company Manuel Sanchis Guarner (que duia un títol massa llarguerut i per raons comercials i altres he aconsellat de reduir al simple de *Gramàtica valenciana*), d'inminent *(sic)* aparició, serà una obra capital que marcarà una fita en la nostra història gramatical i en la nostra llengua a València. El lector hi trobarà la nostra comuna matèria gramatical exposada del punt de mira del lector valencià i no ens escau sinó remetre-nos-hi.

Admesa la reforma ortogràfica de Fabra, l'obra gramatical de Sanchis Guarner s'ha d'entendre, doncs, com una complementació regional de caràcter morfosintàctic i lèxic de la codificació fabrista.

Els càlids elogis de Moll i de Giner a la *Gramàtica valenciana* de Sanchis Guarner contrasten amb el silenci o les reserves amb què fou rebuda la seua publicació per part d'alguns cercles barcelonins (vegeu, però, l'Apèndix, doc. núm. 8) i amb les reticències amicals de Joan Fuster, partidari d'una codificació unitarista (vegeu l'Apèndix, docs. núms. 2, 4 i 5), i fins i tot amb alguna discrepància puntual del mateix Giner, per a qui certes propostes significaven «un retrocés pernicios que no podem acceptar» (vegeu l'Apèndix, doc. núm. 6). I no els faltava alguna raó, als discrepants. Com ja ha estat

insinuat, Sanchis havia partit de la vacil·lant situació gramatical dels anys republicans i, en el moment de ser publicada, algunes concessions, com les formes *atres, nosatres,* que ell mateix havia abandonat feia temps en tota mena d'escrits (vegeu l'Apèndix, docs. 1 i 3), semblaven definitivament superades. Hi havia, en aquesta actitud, una clara voluntat «d'evitar un divorci massa accentuat entre la llengua escrita i la parlada, que fóra a València especialment pertorbador» (§ 32), però era també el resultat d'una reflexió allunyada físicament dels cercles valencianistes, que no exclou alguna dosi d'autocensura ideològica. Aquesta s'observa, si més no, en un altre tipus de detalls com són l'expressió «unitat política d'Espanya» –bé que usada excepcionalment i referida a la «unió» amb Castella–, o el recurs sistemàtic al sintagma «Regió Valenciana», o simplement al nom «València», en lloc del més reivindicatiu «País Valencià». L'aparició excepcional d'aquesta última denominació en el títol d'un capítol (p. 35) fa l'efecte d'haver estat una incorporació de darrera hora, atés que a la taula general del llibre figura, en lloc seu, «València».

Comptat i debatut, la concessió a la seua *Gramàtica* del premi Pompeu Fabra, dotat amb 500 pesos mexicans, en el marc dels Jocs Florals de Perpinyà de 1950, s'ha d'interpretar com el reconeixement principatí de la inspiració fabrista i la vàlua filològica de l'obra.

Sanchis Guarner concebé el seu llibre no com un manual preceptiu destinat a l'ensenyament de la llengua, sinó com una eina de consulta i orientació per als estudiosos i els escriptors. Conscients d'aquestes limitacions didàctiques, Carles Salvador, president de la Secció de Filologia de Lo Rat Penat, i l'equip de professors que el 1949 hi havien représ, per primera vegada després de la guerra, els cursos de valencià, decidiren de reeditar les ja citades *Ortografia* i *Morfologia* salvadorianes. La primera edició conjunta dels dos opuscles aparegué el 1951 sota el títol de *Lliçons de Gramàtica Valenciana amb exercicis pràctics*, i incorporava algunes revisions suggerides pels professors del seu equip. L'any següent, les *Lliçons* eren editades de nou sota el títol de *Gramàtica Valenciana amb exercicis pràctics* i convertides en manual oficial dels cursos de Lo Rat Penat.

Un dels col·laboradors de Carles Salvador, l'esmentat Josep Giner, trameté a la *Revista Valenciana de Filología*, que aleshores iniciava la seua publicació, una llarga ressenya de la *Gramàtica* de Sanchis, on demostrà una vegada més els seus sòlids coneixements lingüístics i també les seues particulars visions de determinats fets filològics (vegeu l'Apèndix, doc. núm. 7). La revista no considerà oportú de reproduir-la, però Sanchis incorporà minuciosament en un exemplar de treball moltes de les seues observacions, que constitueixen una bona part de les «esmenes i addicions» autògrafes que hem reproduït com a apèndix d'aquest estudi. La cura amb què les hi anotà indueix a pensar que projectava una edició revisada i actualitzada de la *Gramàtica*, però, conscient que els avanços de la lingüística, els nous enfocaments metodològics i la difusió d'unes propostes normatives decididament més convergents, impulsades per

Joan Fuster i pels principals lletraferits del moment, li exigien un replantejament global del llibre, i sabedor que la necessitat de comptar amb manuals gramaticals ben orientats era àmpliament satisfeta pels de Carles Salvador i Enric Valor, aviat renuncià a la funció de gramàtic. Tot i amb això, l'examen d'algunes notes sovint només esbossades, resultat de les seues lectures dels estudis gramaticals d'autors com Enric Valor, Josep Roca Pons, Antoni M. Badia, Emilio Alarcos, Gabriel Ferrater, Joan Solà, Joaquim Rafel, etc., permet comprovar que, si més no fins a l'any 1976, Sanchis no deixà d'introduir-hi noves observacions.

Malgrat els escassos estudis que se li han dedicat, la *Gramàtica valenciana* de Sanchis Guarner manté avui tot el seu interés filològic i constitueix una fita importantíssima per a la comprensió de la història lingüística i sociolingüística de la comunitat catalana, i, en particular, del País Valencià.

2. ESTRUCTURA

La *Gramàtica valenciana* de Sanchis és un llibre en quart, de 332 pàgines i 37 línies per pàgina. La dedicatòria, el pròleg, una taula general i el lema ocupen les pàgines [1]-24. El manual pròpiament dit consta de tres seccions clarament delimitades: *a)* introducció (pp. 25-60); *b)* el tractat gramatical pròpiament dit (pp. 61-294), desglossat en 366 paràgrafs numerats; i *c)* un apèndix (pp. 295-[330]) amb «els noms dels pobles de llengua valenciana», seguit de dues taules finals, una d'abreviatures bibliogràfiques i l'altra d'errades advertides. Encara que publicat per l'Editorial Torre de València, el llibre fou imprés a la Ciutat de Mallorca per Gràfiques Miramar, propietat de Norbert Bauzà, que en féu una tirada de 1000 exemplars.

Les primeres pàgines sintetitzen molt bé el contingut i l'esperit del llibre. Les encapçala la dedicatòria: «A la memòria de mon tio el canonge Josep Sanchis Sivera, que m'ensenyà d'estimar, com cal, les manifestacions de l'esperit de València.» Orfe de pares des de la infantesa, Manuel Sanchis Guarner havia estat educat pel seu oncle, col·laborador de l'Institut d'Estudis Catalans i eclesiàstic il·lustrat, que faltà el 1937, en plena guerra civil. Res no té d'estrany que el nebot, agraït, li dediqués un dels seus llibres més ambiciosos. Acollit per Moll a la Ciutat de Mallorca des del març de 1943, també és natural que Sanchis Guarner li demanés d'avalar amb un pròleg la doctrina i l'esperit de la *Gramàtica valenciana*. Al capdavall, el nou llibre venia a representar per al País Valencià l'esperit i la doctrina que el filòleg menorquí havia propugnat en els *Rudiments de Gramàtica Preceptiva per a ús dels escriptors balears* (1937) per als seus conciutadans illencs. La detallada taula general compensa en certa manera l'absència d'un índex de matèries, que tanmateix sempre es troba a faltar en aquesta mena de tractats. Finalment cal remarcar, a propòsit de la citació de les paraules de

Fabra adreçades als escriptors valencians i balears, que les darreres frases no reprodueixen amb exactitud l'original per una errada de transcripció clarament involuntària.

Tot seguit, Sanchis Guarner ens presenta una llarga introducció, on examina les relacions entre «idioma i dialecte», fa un «resum d'història lingüística del País Valencià» fins a la «Reconquesta», descriu l'«amplitud i repartiment [geogràfic i demogràfic] de la llengua» i ens ofereix un «extracte de bibliografia lingüística valenciana».

En el primer capítol, Sanchis aborda els conceptes de *llengua comuna*, *llengua erudita* i *llengua popular* i la relació entre els dialectes i la llengua literària. Per a ell, «la divisió dialectal respon a un sentiment real que tenen les gents d'una comarca determinada, de parlar d'una certa manera que no és la de les comarques veïnes» (§ 1). «Damunt el sentiment de tal correspondència, pot constituir-se una llengua comuna, que no és un idioma nou, i a la qual servixen de model els parlars dotats d'un prestigi superior», de manera que la llengua comuna «es definix sempre per circumstàncies exteriors al llenguatge, i es deu a l'extensió d'un poder polític organitzat, a la influència d'una classe social preponderant o a la supremacia d'una literatura» (§ 2). «La llengua literària és sempre una reacció contra la llengua comuna, massa grollera, i es fixa gràcies a l'esforç combinat dels literats i dels gramàtics» (§ 5). «Una llengua decau quan l'interés espiritual del parlant va apartant-se d'ella» (§ 7). «L'estructura de la Societat ve determinada per la Història, i l'individu no té la llibertat de modificar la se[u]a llengua. [...] Però només l'artista d'intensa fantasia és capaç d'emancipar-se, creant expressions que siguen després admeses per la massa i comunitat dels parlants, on, en definitiva, radica el poder executiu» (§ 6). «És per tant natural que [l'artista] empre sovint com a factors ornamentals molts arcaismes ja desapareguts de la llengua diària [..., però] deu rebutjar els adornaments buits i falsos» (§ 12). «Llengua erudita és la de la poesia lírica i dramàtica, la de l'eloqüència i de la prosa artística i científica», ben diferent, per tant, de la «llengua popular». L'autèntica «llengua popular» no és la deturpada per interferències i vulgaritats, sinó aquella que és «plena de frescor i de suc, reblida d'arcaismes, i enriquida en la morfologia i el vocabulari per les variants dels diferents dialectes comarcals i dels *argots* de cada ofici» (§ 13).

Heus ací, en paraules del mateix Sanchis Guarner, la síntesi de la seua ideologia lingüística, inspirada en l'idealisme vosslerià i en els postulats de l'escola filològica espanyola, i les premisses a partir de les quals esbossa la seua teoria de la normativització i l'aplica al valencià.

En efecte, per a Sanchis, la decadència de la «llengua dels valencians» s'esdevé quan, en relaxar-se entre ells «la consciència d'unitat» i en canviar de llengua les seues «minories rectores» a partir del segle XVI, «s'afluixa [...] la conexió entre el factor expressiu i l'ornamental [...] de la llengua» (§ 7). És així com «les diferències regionals adquiriren gran intensitat». Per això, «la unificació lingüística ha d'estar feta sobre un tipus de llengua literària basada en la dels escriptors de l'època clàssica, i no en la preponderància de la modalitat dialectal de cap comarca determinada» (§

10). Ara bé, com que el punt de partida és el llenguatge viu valencià –d'ací la importància concedida a la descripció i a la dialectologia–, això implica el reconeixement del polimorfisme al si de la normativa catalana, que Fabra ja havia previst. El punt d'arribada no és el retorn a un model de llengua arcaic, sinó el recurs, quan hi ha vacil·lacions i deturpacions, a les formes emprades pels grans escriptors del segle xv, que són valencians, per tal de reconstruir la unitat de la llengua literària. També caldrà «netejar el valencià de l'excés de castellanismes». En conseqüència, no ens ha d'estranyar «l'aparent anomalia que els gramàtics valencians, en compte de propugnar la difusió del dialecte *apitxat* de la capital, prenguen com a tipus els parlars de les comarques, els quals han estat molt menys contaminats» (§ 11). Tot plegat posa en evidència la necessitat d'una bona orientació gramatical dels escriptors, idea que Sanchis ja havia desenvolupat en el citat article «Els escriptors i la Gramàtica».

El «resum d'història lingüística» és un avanç i una síntesi del seu llibre *Introducción a la historia lingüística de Valencia* (València, 1950), que palesa el mestratge de Menéndez Pidal en el tractament de temes com el substrat ibèric o la caracterització del parlar romànic dels mossàrabs. Sanchis creu que el català «absorbí [...] fàcilment» (§ 10) l'esmorteït mossàrab prejaumí, però no n'extragué l'explicació substratística que, segons declara Moll a la seua *Gramática histórica catalana*, devia tenir formulada prou abans de 1952, atés que en la *Gramàtica valenciana* encara sosté, seguint les opinions d'Alcover i de Griera, que «a la major i millor part de les terres valencianes s'establiren catalans, procedint-ne de Lleida un bon percentatge» (§ 23). El «resum» s'interromp bruscament amb la constitució del regne cristià de València i amb la remarca que el «valencià» gaudí d'oficialitat única fins a l'abolició dels Furs.

El capítol dedicat a comentar l'«amplitud i repartiment de la llengua» comença amb una declaració explícita sobre la identitat de la llengua dels valencians, que, si bé per «raons polítiques» rep el nom de *llengua valenciana*, és una «mera modalitat regional» de la «mateixa llengua parlada a Catalunya, Mallorca i atres indrets», coneguda internacionalment, «amb justificades raons històrico-geogràfiques» (§ 24), pel nom de *llengua catalana*. Seguint una vegada més Menéndez Pidal, fa observar que la frontera lingüística coincideix sovint amb «les línies de la demarcació eclesiàstica, complicades però realment antigues» (§ 26), i aprofita la idea per a donar una relació completa dels pobles i llogarets valencians situats a l'una i a l'altra banda d'aquesta frontera.

En l'«extracte» bibliogràfic comenta breument algunes de les obres lexicogràfiques i gramaticals que ha consultat, reconeix amb un elogi més aviat tàctic els esforços realitzats per Lluís Fullana, insisteix en la necessitat de «coordinar harmònicament la modalitat valenciana dins el conjunt de l'idioma comú de Catalunya, València i Mallorca» i adverteix al lector que ha procurat «documentar amb textos d'escriptors valencians del període clàssic de la nostra Literatura, les normes que es proposen en esta Gramàtica, quan s'aparten de la llengua parlada a València actualment, o dels preceptes dictats per Pompeu Fabra» (§ 32).

El tractat gramatical pròpiament dit es divideix en tres parts: «Fonètica» (pp. 61-104), «Ortografia» (pp. 105-134) i «L'oració i les seues parts» (pp. 135-294), i, òbviament, constitueix el cos bàsic del llibre. L'anàlisi de les aportacions i de les propostes gramaticals de Sanchis, de les fonts de què s'ha servit, dels criteris i dels mètodes que ha adoptat i de les repercussions que han tingut mereix uns capítols a part. Avancem, tanmateix, que Sanchis hi ha tractat de conjuminar el caràcter descriptiu que observem en la *Gramática de la lengua catalana* de 1912 de Fabra i l'orientació preceptiva de la *Gramàtica catalana* de 1918 i de les seues edicions successives del mateix autor. Ara bé, a diferència del que fa Fabra en la *Gramática* de 1912, Sanchis aborda conjuntament la morfologia i la sintaxi, no dedica cap part a la formació de paraules, i les notícies sobre les formes i els usos de la llengua antiga es limiten a les estrictament necessàries per a avalar les seues propostes.

La incorporació, al final del llibre, d'una relació de topònims i gentilicis valencians s'inscriu perfectament en la visió culturalista del fet lingüístic que Sanchis propugna. És una relació que té els seus orígens en el treball realitzat a finals de 1935 per una comissió filològica de l'Institut d'Estudis Catalans composta per Pompeu Fabra, Josep Maria Casacuberta, Joan Coromines i Ramon Aramon, que visità València el novembre d'aquell mateix any, i en la qual s'integraren Manuel Sanchis Guarner, Nicolau Primitiu Gómez Serrano i Josep Giner. El treball fou publicat, a nom dels membres valencians exclusivament, en el número 6-7 (desembre 1935 - gener 1936) i en el 10-11 (abril-maig 1936) de la revista *Timó* sota el títol de «Llista de noms dels municipis de llengua valenciana». La clausura de la revista arran de l'alçament militar de juliol de 1936 impedí la publicació del tercer i últim lliurament. L'Institut d'Estudis Valencians intentà sense èxit publicar la relació sencera el 1938. En la *Gramàtica*, Sanchis es limità a reproduir-la íntegrament, respectant variants molt discutibles com *Benatússer, Rafelguarap* o *Albalat de Pardines*, i incorporant-hi els gentilicis corresponents, alguns dels quals, com *panisclans, catauïns* o *carletans*, són no menys discutibles. Es tractava, tanmateix, d'unes propostes de normativització gairebé definitives, que el mateix Sanchis Guarner revisarà i rectificarà: la dels topònims, quan la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans li encarregà de preparar la *Contribució al nomenclàtor geogràfic del País Valencià* (Barcelona, 1966), i la dels gentilicis, en publicar *Els pobles valencians parlen els uns dels altres* (València, 1963-1968, amb reedició esmenada i completada el 1982-1983).

3. APORTACIONS I PROPOSTES

No cal dir que l'interés fonamental del manual de Sanchis se centra en les seues descripcions lingüístiques i en les seues propostes de normativització. El nostre objectiu, ara i ací, és destacar les que ens han semblat més importants. Per raons

pràctiques, hem cregut convenient tractar de manera conjunta d'aquests dos aspectes de l'anàlisi gramatical sanchisguarneriana, ja que s'hi troben íntimament relacionats. Gràcies a un bon treball de Sebastià Bonet (1989), podem comparar còmodament les aportacions de Sanchis amb les que ens ofereix Francesc de Borja Moll en la seua *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears* (1968). Això no sols fa innecessari de reproduir-ne ací els resultats, sinó que ens estalvia de descendir a detalls que potser no val la pena de comentar ara, com són els vulgarismes no estrictament valencians o les variants subdialectals d'abast geogràfic molt restringit. Pel que fa a l'estudi de les fonts, que ja hem vist que Sanchis dóna a conéixer parcialment en el capítol sobre bibliografia lingüística valenciana, ens limitarem a destacar aquelles que han tingut un pes decisiu en la tria de les seues opcions.

3.1. Fonètica i ortografia

Abans d'examinar els sons valencians, nucli fonamental de la «Fonètica», Sanchis avança unes notes elementals de fonètica articulatòria, matèria en la qual havia esdevingut, per formació i per pràctica, un expert tant en català com en espanyol, gràcies al mestratge de Tomás Navarro Tomás.

El domini de la fonètica, dels dialectes catalans i de la romanística expliquen el recurs freqüent de Sanchis a contrastar l'articulació dels sons del valencià general amb la que presenten l'espanyol i altres llengües romàniques, amb la del català oriental i fins i tot amb la que es dóna entre els diversos parlars valencians. Aquests coneixements precisos li permetran de formular recomanacions ortoèpiques molt assenyades. Tanmateix, les notes manuscrites amb observacions generalment inspirades en l'estructuralisme que intercalà en el capítol inicial d'aquesta primera part revelen la seua convicció que era una de les seccions més necessitades d'un replantejament global, fins al punt que una de les notes suggereix la substitució del títol «Fonètica» pel de «Fonologia». Malgrat això, convé subratllar que, des del punt de vista històrico-filològic, la seua és la primera descripció sistemàtica i científicament rigorosa del sistema fonètic del valencià, i així mateix la primera d'un dialecte occidental.

Clou la secció de «Fonètica» un breu capítol dedicat a l'agrupament dels sons. Tot i remarcar la tendència del valencià actual a formar diftong quan la primera de dues vocals contigües és *i*, Sanchis Guarner aprofita l'ocasió per a recomanar als poetes que confeccionen «llurs versos [...] seguint la pauta dels nostres clàssics» (§ 101). Per a il·lustrar-ho, reprodueix, mesurades, algunes estrofes o seqüències de versos d'Ausiàs March, Jordi de Sant Jordi, Joan Roís de Corella i Jaume Roig.

El primer capítol de l'«Ortografia» el dedica Sanchis a comentar el caràcter convencional i el valor cultural del sistema de representació gràfica d'una llengua (§ 103), les vicissituds de la tradició gràfica catalana (§ 104) i l'obra d'unificació orto-

gràfica de l'Institut d'Estudis Catalans (§ 105). En un segon capítol s'expliquen les regles d'ús de les diferents lletres i dígrafs del nostre alfabet, inspirades en les «Bases ortogràfiques» que encapçalen el *Diccionari ortogràfic* (1917) de Fabra. I en un tercer i últim capítol s'exposen els usos dels signes ortogràfics auxiliars.

El tractament separat de la fonètica i de l'ortografia permet a Sanchis d'adoptar unes estratègies diferents: més descriptiva en el primer cas, ja que l'anàlisi dels diferents sons implica la presentació de vacil·lacions i tendències en la realització d'alguns d'ells, i més prescriptiva en el segon cas, a causa del seu caràcter convencional, ja que altrament requeriria complexes explicacions etimològiques, no sempre de fàcil comprensió per a la major part dels lectors, i referències minucioses als parlars més genuïns, inservibles per als de procedència apitxada (§ 106).

Ara bé, com que Sanchis, en fer la descripció del sistema fonètic del valencià, hi introdueix sovint consideracions ortogràfiques, i quan formula algunes regles ortogràfiques remet també a la fonètica, abordarem totes dues parts conjuntament. Heus ací algunes de les aportacions i propostes en què millor s'observa la seua independència de criteris respecte a Fabra i a les Normes de Castelló:

a) La distribució de la *e* tancada i de la *e* oberta en valencià «depén principalment dels sons veïns» (§ 45) més que no pas de raons etimològiques. En cas d'exigir accent, caldrà posar l'agut o el greu segons el timbre que presenten en el valencià general: *francés*, *encén* (§ 109), *sépia*, *sénia*, *séquia* (§ 47), *admés* (§ 178), *aprés* (§ 184). Com a excepcions, no tractades específicament enlloc, però sistemàticament aplicades en la *Gramàtica*, proposa: els ordinals (§ 269), *què* i *perquè* (§§ 310, 313, 365), mots que, pel seu ús freqüent i, en els dos darrers casos, per la seua invariabilitat, creu que convé accentuar segons la normativa fabrista. Igual criteri és el que explica l'opció per l'accent obert en *però*, *emperò* (§ 356). D'aquesta manera queda resolt un tema que les Normes de Castelló no havien abordat explícitament, per bé que sí amb una exemplificació alguna vegada contradictòria (*cortés* al costat d'*ofèn*). En comentar l'anomalia que representa escriure amb accent greu la *e* tancada de *València*, addueix la conveniència de fer-ho així per a poder «rimar amb les paraules cultes terminades en *-ència*» (§ 47), com feien els poetes valencians del segle XV. En el fons d'aquesta recomanació subjau, evidentment, l'exigència d'adoptar una grafia única per a un topònim tan important.

b) Considera inacceptables, «en parlar literàriament», les alteracions del timbre de la vocal àtona final *-a*, i, en conseqüència, desaconsella, implícitament, la distinció que fa el dialecte occidental entre *-iste* (masculí) i *-ista* (femení). Així mateix, recomana d'evitar els diversos tipus d'harmonies vocàliques que es donen a la major part del valencià en mots com *porta* ['pɔrtɔ], *terra* ['tɛr̃ɛ] (§ 55).

c) Pel que fa a la pronúncia de la *e-* àtona inicial de mots com *embolic*, *eixam*,

espasa, etc., Sanchis comenta: «En la pronúncia literària cal que la *e-* inicial mantinga el seu timbre sense que sone *a-*, com ocorre vulgarment a l'Horta de València i a la Ribera del Xúquer en certs casos, especialment davant *m* seguida de consonant» (§ 56). Aquesta posició rígida davant el que considera una tendència vulgar poc conciliable amb el sistema ortoèpic de tot el català occidental i amb el criteri ortogràfic, contrasta amb la flexibilitat que manifesta en desaconsellar el tancament de la *o* àtona en [u] per acció de la *i* tònica en mots com *cosir, sofrir*, etc. (§ 58). No és difícil deduir que aquesta relativa flexibilitat s'explica perquè es tracta d'una tendència constatable, ja des de l'època medieval, en tot el domini lingüístic català.

d) «Pot admetre's en la pronunciació normal l'omissió de la *-d-* intervocàlica de la terminació *-ada*, i el seu plural, però és menys tolerable tal omissió en el sufix *-ador*, i els seus femení i plurals» (§ 68). L'actitud permissiva de Sanchis davant el primer fenomen obeeix a la seua generalització moderna en gairebé tot el valencià, fins al punt que Fullana en reflectí la pèrdua a les seues propostes ortogràfiques.

e) Encara que preconitza la grafia *-esa* de mots com *pobresa, bellesa*, etc., «pot acceptar-se en la pronunciació culta l'omissió de la *s*», per tal com és muda en quasi tot el País Valencià i era la forma més habitual dels clàssics valencians (§ 73).

f) A diferència de Fabra, Sanchis situa l'ús dels diacrítics a nivell de recomanació (§ 110), criteri potser explicable per les seues reticències davant unes convencions gràfiques generalment poc útils i a vegades contradictòries amb la fonètica occidental.

g) Tot i que «no és absolutament condemnable» la pràctica de molts escriptors valencians d'usar la *s* en lloc del dígraf *tz* per a representar els resultats del sufix verbal d'origen grec *-ízein*, en mots com *civilitzar, organització*, etc., o els arabismes del tipus *atzavara, guitza*, etc., «convé molt» optar per la darrera grafia, «molt ajustada a l'etimologia» (§ 120), tot i no reflectir la pronunciació habitual de la major part del domini lingüístic. Es tracta d'una fórmula de compromís entre la normativa fabrista i la pràctica gramatical valenciana predominant els anys trenta. Davant aquesta situació, els redactors de les Normes de Castelló, que optaren per representar sistemàticament aquests casos amb *s*, preferiren silenciar el conflicte.

h) Sanchis prescriu d'escriure amb *ss* l'alveolar fricativa sorda intervocàlica dels apel·latius i topònims d'origen aràbic com *agràs, alcàsser, Albocàsser, Alcosser* (§ 127), convenció tampoc no tractada explícitament en les Normes de Castelló, si bé s'hi addueixen dos exemples d'apel·latius amb *ç* (*mustaçaf, açut*).

i) Raons de tradició literària i d'extensió geogràfica –en concret, d'una àrea que comprén no sols el País Valencià i les Balears sinó també la Catalunya meridional– permeten a Sanchis justificar, en coincidència amb les Normes de Castelló i amb

Moll, l'ús del dígraf *tl* en lloc de *tll* per a la representació del fonema lateral alveolar doble de mots populars com *ametla*, *batlia*, etc. (§ 130).

j) No tracta, tanmateix, tendències prou generalitzades en el valencià com l'obertura de la *e* àtona en contacte amb vibrant (*sotarrar*, *tarròs*) o les dissimilacions ja històriques del tipus *llauger* i *sancer*.

3.2. Morfologia i sintaxi

Com ja ha estat dit, Sanchis engloba dins una mateixa secció l'estudi de la morfologia i de la sintaxi. De fet, les «generalitats» preliminars serveixen més aviat per a definir els conceptes sintàctics de què farà ús al llarg de tota una secció que, recordem-ho, duu per títol «L'oració i les seues parts».

Per a Sanchis, «el lligam lògic determina principalment l'estructura de l'oració gramatical» (§ 154), ja que els seus elements segueixen, relativament, un «orde lògic»: el verb ocupa «sovint el primer lloc» de l'oració, on la norma és «l'omissió del subjecte pronominal» (§ 155), si bé no manquen els exemples d'oracions que presenten el·lipsis, pleonasmes i anacoluts (§ 156).

Si els «fenòmens que l'home observa en el món» s'expressen «en una substància a soles, és a dir en el subjecte», l'oració que en deriva rep el nom d'intransitiva, però si s'expressen «entre dues substàncies», una en nominatiu i l'altra en acusatiu, fins i tot entre tres, és a dir, també en datiu, les oracions que en deriven s'anomenen transitives (§ 160).

La definició de proposició subordinada i de les categories gramaticals il·lustra molt bé la formació lingüística de l'autor: «Les proposicions subordinades componen amb la dominant una sola oració psíquica, i són ascendents o almenys semicadents les inflexions finals de llurs grups fònics, per tal com l'atenció del qui parla s'hi manté tensa, considerant inacabada l'expressió» (§ 162); reben el nom de *categories gramaticals* «les nocions que s'expressen per medi dels morfemes», és a dir, dels «elements lingüístics amb els quals es manifesten les relacions que l'esperit establix entre els conceptes» (§ 163).

Alguns dels conceptes i de les formulacions que apareixen en aquests capítols són idèntics o semblants als que utilitzà Samuel Gili Gaya en el seu *Curso superior de sintaxis española* (1943), fins al punt que no és agosarat afirmar que Sanchis encara se'n pogué beneficiar abans d'enllestir la seua *Gramàtica*, si bé cal tenir en compte que tots dos gramàtics parteixen d'una formació lingüística similar, la de l'anomenada escola filològica espanyola. Entre aquests conceptes i formulacions es poden destacar la classificació i la caracterització de les oracions simples (§ 154; Gili §§ 11 i 32), la definició de subjecte i predicat (§ 155; Gili §§ 22 i 23), l'anàlisi de l'ordre dels

elements de l'oració (§ 155; Gili §§ 66-77), el tractament de l'atribut (§ 159; Gili § 42) i dels complements acusatiu i datiu (§ 160; Gili §§ 52 i 54) i la referència a «les modificacions del concepte verbal» (§ 165; Gili § 87). En canvi, Sanchis s'allunya de Gili, i es manté dins la tradició gramatical, en tota una sèrie de temes com són el tractament dels temps verbals (§ 167) i la consideració del condicional com a mode independent de l'indicatiu i del subjuntiu (§ 167).

Per raons de claredat expositiva, analitzarem les principals aportacions i propostes de Sanchis sota tres epígrafs: Morfologia verbal, Morfologia nominal i Sintaxi.

3.2.1. Morfologia verbal

L'anàlisi descriptiva i normativa de la morfologia verbal –que Sanchis aborda, com féu Fabra en la *Gramática* de 1912, abans de la nominal– és una de les contribucions bàsiques del seu manual, car, tot i ser deutora de *La conjugació dels verbs en valencià* de Josep Giner, se n'aparta en alguns casos, ben reveladors de dues perspectives diferents: més centrada en el valencià de les comarques la de Sanchis, i amb una major consideració del parlar de la ciutat de València la de Giner (vegeu-ne a l'Apèndix, docs. núms. 6 i 7, els judicis que expressa en les seues ressenyes de la *Gramàtica* de Sanchis).

En general, Sanchis recomana les formes genuïnes predominants en la llengua oral del País Valencià, que majoritàriament són les mateixes que usaven els escriptors valencians de la segona meitat del segle XV. Com fa en la resta de la seua *Gramàtica*, Sanchis aprofita la descripció de les variants de la morfologia verbal per a destriar les vulgars, les arcaiques i les dialectals d'aquelles que considera adequades per al registre «culte», ja instrumental, ja literari. Les dades sistemàtiques i minucioses sobre la distribució geogràfica de totes aquestes variants –recordem que Moll havia publicat, entre 1929 i 1933, *La flexió verbal en els dialectes catalans*, recollida per mossén Alcover– són precisament, ensems amb la notable atenció que presta a l'estudi de diferents perífrasis verbals, alguns dels aspectes més nous, dins la tradició gramatical valenciana i fins i tot catalana, de la seua *Gramàtica*.

En un primer apartat (*a*), en què examinem el paradigma dels verbs regulars, donarem compte de les propostes de Sanchis que se separen de les propugnades per Fabra i de les que foren habituals entre els escriptors valencians de la segona meitat del segle XV. En un segon apartat (*b*) destacarem el tractament donat a algunes formes dels verbs irregulars.

a) A part les desinències en *i* que el català oriental ha adoptat sistemàticament per a les persones 1, 2, 3 i 6 del present de subjuntiu de les tres conjugacions, les diferències més remarcables entre les propostes de Sanchis, per un cantó, i les de Fabra i

dels clàssics valencians del xv, per un altre, afecten: 1) la primera persona del present d'indicatiu de les tres conjugacions; 2) les persones 4 i 5 del present de subjuntiu de la segona i la tercera conjugacions; 3) l'imperfet de subjuntiu; i 4) les formes incoatives de la tercera conjugació.

Pel que fa al primer punt, Sanchis, encara que propugna com a criteri general la desinència *-e* per a la primera conjugació i la desinència *-ø* per a les altres dues, ja que són les vives (§ 170), considera que «també deuen ser admeses en la llengua literària» les formes en 1 *-o* del present d'indicatiu de les tres conjugacions, atés que són usades en les comarques valencianes septentrionals (§ 171). En canvi, rebutja en la llengua escrita la desinència analògica 1 *-c* de l'indicatiu present dels verbs de la tercera conjugació (*sentc*) i, en conseqüència, les formes analògiques del present de subjuntiu (*sentca*, etc.) (§ 173).

Pel que fa al segon punt, Sanchis considera «més recomanables» les desinències 4 *-em* i 5 *-eu* (*batem, bateu*), també propugnades per Carles Salvador. Són, efectivament, les formes predominants al País Valencià, com també ho són al Principat. Tanmateix, jutja que «també són admissibles» les que acaben en 4 *-am* i 5 *-au* (*batam, batau; sintam, sintau*), que a la ciutat de València alternen amb les primeres (§ 173). En canvi, Giner havia proposat aquestes últimes per a la segona conjugació, atés que són les usuals en la capital, permeten diferenciar el subjuntiu de l'indicatiu i havien estat admeses com a formes literàries per Fabra.

Pel que fa al tercer punt, Sanchis propugna que «al costat de les formes en *-ara*, *-era*, *-ira*», no sancionades per Fabra però «usades actualment a la major part de la Regió Valenciana» i per ell mateix a la *Gramàtica,* «deuen acceptar-se en la llengua escrita» les desinències en *-às*, *-és*, *-ís*, corrents en el Baix Maestrat i la Tinença de Benifassà, normals entre els autors valencians del xv (§ 174) i propugnades per Carles Salvador. Giner, en canvi, havia prioritzat aquestes últimes, bé que suggerint també per a la primera conjugació el paradigma *-és*, *-esses*, *-és*, *-éssem*, *-ésseu*, *-essen*, viu en les comarques septentrionals del País Valencià, en comptes del paradigma en *-às*, etc., per tal com aquell predomina en el català nord-occidental i s'aproxima més al del català oriental.

Pel que fa al quart punt, Sanchis admet el sufix incoatiu *-isc,* però n'adopta les formes palatalitzades, que són les que reporta Fabra en la seua *Gramática* de 1912, les que proposa Fullana, les que utilitzaren els redactors de les Normes de Castelló i les que ell mateix fa servir en la *Gramàtica.* En fer-ho així, Sanchis es distancia del criteri adoptat per Fabra a partir de la *Gramàtica* de 1918, on propugna el paradigma clàssic en *-esc*. Tanmateix, el nostre gramàtic podrà comprovar que Badia, en descriure els incoatius valencians a la seua *Gramática catalana* de 1962, adopta el seu criteri, malgrat que Carles Salvador ja s'havia decantat per les formes no palatalitzades del paradigma en *-isc*. Tot i amb això, a partir dels anys cinquanta l'opció definitiva de Joan Fuster pel paradigma en *-esc* s'imposà entre els gramàtics i escriptors valencians

(Enric Valor, Vicent Pitarch, Joan Francesc Mira, etc.), tal com havia aconsellat Sanchis per al registre literari: «En la llengua clàssica eren emprades generalment les formes amb les desinències *-esc*, *-eixes*, *-eix* i *-eixen* en el present indic., i *-esca*, *-esques*, *-esca* i *-esquen* en el present subj., les quals formes seria convenient assajar-les de reintroduir en el valencià literari, especialment les del present indic.» (§ 177).

A part d'aquestes opcions, potser convé assenyalar que Sanchis rebutja com a pronunciació normativa la desinència 3 *-e* d'alguns temps verbals (*cante*, *cantave*, *cantarie*) (§ 176) i, no cal dir-ho, la *-r* epentètica dels infinitius de la segona conjugació (*bàtrer*) (§ 175). En canvi, admet els participis «forts» d'alguns verbs (*complert*, *establert*, etc.), al costat de les formes «regulars» (*complit*, *establit*, etc.), que són les úniques vivents al País Valencià (§ 179).

b) Entre les propostes referides als verbs irregulars es podria destacar el tractament de l'imperfet d'indicatiu dels verbs *traure*, *veure*, *caure*, etc. (§§ 191, 201, 217). Opina Sanchis que les formes *trea*, *trees*, etc., no admeses per Fullana ni considerades per Fabra, «poden ser acceptades al costat de les formes *treia*, *treies*, etc., [...] que són més clàssiques i s'ouen encara en certes localitats» de les comarques centrals i meridionals del País Valencià. En canvi, *traïa*, *veïa*, *caïa*, etc., «no són admis[s]ibles literàriament» (§ 191), tot i que també són clàssiques i que s'usen encara en diverses comarques valencianes. La justificació, implícita, d'aquella admissibilitat és òbvia: són formes que s'acosten més a les de la llengua literària actual. L'excepció és l'imperfet d'indicatiu de *dir*, *dia*, *dies*, etc., contracció popular de *deïa*, *deïes*, etc., que Sanchis accepta al costat de la forma literària *deia*, *deies*, etc. (§ 203).

Així mateix, podem destacar l'admissió, com a formes úniques, de les desinències amb la vocal *i* que presenten els tres presents d'*obrir* i *omplir* (§ 194). Així, el present d'indicatiu d'*obrir* fa: 1 *òbric*, 2 *obris*, 3 *obri*, 4 *obrim*, 5 *obriu*, 6 *obrin*. Aquestes formes, generals en valencià, són alienes a la llengua literària medieval, als altres grans dialectes catalans i a la proposta fabrista.

Finalment, mereix ser citada l'acceptació de les formes *valdre* (§ 185), *ser* (§ 214), *tindre* (§ 21[5]), *vindre* (§ 216) i *vore* (§ 217) al costat de les més literàries *valer*, *esser*, *tenir*, *venir* i *veure*, respectivament. En aquest darrer cas, considera «molt més recomanable la forma *veure* que empraven els autors clàssics i de la qual és aquella una corrupció» (§ 217). Idèntic criteri aplica a *ets*, segona persona del present d'indicatiu de *ser*, tot i la generalització d'*eres* (§ 214). En canvi, propugna que en «la llengua culta interessa usar sempre» el participi *estat*, malgrat que el «no [...] gens recomanable» *segut* «s'ou en tota la Regió Valenciana» (§ 214).

3.2.2. Morfologia nominal.

No és fàcil sintetitzar les nombroses qüestions de morfologia nominal que Sanchis Guarner aborda, moltes de les quals havien estat objecte de descripcions més o menys encertades per part de Lluís Fullana i Carles Salvador. Hem agrupat les propostes de Sanchis que ens han semblat més interessants en tres apartats: les que, per fidelitat a la llengua viva genuïna, divergeixen de les preferides per Fabra (*a*); les que, per fidelitat a la llengua clàssica, coincideixen amb les propostes fabristes, tot i haver perdut vitalitat al País Valencià (*b*); i les que són resultat de les interferències castellanes (*c*).

a) Entre les propostes no coincidents amb les recomanades per Fabra podem destacar les següents:

- L'adopció dels plurals en *-ns* dels mots derivats dels antics proparoxítons llatins, com *òrfens, jóvens*, etc., els únics vius en valencià, si bé considera més idonis per a la llengua literària els que afegeixen una *-s* al singular (§ 240), tot i que els clàssics els feien sistemàticament en *-ns*.
- Les formes femenines dels possessius, és a dir, *meua, teua, seua*, etc., «deuen els valencians escriure-les amb *u*» en lloc de *v* (§ 264). Es tracta de variants que no sols tenen un ús generalitzat al País Valencià, sinó que també són compartides per altres parlars de Catalunya i es documenten des de l'època medieval.
- La consideració com a «pràctica» no recomanable, perquè «sembla gal·licisme», de substituir el possessiu femení *ma* pel masculí *mon* davant certs mots femenins començats en *a-*: *mon ànima* (§ 265).
- «En la llengua literària [...] convé molt emprar les formes *aquest* i *aqueix* amb llurs derivats [...]. Emperò s'hi poden també admetre, especialment en prosa, les formes *est, eix* (i menys tolerables *este, eixe*) i llurs derivats» (§ 267), possibilitat que Sanchis, seguint els criteris adoptats pels redactors de les Normes de Castelló, aplica sistemàticament en la seua *Gramàtica* i justifica adduint que tals formes no sols es troben en «textos antics» (§ 304), sinó també en «autors no valencians» (§ 267).
- S'admeten els numerals *uit, dèsset, dènou*, al costat de *vuit, disset* i *dinou* (§ 268), formes usuals al Principat, si bé les dues darreres són alienes als clàssics.
- S'accepta l'indefinit *ningun* (§ 275) i, implícitament, es consideren invariables els quantificadors *massa* i *prou* (§ 274), mentre que per a *bastant* només s'admet la flexió de nombre (§ 274).
- «Encara que en la llengua parlada no s'usa ja en la Regió Valenciana, la forma *altre* és molt recomanable, i preferible sempre en la llengua literària, car és la que empraven els escriptors clàssics. La forma popular *atre* pot tolerar-se provisionalment», com de fet ho fa Sanchis, seguint l'exemplificació de les

Normes de Castelló, malgrat que tot seguit la qualifica de vulgar: «Seria un error pretendre diferenciar el valencià del català del Principat, per l'ús literari de la forma *atre* en comptes de *altre*, per tal com la forma vulgar *atre* és emprada també popularment en el català oriental [...] i en el català occidental» (§ 275). Idèntic criteri val per a *nosaltres*, *vosaltres*, formes que, com *altre*, «són molt recomanables per a la llengua culta, i precises en poesia» (§ 280).

- S'admeten els adverbis de tradició literària que tenen un ús generalitzat en valencià, encara que siguen d'escassa o nul·la vitalitat a la resta del domini lingüístic, com són: *allí*, que «s'empra només en sentit directe» (§ 323); *hui*, «perfectament admissible en la llengua literària», *en acabant, adés, ans, prompte, despusdemà, enjorn, el sendemà, mentres, a boqueta nit* (§ 324); *a soles* (§ 325); *a fosques*, *ensems* (§ 326); *agosades* –en detriment de la variant clàssica *ausades*, conservada pel valencià central–, *de veres* (§ 328). En conseqüència, no s'hi esmenten d'altres actualment estranys al País Valencià com *gaire, aviat, de debò, força, un cop, d'hora, a sota, a sobre, endavant, endarrere*, etc.

b) Malgrat això, Sanchis recomana determinades opcions fabristes desconegudes o quasi inusitades modernament al País Valencià, com són: *llur*, que és «molt convenient» que l'usen els escriptors (§ 266); el numeral femení *dues*, que «convé emprar-lo normalment en la llengua literària» (§ 268); la forma plena *se* del pronom reflexiu pot «emprar-se especialment» en comptes d'*es* davant verb començat amb *s-* (§ 287), recomanació, per cert, que, seguint l'ús col·loquial valencià, no sol aplicar; les reduccions de *nos, vos* a *ens, us*, que «en la llengua literària cal fer» (§ 288); *hom*, que ha d'«emprar-se amb moderació» (§ 307); *amb*, que cal distingir sempre d'*en* «dins la llengua escrita de tota mena, fins i tot en els escrits de caire popular» (§ 344).

c) Les deturpacions provocades per la interferència del castellà, fins i tot les més arrelades, mereixen un rebuig sense concessions en la major part dels casos: així, l'adverbi *ahí* «cal expulsar-lo de la nostra llengua» (§ 323); *después* és forma que «deu ser rebutjada absolutament» (§ 324); *entonces* és «totalment intolerable» (§ 324); *menos* «cal evitar[-lo] en la llengua culta» (§ 325); la preposició *hasta* «no és tolerable en la llengua culta» (§ 351); *baix* és inacceptable en lloc de «la preposició *sota*, o la seua sinònima *davall*, en la llengua literària» (§ 351); la locució conjuntiva final *per a que* «cal rebutjar[-la] per incorrecta» (§ 365); i considera «inconvenient» la forma del datiu plural *lis* (§ 282). En canvi, tot i no acceptar el *lo* neutre, planteja els «avantatges lògico-gramaticals» que comporta el seu ús (§ 260), i així mateix admet *inclús* (§ 328).

3.2.3. Sintaxi

Les qüestions sintàctiques tractades per Sanchis constitueixen un dels aspectes més dignes d'atenció de la seua *Gramàtica,* ja que, tot i defensar la major part de les propostes i les recomanacions fabristes, en matisa algunes (*a*) i en desenvolupa d'altres o en fa de noves (*b*). Algunes d'aquestes aportacions s'expliquen per la influència del citat manual de Gili Gaya. D'altres són fruit del seu excel·lent domini de la realitat dialectal valenciana, encara que, en aquest sentit, hi ha aspectes d'una gran vitalitat que no tracta (*c*), o almenys no els comenta amb l'atenció que se'n podria esperar (*d*).

a) Entre les propostes o recomanacions en què Sanchis matisa les de Fabra podem destacar:

- L'obligatorietat de la concordança del participi passat amb el complement directe quan aquest és un pronom personal feble de tercera persona (§ 223), tot i que el valencià només ho sol fer si els pronoms són *la, les.*
- La preferència pel perfet simple «en la llengua culta escrita» (§ 228), potser pel fet de considerar el perifràstic més adequat per a l'estil col·loquial.
- La defensa explícita de la triple gradació locativa dels demostratius i dels adverbis de lloc (§§ 267, 304, 305, 323).
- La consideració d'*entre si* com a construcció incorrecta enfront del criteri de Fabra d'acceptar-la al costat de la preferent *entre ells* (§ 284).
- La recomanació de limitar els usos d'*hom* als «verbs autènticament reflexius»: *Hom s'enfada si no li fan cas* (§ 307).

Cal advertir, tanmateix, que Sanchis no sempre aplica en la *Gramàtica* les propostes que preconitza. Així, podem observar que prescindeix molt sovint de la recomanació d'introduir les clàusules d'infinitiu en funció de subjecte amb la preposició *de* (§ 346).

b) Entre les qüestions poc estudiades o ignorades per Fabra que Sanchis aborda podem esmentar:

- L'ús de l'imperatiu perifràstic format amb *deixar* com a verb auxiliar: *Deixa'm anar a parlar amb aquell senyor* (§ 229).
- El rebuig de la perífrasi verbal obligativa amb *tindre de* (§ 230), tot i poder-se'n documentar exemples al segle xv.
- La conveniència de no abusar de diminutius i afectius (§ 254).
- La superfluïtat dels pronoms personals tònics en funció de subjecte excepte quan «es vol remarcar emfàticament la intervenció del subjecte en l'acció, insistint que és aquell i no altri el que hi participa» o quan «pot haver-hi ambigüitat» (§ 280).
- «Quan el pronom indefinit *se* servix de subjecte gramatical de verbs actius usats

impersonalment, convé que el verb vaja en singular, encara que el complement directe estiga en plural (*Es fa gavelles; Es desitja notícies; No es tem desordres*); emperò el verb va en plural quan es tracta d'oracions més clarament passives [...] que no impersonals (*Es venen pans; S'adoben cossis; No es troben compradors*)» (§ 307). El primer ús descrit no s'adiu, però, amb les preferències del valencià col·loquial.

- L'admissibilitat de la construcció *al* + infinitiu en el cas que la determinació temporal expressada equivalga a la construcció amb *quan* + pretèrit perfet d'indicatiu (§ 343), solució que Fabra, tot i no condemnar-la, aconsella d'evitar en favor d'*en* + infinitiu.
- La correcció gramatical dels usos agentius de la preposició *de* després de participis com *seguit, precedit, acompanyat, conegut, estimat, respectat,* etc. (§ 346).

c) En canvi, Sanchis no comenta aspectes sintàctics més o menys característics del valencià com:

- L'ús de *deure* + infinitiu com a perífrasi obligativa (§ 230), que, tanmateix, hi aplica ben sovint.
- La substitució molt generalitzada dels pronoms *nostre, vostre,* per les construccions perifràstiques *de mosatros, de vosatros,* respectivament (§ 264).
- La tendència d'alguns quantificadors que admeten la preposició *de* a mantenir-la sistemàticament en la major part del valencià si els noms que modifiquen són masculins no comptables: *molt de pa*, però *molta fam* (§ 274).
- La restricció de l'ús dels possessius febles davant noms de parentiu a *pare, mare, tio, tia, güelo, güela,* si bé a la ciutat de València i voltants són encara freqüents davant *germà, cosí, fill, nét, nebot* i els seus femenins respectius (§ 265).
- La tendència a la pèrdua de la flexió de gènere dels ordinals *primer, segon,* especialment en casos com *la primer missa, la segon de la classe* (§ 269).
- L'expressió de les hores, ben diferent de la del català central (§ 270).
- La problemàtica específica de les combinacions dels pronoms datius *li, els* amb els d'acusatiu *el, la, els, les* (§ 296), les quals es limita a reproduir en una taula juntament amb les del català central.
- La reducció del pronom indefinit *un* a *u,* ja documentada en els clàssics i estesa a la major part del País Valencià (§ 307), que no aplica mai: *Quan u té interés.*

d) Finalment, resulta si més no curiós constatar que Sanchis a penes presta atenció a alguns problemes sintàctics de considerable importància, generalment complicats per la interferència del castellà, com són els usos del gerundi (§ 168) o els de *ser / estar* (§ 207).

4. CRITERIS. METODOLOGIA

El discurs gramatical de Sanchis Guarner s'estructura en tres nivells: el descriptiu, l'informatiu i el preceptiu. Amb la descripció del sistema fonètic i de les formes i els usos lingüístics que presenten els «parlars valencians actuals en les diverses comarques» (§ 32), l'autor ens ofereix un retrat minuciós i sistemàtic d'aquesta varietat diatòpica, que, curiosament, no defineix explícitament enlloc. Ja hem dit que Sanchis atribueix a la denominació «llengua valenciana» un abast político-administratiu, però, en descriure l'extensió i la demografia de la «nostra llengua» (§ 25), es refereix al conjunt del domini lingüístic, i, per això, encara que s'ocupa monogràficament de la «llengua dels valencians» (§ 24), les observacions filològiques, és a dir, les informacions complementàries de la descripció i les orientacions preceptives, estan condicionades per aquesta perspectiva lingüística global.

Les observacions filològiques consisteixen a: *a*) comparar les realitzacions fonètiques, morfològiques i sintàctiques que es donen entre els diversos parlars valencians i entre les d'aquests i la resta dels dialectes catalans, i *b*) aportar testimoniatges dels «nostres grans literats antics ensems que de les afeccions i preferències dels bons autors moderns», de manera que, una vegada esbrinats «quins són la realitat, la tradició i el gust lingüístics genuïns de València» (§ 32), puguen avalar les propostes normativitzadores.

Així, doncs, Sanchis basa les seues propostes en l'anàlisi de la llengua viva i de la tradició literària, ja que, segons ell, la labor del gramàtic consisteix a traure «les formes idiomàtiques de l'àmbit concret del parlar», a aïllar-les i a sistematitzar-les, de manera que, «després d'ordenar-les, raonar-les i construir-les segons la Història lingüística», les torne «a l'espai, al temps, a la Societat» (§ 5).

La tasca que Sanchis s'imposa respecte al valencià no és fàcil: després de segles d'incomunicació cultural entre els diversos països catalanòfons i de considerables limitacions en el conreu literari de la llengua, cal un considerable esforç per redreçar-lo. D'una banda, no és possible una uniformitat literària absoluta, ja que la diferent evolució històrica ha consagrat algunes divergències lingüístiques i, per tant, caldrà acceptar «diversos usos lingüístics regionals». D'altra banda, la situació sociolingüística exigeix un tacte exquisit si hom vol «evitar un divorci massa accentuat entre la llengua escrita i la parlada» (§ 32).

En conseqüència, una gramàtica valenciana que pretenga respondre adequadament a aquesta complexa situació haurà de preveure necessàriament diversos registres. Sanchis en preveié quatre: un d'elevat, vàlid per a tota la comunitat lingüística i de caràcter predominantment escrit, que anomena literari, i en el qual és possible la concurrència de més d'una forma; un de mitjà –l'estàndard valencià per antonomàsia–, vàlid per a tota l'àrea regional i de caràcter tant oral com escrit, que seria l'expressió acurada del llenguatge viu; i dos de caràcter no estàndard, que sol denominar

subdialectal i vulgar, fonamentalment però no exclusivament orals i no aptes per a la comunicació cultural. El subdialectal, que també rep el nom de comarcal, reflectiria el llenguatge popular genuí, sintàcticament descurat, i els trets característics dels diversos parlars comarcals que trobem en les obres costumistes de Pasqual Tirado, Salvador Guinot, Manuel Gonzàlez Martí, etc. El registre vulgar reflectiria el llenguatge popular deturpat pels vulgarismes i pels castellanismes «que han usat certs escriptors incultes exagerant els defectes de N'Escalante» (§ 13).

El registre literari, propi de la poesia i de la prosa artística i científica, presenta un component estètic i és el model al qual hom hauria de tendir (§§ 10, 13). Tanmateix, l'autor redacta la seua *Gramàtica* en el registre mitjà o estàndard valencià, com si volgués marcar així els límits entre uns models aptes per a la plena expressió cultural i uns altres d'inservibles en aquest sentit.

Atés que la llengua literària «es fixa gràcies a l'esforç combinat dels literats i dels gramàtics» (§ 5), Sanchis recorre als «escriptors valencians del període clàssic de la nostra Literatura» quan les seues propostes normatives s'aparten de la «llengua parlada a València actualment, o dels preceptes dictats per Pompeu Fabra, l'il·lustre gramàtic codificador del nostre idioma» (§ 32). Això li permet no sols justificar-les, sinó també establir els criteris per a determinar els límits entre els diversos registres. En altres mots, aquells usos i formes que no són confirmats per la tradició literària valenciana del segle xv o, en cas de ser minoritaris al País Valencià, per la seua presència en algun dels altres grans dialectes difícilment podran adquirir la condició de literaris o d'estàndard; és a dir, en expressió freqüent de Sanchis Guarner, la categoria de «cultes». Així, si a l'adverbi *adés* (§ 324) se li reconeix aquesta condició, tot i que Fabra el considera arcaic, és perquè la seua vitalitat actual al País Valencià és un fidel reflex de la que s'observa en els nostres textos quatrecentistes. En canvi, la preposició *ad* (§ 335), per exemple, a pesar de la seua vitalitat a la major part del País Valencià, «només és admissible en escrits en què s'imite el parlar dialectal», ja que és evitada pels clàssics i inusitada en els altres dialectes catalans. Contràriament, si les desinències en *-o* de la primera persona del present d'indicatiu de les tres conjugacions usades en els parlars septentrionals del País Valencià «deuen ser admeses en la llengua literària» (§ 171), la justificació, no explícita, és que són compartides pel català central i pel nord-occidental. El recurs als clàssics esdevé així una estratègia normalitzadora i normativitzadora alhora, atés que s'invoquen unes autoritats literàries exclusivament valencianes i, per tant, socialment inqüestionables en l'àmbit regional, les solucions lingüístiques de les quals no sols solen coincidir amb les formes i els usos no deturpats del valencià actual, sinó que també, molt sovint, s'aproximen més a les propostes fabristes. Vet ací la raó de la insistència de Sanchis en el conegut consell de Fabra als escriptors valencians (§ 32).

A vegades, el criteri etimològic, generalment implícit, contribueix a sancionar una forma exclusiva del parlar valencià o diferent de la recomanada per Fabra. Així,

aquest criteri permet a Sanchis d'afirmar que «els valencians deuen usar literàriament les formes amb *a* de la llengua viva» del verb *traure* (§ 190), o que *faç* «resulta més recomanable» que *faig* (§ 208), o que «és preferible» *vine* a *vina* (§ 216), o que la forma *darrere* és més correcta que «la forma *darrera*» (§ 323), o que «és infundada la prevenció que mostren alguns escriptors contra la forma *hui*» (§ 324).

El recurs a la lògica gramatical o als paral·lelismes estructurals amb el català literari fixat per Fabra no és absent en les seues propostes. Ho hem vist a propòsit de la forma *lo* de l'article neutre (§ 260), i ho podem endevinar, per exemple, quan prefereix les variants *quéem, véem* a *caíem, veíem* (§§ 201, 217), per tal com són més pròximes a la proposta fabrista (*quèiem, vèiem*).

Com Fabra, Sanchis recorre algunes vegades a fórmules memorístiques i comparacions lingüístiques, que li permeten, per exemple, d'advertir que «*doncs* no és sempre equivalent de la conjunció castellana *pues*, perquè esta té sovint valor causal, i així *doncs* és només equivalent al castellà *pues* quan est és substituïble per *luego*, i en canvi és *puix* l'equivalent del castellà *pues* quan est és substituïble per *porque*» (§ 357).

Un dels objectius centrals de la *Gramàtica* de Sanchis és induir el lector a l'acceptació de la doctrina fabrista per la via de la persuasió i de l'autoidentificació. No es tracta de justificar les propostes de Fabra, sinó les solucions valencianes més convergents amb aquelles. Això li exigeix raonar mínimament les qüestions més polèmiques, relacionar les seues opcions amb la realitat lingüística i la tradició literària valenciana i, sobretot, adoptar un to flexible en les formulacions preceptives. Aquest to l'observem, per exemple, en la seua recomanació de les formes incoatives en *-esc*, «les quals formes seria convenient assajar-les de reintroduir en el valencià literari» (§ 177), expressió que palesa no estar massa convençut de la seua ràpida acceptació; o també en el cas d'*altre*, que és forma «molt recomanable i preferible sempre en la llengua literària» (§ 275), expressió que revela, en canvi, una actitud confiada en el triomf de la proposta. De fet, la distracció d'usar «despusdemà l'altre» al costat de «despusahir l'atre» (§ 324) i les dues correccions d'«uns atres» per «uns altres» que apareixen a la taula d'errades poden ser indicatives de quines eren les seues preferències reals.

Les pronúncies, formes i construccions sintàctiques genuïnes, és a dir, aquells trets lingüístics no susceptibles d'estandardització, ja siga per manca d'una sòlida tradició literària, ja per la seua escassa implantació territorial, són eliminades dels registres «cultes» amb una fórmula prudent: la remissió als escrits «de tipus populista» (*detràs*, § 323), «de caire popular» (*mentrimentres*, § 324), «de caire costumista» (*espau*, § 326) o «en què s'imite el parlar dialectal» (*ad*, § 335). Els trets analògics d'ús generalitzat i d'una certa justificació lògico-gramatical, com el present d'indicatiu 1 *perc* o el present de subjuntiu 1 *perga* (§ 184), o el present d'indicatiu 4 *caiguem*, 5 *caigueu* (§ 201), són considerats «poc recomanables», mentre que les variants vulgars, com *pedre* per *perdre* o *pendre* per *prendre* (§ 184), o subdialectals, com

bàtiga per *bata* (§ 173), són qualificades d'«inadmissibles». L'admissibilitat es reserva, en tot cas, per als trets genuïns d'abast geogràfic reduït però de sòlida tradició literària, com són les formes de subjuntiu 4 *batam*, 5 *batau* (§ 173), o d'ús generalitzat, com l'emmudiment de la *d* del sufix *-ada* (§ 68).

La pauta de genuïnitat lingüística la donen, segons Sanchis, els parlars de les comarques, menys permeables a la «contaminació» castellana. No són aliens a aquesta valoració dels parlars comarcals els postulats de la geografia lingüística, ben coneguts per Sanchis, ja que propugna com a subjectes ideals de les enquestes les persones velles i incontaminades. D'ací «l'aparent anomalia» dels gramàtics valencians de rebutjar «la difusió del dialecte *apitxat* de la capital» (§ 11), urbà i acastellanat, i l'estima de Sanchis per la literatura popular i, en general, per totes les manifestacions de la cultura popular.

Tal com insisteix en el seu esmentat article d'*Esclat* i en la seua correspondència amb Joan Fuster (vegeu l'Apèndix, docs. núms. 1 i 3), Sanchis considera que un gramàtic fracassa quan les solucions que proposa als lectors resulten inacceptables per a la major part d'ells. Per això, en formular les seues recomanacions d'ús positives i els seus consells negatius, utilitza deliberadament frases prudents i matisades amb el propòsit d'obtenir l'aquiescència dels destinataris. Ja n'hem vist uns quants exemples en reproduir literalment fórmules com «pot admetre's» (§ 68), «pot acceptar-se» (§ 73), «no és absolutament condemnable» (§ 120), «també són admissibles» (§ 173), «és molt recomanable, i preferible sempre en la llengua literària» (§ 275), de clara inspiració fabrista. Amb els trets subdialectals o menys genuïns, els consells dissuasoris de Sanchis solen adoptar fórmules com «poc convenients» (§ 209) o «poc recomanable» (§ 21[5]). Només en molt poques avinenteses, i davant solucions que no li ofereixen cap dubte, s'atreveix a ser més contundent, tant per a recomanar un ús com per a rebutjar-lo. Recordem, a tall d'exemple, com insistia que les formes dels possessius femenins «deuen els valencians escriure-les amb *u* » (§ 264); en canvi, no va tenir cap inconvenient a desautoritzar el ben arrelat adverbi *ahí* amb un expeditiu «cal expulsar-lo de la nostra llengua» (§ 323). Aquesta mena d'expressions (vegeu-ne més exemples a l'apartat 3.2.2.*c*) les sol reservar per als vulgarismes i sobretot per als castellanismes. Tot plegat posa de manifest la sintonia perfecta de Sanchis amb les tècniques de persuasió que Fabra esmerçava en les seues *Converses filològiques*.

I, també com Fabra, Sanchis adopta sempre un estil descriptiu i un to no polèmic. Es podria observar, tanmateix, una diferència en aquest sentit: mentre que la descripció esdevé generalment en Fabra una manera de formular una proposta de normativització, en Sanchis té un valor més autònom, car no sempre serveix per a justificar la recomanació que proposa. Així, en parlar de 1 *fón* del perfet d'*esser*, el nostre gramàtic fa veure que, tot i ser l'única forma viva, «convé conrear també la forma *fui* usada pels clàssics» (§ 214).

Comptat i debatut, Sanchis es revela un fidel seguidor de Fabra, amb qui compartia

unes excel·lents qualitats de lingüista i pedagog, i, per tant, de tarannà ben diferent del de Carles Salvador, l'altre gramàtic valencià del moment, divulgador generalment rígid i inflexible en les seues formulacions. Tanmateix, la seua adhesió a la normativa fabrista no el privà mai de mantenir, en qüestions de detall, els seus criteris particulars, generalment ben orientats, fruit de la seua sòlida formació filològica i del seu coneixement profund de la realitat lingüística i sociolingüística valenciana.

5. LA *GRAMÀTICA VALENCIANA* I LES DISCUSSIONS SOBRE EL MODEL DE LLENGUA LITERÀRIA

Com ja ha estat dit, Sanchis, encara que hi va introduir alguns retocs després de 1943, havia deixat pràcticament enllestida la seua *Gramàtica* aquell mateix any. El text havia de reflectir necessàriament les preferències gramaticals de les revistes i les publicacions de l'època republicana, bé que, segons afirmarà Sanchis el 1962 a «L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença» –article aparegut el 1963 a *Critèrion*–, «amb menys concessions que les que hom admetia abans del 1936». Les «concessions» a què feia referència –*est, atre, cantara, patixc, vindre,* etc.– responien a la seua convicció que eren imprescindibles per a assegurar l'acceptació del fabrisme: «Els valencians haurien rebutjat considerant-lo una intolerable imposició, tant el sistema gramatical fabrista com qualsevol altre que es titulés català, si no feia concessions demostratives de respecte a les particularitats regionals valencianes.» A més, Sanchis partia del consell de Fabra que l'obra de depuració calia fer-la «dins cadascuna de les tres grans regions de la llengua literària».

Ara bé, en el moment de publicació de la *Gramàtica,* la situació descrita per Sanchis no s'adeia ben bé amb la realitat del petit món del valencianisme cultural. Ho constatava el mateix Sanchis al citat article de *Critèrion*:

> L'apassionada indisciplina que antany presentaven els escriptors valencians, ha estat substituïda –almenys en el camp idiomàtic– per un deler de norma i un afany d'aprenentatge. Una bona part del poble valencià no té encara les idees clares respecte a l'idioma, però tots els escriptors –o quasi tots– saben huí que la correcció gramatical està ja definida bastant concretament.

En efecte, la voluntat de rigor lingüístic de l'Editorial Torre, la tradicional adhesió al fabrisme de Carles Salvador i dels escriptors més solvents que havien sobreviscut a la guerra de 1936-1939 (com Almela, Artola, Duran, etc.) i la posició unitarista de Joan Fuster deixaren sense sentit algunes de les «concessions» gramaticals de Sanchis.

És en aquest context d'adhesió sense escletxes a la normativa fabrista –tret de Bayarri, que publicà a *El Vèrs Valenciá* (1947) una curiosa normativa ortogràfica–

quan es discutí a la tertúlia de la casa de Xavier Casp la qüestió del model de llengua literària al qual havien de subjectar-se els col·laboradors de l'Editorial Torre. I és també el moment en què Manuel Sanchis, Josep Giner i Enric Valor publicaren a la revista *Esclat* (1948) sengles articles en què exigien una bona orientació gramatical dels nostres escriptors. El títol i el contingut del de Sanchis, «Els escriptors i la Gramàtica» (vegeu l'Apèndix, doc. núm. 1) recorden el que Fabra havia publicat al número 2 de *La Revista* (1915) sota el títol de «Cal gramàtica als escriptors». El seu interés rau en el fet que explica les coordenades a partir de les quals havia confegit la seua *Gramàtica*:

> El gramàtic ha d'estudiar la realitat viva del parlar a les diferents comarques i estaments socials, i la tradició dins la literatura vernacla, per poder determinar quins usos lingüístics són idiomàticament correctes. Si el públic rebutja les proposicions d'un gramàtic, aquest ha fracassat, perquè la seua doctrina era dolenta, per tal com havia oblidat que la llengua és un fet social, manifestació d'una psicologia col·lectiva, producte d'una cultura nacional. I és que l'arbitri del gramàtic deu orientar el gust lingüístic dels parlants, però mai no podrà contrariar-lo [...].
>
> Gràcies a l'esforç conjunt de gramàtics i escriptors, es fixa la llengua literària, que és sempre una reacció contra el parlar comú, el qual manifesta una tendència a l'empobriment, a la grolleria i a la contaminació.

L'Editorial Torre adoptà unes normes gramaticals que preconitzaven les opcions més convergents amb el model fabrià (*altre, nosaltres; -itzar; est/aquest; veure*), però sense prescindir de la morfologia nominal (*meua*) i verbal (*cante, patisc, anara*) valenciana. És a dir, significaven un progrés en el camí de la convergència gramatical respecte a algunes opcions que Sanchis havia adoptat en la seua *Gramàtica*, encara inèdita.

En fer-se càrrec de la Secció de Filologia de Lo Rat Penat, Carles Salvador organitzà uns cursos de valencià orals i per correspondència (1949), amb l'ajut dels pocs exemplars comercialment disponibles de les seues *Ortografia* i *Morfologia*. Exhaurits, Carles Salvador inicià les gestions per a reeditar conjuntament els dos volumets. La iniciativa provocà les ires de Miquel Adlert, el mentor intel·lectual de la tertúlia de la casa de Casp. No hi havia diferències de criteris lingüístics entre el grup de lletraferits que s'aplegava en aquesta tertúlia, format pels escriptors més joves, i el que es reunia a Lo Rat Penat a l'entorn de Carles Salvador, integrat per poetes ja consagrats abans de la guerra civil. Si hi havia alguna diferència, les posicions més unitaristes correspondrien al grup de Torre, que, tanmateix, es disposava a editar el manual gramatical més valencianitzant. La rivalitat entre el tàndem Casp/Adlert i Carles Salvador pel protagonisme en el petit món del valencianisme literari produí situacions més que curioses, com demostra la propaganda amb què Adlert anunciava la pròxima aparició de la *Gramàtica* de Sanchis:

> Heus ací una fulla del llibre que esperaven els valencians: *Gramàtica Valenciana*, per Manuel Sanchis Guarner, amb un pròleg de Francesc de B. Moll. Una gramàtica valenciana que ofereix la garantia científica de la personalitat del seu autor. No us deixeu sorprendre per cap gramàtica obra d'amateur.

L'«amateur», és clar, era Carles Salvador. Reportar ací l'anècdota, per la seua relació amb la publicació de la *Gramàtica* de Sanchis, no té altra finalitat que datar els inicis d'unes picabaralles personals que motivaren l'allunyament de Fuster de la tertúlia de la casa de Casp i potser foren el punt d'arrancada d'unes temptacions secessionistes que només arribaran a materialitzar-se en la dècada dels setanta.

El que realment té interés per als nostres objectius són les cartes bescanviades entre Fuster i Sanchis a propòsit de la funció del gramàtic i del model de llengua literària. En la carta que li adreça el 25 de setembre de 1949 (vegeu l'Apèndix, doc. núm. 3), Sanchis, abans de respondre a unes consultes gramaticals molt concretes, sintetitza el seu pensament pel que fa a la decisió de confegir un manual gramatical i a l'orientació que considera que ha de tenir. Confessa que ha decidit escriure'l en contra dels seus interessos investigadors perquè ha après que «la llengua és un fet social i que el públic necessita sotmetre's a una disciplina, i només ho fa quan la considera acceptable, i ja saps que els valencians es neguen a aprendre llur llengua en una gramàtica que es titule catalana». Opina Sanchis que «un gramàtic fracassa sempre que la gent no l'escolta», i, si no l'escolta, és perquè no ha sabut «estructurar el gust lingüístic actual dels parlants». És a dir, repeteix les mateixes idees que sosté en l'esmentat article d'*Esclat* i que, en certa manera, s'inspiren en les estratègies persuasives que Fabra havia esmerçat en les *Converses filològiques*. D'altra banda, assevera que «el fabrisme més bé que una doctrina és una actitud, i el mateix mestre no fou mai hermètic. A València no podem escriure una llengua que la gent rebutge per trobar-la massa diferent de la que parla, i els gramàtics, tot i cercant la unitat harmònica del domini lingüístic català, havem de regularitzar la nostra peculiaritat regional històrica».

En la seua contestació, datada el 19 de desembre (vegeu l'Apèndix, doc. núm. 4), Fuster qüestiona els arguments de Sanchis, ja que opina que si el gramàtic que ha encertat d'estructurar «el gust lingüístic dels parlants que posseeixen el geni de la llengua» no és escoltat per «la gent més o menys llibresca», que és predominantment urbana, «el seu esforç serà inútil».

Els arguments de Sanchis no convencen Fuster, que, en una carta datada el dia de Nadal de 1950 (vegeu l'Apèndix, doc. núm. 5), despatxa l'afer amb unes frases expeditives:

> [...] la meva *anima naturaliter cartesiana* no tolera, davant el problema de la llengua literària, sinó una solució «definida», «normal», «raonable», «lògica», «a-pintoresca», «a-dialectal», «a-historicista», etcètera. Comprenc perfectament que hi hagi valencians –tu, i tants– defensors de tot el contrari, o de

> gairebé tot el contrari. No seré jo qui us discutirà el dret a preconitzar l'ús de la morfologia de l'Olleria o de Joanot Martorell. Àdhuc sóc capaç de reconèixer que, en conseqüència, sou més «castissos» que jo. Ara: sincerament, no sento cap atracció pels «legitimismes» lingüístics («tal paraula o forma és *bona* perquè l'emprava Ausiàs March o Jaume Roig»: d'això, en dic «carlisme» idiomàtic), ni m'entusiasmen les «varietats dins la unitat»: ni, menys encara, crec en la necessitat de tenir, o sostenir, els valencians, un *accent regional* dins la literatura catalana.

S'hi oposaven, doncs, dues concepcions ben diferents sobre la naturalesa i la funció de la llengua: per a Sanchis, la llengua és un fet social, un producte cultural, que cal estructurar; per a Fuster és només una eina de comunicació purament funcional, això sí, al servei d'una cultura. Els unia, tanmateix, un mateix objectiu: aconseguir la normalitat cultural del país. Una normalitat a la qual havien contribuït decisivament les gramàtiques de Sanchis i Salvador, com proclamà el mateix Fuster en un article publicat el 1971 (vegeu l'Apèndix, doc. núm. 9) amb el títol de «Dificultats valencianes», on jutjava molt positivament en aquest sentit la tasca de l'Editorial Torre.

6. VALORACIÓ

Els objectius de la *Gramàtica* de Sanchis anaven més enllà de l'àmbit literari, car també pretenien donar pautes per al bon ús oral del valencià. Com ja ha estat apuntat, Sanchis no la concebé com un text de divulgació, apte per a la iniciació escolar en valencià, sinó com un manual de descripció lingüística i d'orientació gramatical destinat als literats, als col·laboradors dels mitjans de comunicació i, en general, a tots aquells usuaris desitjosos de dignificar socialment la llengua. Malgrat els aspectes poc o gens estudiats (derivació i composició, *ser* i *estar*, passivització, ordre de les paraules, article indeterminat, concordança, etc.), que, certament, només comptaven amb precedents molt elementals, la *Gramàtica* de Sanchis conté aportacions descriptives i normatives de considerable interés, que van des de les notícies dialectals i tries preceptives sobre les diferents formes verbals fins a l'exposició rigorosa dels usos de les diferents perífrasis verbals. No té menor interés l'exemplificació dels punts explicats amb textos extrets de la llengua medieval i, en menor mesura, d'autors moderns. Però, sobretot, és un manual d'exposició clara i amena, concebut amb rigor científic i passió patriòtica i, per tant, sense l'aridesa habitual dels textos gramaticals. Encara avui, constitueix l'únic intent seriós de descripció i codificació del valencià, que va tenir un considerable impacte al País Valencià tant per les pautes que va marcar per als futurs treballs de normativa com pel seu caràcter de símbol de la definitiva incorporació valenciana al fabrisme gramatical.

Sanchis no considerà les concessions gramaticals als «regionalismes» valencians

com una estratègia per a la implantació del model literari propugnat per Fabra per al Principat, ni tampoc com una rèmora per a la difusió de la doctrina fabrista, sinó més aviat com una condició necessària, imposada per l'anàlisi de la realitat lingüística i psicolingüística del seu país, per a assegurar-hi la normalització lingüística i cultural. Per a Sanchis, era fonamental «evitar un divorci massa accentuat entre la llengua escrita i la parlada» (§ 32) –paraules, certament, calcades d'aquelles que Fabra va escriure a l'article «De la depuració de la llengua literària» (1927): «Cal evitar d'establir un divorci massa gros entre la llengua escrita i la llengua parlada»– i per això insistia que no es podien menystenir les percepcions lingüístiques dels seus conciutadans. D'un article publicat el 1968, precisament sobre «La implantació del "fabrisme" al País Valencià», destinat sobretot a lectors del Principat, són aquestes reveladores paraules:

> Els valencians tenim molt desenrotllat el sentiment de la nostra personalitat regional, i fins i tot els que propugnem obertament la unitat idiomàtica amb el País Valencià i les Illes, demanem ser escoltats col·lectivament, volem una integració però no pas una submissió, desitgem incorporar-nos però no ser absorbits.

Des del punt de vista històrico-lingüístic, la *Gramàtica* de Sanchis, encara que tributària de Fabra en criteris i metodologia, és sobretot d'inspiració idealista. Sanchis assimilà les doctrines lingüístiques i literàries de Croce i Vossler al Centro de Estudios Históricos de Madrid, gràcies a grans mestres com Menéndez Pidal i Navarro Tomás. D'acord amb aquesta filosofia lingüística, les llengües són creacions d'una cultura i, per tant, són modificables i modificades pels homes capaços de prou originalitat expressiva per a crear innovacions, les quals, si són acceptades pels seus coetanis, esdevindran norma col·lectiva d'una comunitat lingüística. La gramàtica normativa no és sinó l'esforç d'interpretació d'aquesta norma conscient o inconscient per tal de regularitzar-ne i sistematitzar-ne l'ús. Com ja hem pogut comprovar, és amb aquest bagatge teòric que Sanchis concebé i redactà la seua *Gramàtica,* sota l'impuls patriòtic anunciat en la primera edició de *La llengua dels Valencians* (1933).

Encara que Sanchis aprofità el *Curso superior de sintaxis española* de Gili Gaya, sobretot pel que fa a algunes teoritzacions lingüístiques i formulacions sintàctiques, el plantejament global de la seua *Gramàtica* respon a la formació que havia adquirit en el moment d'esclatar la rebel·lió militar de 1936, és a dir, quan encara no havia complit els 25 anys. En aquest sentit, caldria subratllar el rigor dels seus coneixements tècnics (fonètica, geografia lingüística, etc.), gramaticals (Fabra, Fullana i altres gramàtics valencians) i literaris (literatura medieval, literatura popular del segle XX), la fructífera convergència del pla descriptiu i preceptiu i l'equanimitat de les seues propostes. De fet, és a la *Gramàtica* de Sanchis que cal buscar per primera vegada una recta formulació lingüística de les Normes de Castelló, incloent-hi aquelles qüestions, com l'ús del dígraf *tz,* el de la *ss* en mots de procedència aràbiga i l'accentuació de la

e, de què no s'havia tractat de manera explícita. D'altra banda, algunes de les seues opcions morfològiques –fonamentalment els demostratius simples, *atre, nosatres,* els subjuntius en *-ara, -era, -ira* i els incoatius en *-ixc–*, que són les que figuren en les Bases d'Unificació que encapçalen les Normes i en els exemples adduïts, no es poden considerar cap retrocés per a la data de redacció provisional (1943) de la *Gramàtica,* atesos els usos literaris majoritaris fins aleshores i la voluntat de concitar el màxim nombre d'adhesions possible.

Obra, per tant, de consulta per a iniciats, la *Gramàtica* de Sanchis trigà prou anys a exhaurir-se, ja que els manuals gramaticals de Carles Salvador i d'Enric Valor, que se'n beneficiaren notablement, cobriren les principals necessitats docents en els difícils temps del franquisme i permeteren que milers de valencians poguéssem recuperar el conreu escrit de la nostra llengua.

Encara que Carles Salvador comptà amb l'assessorament tècnic de Josep Giner, Enric Valor, Vicent Ferrís i Francesc Ferrer, col·laboradors seus en la Secció de Filologia de Lo Rat Penat, per a la redacció i la revisió de les primeres edicions de la seua *Gramàtica Valenciana* (1951,1952,1959,1966), la influència de la *Gramàtica* de Sanchis hi degué resultar decisiva en l'acceptació del dígraf *tz*, en la proposta d'accentuar la *e* segons la pronunciació occidental, en la formulació de la doctrina correcta sobre la distribució dels sons palatals fricatius i africats del valencià i en la recomanació del paradigma verbal en *-esc* dels verbs incoatius de la tercera conjugació. Carles Salvador prescindí de les consideracions de registre i de les explicacions i els comentaris lingüístics que observem en la *Gramàtica* de Sanchis, i oferí com a propostes normatives, gairebé sempre sense alternatives formals, les que aquest últim havia propugnat per al registre literari. En altres mots, la *Gramàtica* de Salvador sintetitza, amb precisió i claredat, en la seua versió definitiva (1966), la doctrina gramatical més exigent de Sanchis, model que seguien els nostres escriptors i al qual va al·ludir aquest últim en el citat article de *Critèrion* quan afirmà: «He tingut la satisfacció que molts escriptors valencians hagen escoltat els meus consells.» Curiosament, Carles Salvador, que en una ressenya a la primera versió de *La llengua dels Valencians* (1933), publicada a *El Camí* el 17 de febrer de 1934, criticà severament que Sanchis no hagués identificat la llengua dels valencians amb el nom de catalana, mai no publicà cap de les seues obres gramaticals sinó amb el nom de valencià.

Una de les principals mancances de la *Gramàtica* de Sanchis és la referida a la formació de paraules i al lèxic. Doncs bé, Enric Valor ha sabut omplir aquestes llacunes, i desenvolupar aspectes gramaticals poc estudiats per Sanchis, amb dues aportacions bàsiques: *Millorem el llenguatge* (1971, amb reedició ampliada i revisada el 1979) –temes gramaticals presentats a l'estil de les *Converses filològiques* de Fabra– i un *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano* (1973, traduït el 1977), que aprofita alguns materials del seu *Curso de lengua valenciana* (1966) i duu un títol inspirat en el que Moll havia donat a l'edició revisada dels

seus *Rudiments* de 1937: *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears* (1968). Com Sanchis Guarner, Valor hi conjumina l'adhesió a la fonètica i a la morfologia valencianes amb una visió de conjunt de la llengua, l'amor pels parlars comarcals més genuïns amb un profund coneixement de la tradició literària i el propòsit de convéncer el lector raonant les seues propostes amb una excel·lent orientació lingüística. Valor només s'hi interessa per la llengua «culta» i la parla «acurada». Per això, en codificar el registre literari aconsellat per Sanchis, ho fa amb uns criteris prou més rígids i exigents que els d'aquest últim i, per tant, més pròxims als de Carles Salvador. Així, per justificar la pronunciació «correcta» del sufix *-ada*, observa que els mots que el duen és amb aquesta forma «com figuren en els diccionaris, com els escriuen els bons escriptors i com cal que [els] diguem tots». Aquests criteris preceptius, que consagren com a model universal recomanat les propostes de Sanchis per al valencià literari, i el fet d'haver titulat com a català el seu *Curso* de 1973, que converteix Valor en el primer valencià que publica una obra gramatical amb aquesta denominació, no són aliens a l'impacte cultural de l'obra de Joan Fuster i a la creixent influència del moviment nacionalista valencià.

En restablir-se el sistema parlamentari després de la mort del general Franco (1975), els sectors més reaccionaris de la societat valenciana determinaren sufocar el moviment democràtic, que havia assumit les reivindicacions de normalització lingüística i la catalanitat onomàstica de l'idioma autòcton, enarborant el fantasma de la imposició d'una llengua catalana diferent de la valenciana. Una de les maneres més demagògiques d'orquestrar la maniobra era assenyalar públicament els suposats traïdors a la «pàtria valenciana». Sanchis, que simbolitzava la posició acadèmica més insubornable en relació a la defensa de la identitat de la llengua, esdevingué un dels objectius preferents a atacar. Calia desacreditar-lo científicament.

Entre aquests intents ens interessa destacar, ara i ací, els que se centraren en la seua *Gramàtica*. El manual feia temps que s'havia exhaurit i les seues «concessions» regionalistes havien estat àmpliament superades pels plantejaments molt més unitaris i obertament favorables a l'ús de la denominació de català d'autors com Enric Valor, Joan Francesc Mira, Vicent Pitarch, etc. Això, però, importava ben poc. Miquel Adlert, vell amic de Sanchis, i el pare Francesc de Borja Cremades triaren la *Gramàtica* com a blanc principal dels seus objectius, i amb aquest propòsit publicaren respectivament *En defensa de la llengua valenciana* (1977) i *La Llengua Valenciana, en perill* (1982).

El fil conductor del llibre d'Adlert és que, amb l'excusa de dignificar la llengua literària, Sanchis havia manipulat els nostres clàssics per catalanitzar el valencià. Frases com «els pancatalanistes basen la seua llengua en l'escrita, imposant com a "llengua dels valencians" el català de Fabra», o glosses com «si no són els vius valencians i no són els clàssics, ha de ser perqué són els catalans», referida a la possibilitat de formar els plurals d'*home, verge*, etc., afegint-hi una sola *s*, expressen prou bé el to de les seues «explicacions» teòriques i de les seues «instruccions» gramaticals.

L'objectiu central del llibre de Cremades és presentar la *Gramàtica* de Sanchis com un text ple de contradiccions i concebut amb intencions perverses. En una nota inicial, redactada arran de la notícia de la seua mort, declara que Sanchis és «opòst casi diametralment a les meues idees, tant lingüístiques, com cultural-patriòtiques. Mes, com a home, i més encara com a cristià, lamente sa desaparició», i confessa «preferir que el contengút d'este llibre [...] no puga ya aplegar a ferir l'ànimo d'ell». Així, la justificació amb què Sanchis accepta l'emmudiment de la *s* del sufix *-esa* («per tal com és un arcaisme») contindria, segons Cremades, dos greus errors: «dir sense especificació aclaratòria que els nostres classics valencians usaven com a sufíx de tals substantius *-ea*» i «considerar arcaiques les dites formes, puix que se practicaren en la llengua clàssica». Perquè, pel fet de «ser clàssica una forma, ¿per això deu considerar-se arcaica? ¿De quina font naix eixe desproposit?». En conseqüència, creu que es pot «calificar eixa absència, o absolút silenci, com un detonador d'explosíu efecte i sospitosa intenció. ¿Li donaria por o *paor* (com diuen els clàssics) son tractament»? I, vist que Sanchis no utilitza el sufix *-ea*, es demana: «¿Es eixa comprovació i fet, una marca del zelós "retrobament", per l'amor a les "formes indígenes", per la fidelitat al "llegat cultural dels nostres avantpassats", i "a la llengua autòctona, herència viva de glòria i de possibilitats"?» Un fragment de l'«Epilec», que reproduïm literalment, ens estalvia de comentar el sentit i el to de les seues opinions alhora que ens il·lustra sobre una alternativa ortogràfica secessionista:

> [...] confiém havér conseguít substancialment l'objectíu primordiàl, es dir, demostrar que el Professor de la Universitat de Valéncia, DON MANUÈL SANCHIS GUARNÉR, LLUNT DE SER EL **MESTRE INDISCUTIBLE**, HA INCURRÍT, FINS EN SA ESPECIALITÀT, O EN «QÜESTIONS DE LLENGUA», EN MOLTS I GREUS ERRORS, I ELS HA ESCAMPAT PER LA GEOGRAFIA ESPANYOLA I PEL MON SANCÉR DE LA CULTURA, EN MINVA O EN PERÍLL DE GREU MINVAMENT PER A LA PERSONALITÀT CULTURÀL VALENCIANA.
>
> I ho ha realisàt, procedint en ses exposicions teòriques escrites, igualment que en les orals, des de l'aula, per a sos fins, no sempre clars:
>
> 1ér, resucitant per art de màgia millars i millars de formes arcaiques mortes.
>
> 2ón, eliminant atres tantes, o mes, que s'han conservàt com a consustancials característiques del parlar de nostre poble, moltes d'elles des de son naiximent.
>
> 3ér, afegint millers de formes i veus del fabrisme del tot extranyes al llenguage valencià, algunes fins al valencià antíc literari, classic o no; atres, al modèrn, literari o parlàt.
>
> 4rt, a vegades tergiversant én manya i én veritats a miges, i silencis segóns paréix calculats, ensenyances i normes gramaticals.
>
> 5nt, i tot açò, aprofitant-se de la fama postiça i mítica d'infalibilitàt o «INDISCUTIBILITÀT» científica.
>
> Estos son, lector, segóns nostre parér, els mijos dels que s'ha valgút i s'està

> valent per a intentar minar o eliminar gran part del bagage lingüístic culturàl, que han creàt fills del nostre poble des de fa dotzenes de generacions, carregàt de peculiaritats específiques, én l'objectíu reàl, conscient o inconscient, de convencer al mon cult, i a nostre propi poble, de que la «LLENGUA DELS VALENCIANS» no es realment **valenciana**, encara que siga dels valencians, i que per tant Valéncia no te LLENGUA AUTÒCTONA, a pesar d'assegurar ell, moltes voltes, que la te, i atres tantes o mes negant-ho, mijant l'afirmació de que es del DOMINI LINGÜÍSTIC CATALÀ.
>
> La mítica aureola que en certs cercles culturals del Regne de Valéncia embolca sobre fictici pedestàl la figura seua es, segóns creem, lo que mes mal i mes confusió ha causàt i està causant a la llengua i literatura valencianes.

Avui tots dos llibres no passen de ser una mera curiositat arqueològica, d'interés, en tot cas, ideològic. Òbviament, tampoc no han aconseguit desacreditar al més mínim la més valencianitzant de totes les gramàtiques no secessionistes dels últims cinquanta anys. Ben al contrari, vista amb la perspectiva dels cinquanta anys transcorreguts des que fou redactada, la *Gramàtica* de Sanchis se'ns apareix com una obra madura i sòlida, que no solament posà punt final a la desorientació gramatical dels valencians –i així ho reconegué el mateix Fuster en el citat article de *Serra d'Or* (vegeu l'Apèndix, doc. núm. 9)–, sinó que, a grans trets, anuncia les línies bàsiques dels models de llengua utilitzats actualment pels mitjans de comunicació valencians. Basta contrastar les seues propostes amb les que es defensen a *La llengua als mitjans de comunicació* (València, 1990), que recull les ponències de diversos professors universitaris presentades a unes Jornades sobre la Llengua Oral als Mitjans de Comunicació Valencians (1987), i a *La llengua dels mitjans de comunicació* (Alzira, 1990), de Toni Mollà, base dels programes lingüísticament acurats de l'emissora de televisió autonòmica Canal 9.

Amb *La llengua dels Valencians* (1933), Sanchis havia pretés informar els seus conciutadans de l'existència i la identitat de la seua llengua. Deu anys després, amb la *Gramàtica valenciana*, pretenia dotar les minories cultivades valencianes d'unes pautes de dignificació i coherència en l'ús públic del valencià, compatibles amb l'autoidentificació psicolingüística i amb la naturalitat comunicativa. El País Valencià havia produït el gramàtic que necessitava, però, a diferència del Principat, hi mancaven les circumstàncies polítiques i culturals que haurien pogut fer-hi triomfar socialment l'obra de complementació normativa que Fabra recomanava i que Sanchis es proposà de fixar, «servant estricta fidelitat als prudents i assenyats mots del Mestre Fabra als valencians» (§ 32).

ANTONI FERRANDO
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ADLERT, Miquel (1977) *En defensa de la llengua valenciana. Perqué i cóm s'ha d'escriure la que es parla,* València, Del Cénia al Segura.

BADIA MARGARIT, Antoni Maria (1962) *Gramática catalana,* Madrid, Gredos.

BONET, Sebastià (1989) «Els manuals de gramàtica i la llengua normativa» dins Joan MARTÍ *et alii* eds., *Actes de les Terceres Jornades d'estudi de la llengua normativa,* Montserrat, Publicacions de l'Abadia, pp. 11-73.

BURGUERA, Francesc de P. (1991) *És més senzill, encara: digueu-li Espanya,* València, Eliseu Climent.

CREMADES, Francesc de Borja (1982) *La Llengua Valenciana, en perill,* València, Grup d'Acció Valencianista.

FABRA, Pompeu (1926) *Gramàtica catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [Quarta edició, reproducció de la de 1918.]

— (1933) *Gramàtica catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [Setena edició, amb modificacions.]

— (1956) *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide. [Amb un prefaci de Joan Corominas.]

— (1982) *Gramática de la lengua catalana*, Barcelona, Edicions Aqua (Aqua Reprint). [Facsímil de l'ed. de Barcelona de 1912; amb un prefaci d'Antoni M. Badia i Margarit.]

FACULTAT DE FILOLOGIA (1978) *Informe sobre la llengua del País Valencià,* València, Universitat.

FERRER PASTOR, Francesc, i GINER, Josep (1956) *Diccionari valencià ordenat alfabèticament per a servir de Diccionari de la Rima precedit de l'exposició de l'ortografia i morfologia,* València, Frederic Doménech.

FULLANA, Lluís (1915) *Gramática elemental de la llengua valenciana,* València, Doménech. [Citem per l'ed. facsímil de Paterna 1978, del Grup d'Acció Valencianista.]

FUSTER, Joan (1971) «Dificultats valencianes» 1, *Serra d'Or* (Montserrat), núm. 142 (juliol), p. 45, i 2, núm. 143 (agost), p. 29.

GALLOFRÉ, M. Josepa (1991) *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, amb un pròleg de Joaquim Molas, Montserrat, Publicacions de l'Abadia (Biblioteca Abat Oliba, 99).

GILI GAYA, SAMUEL (1964) *Curso superior de sintaxis española*, Barcelona, Bibliograf.

GINER, Josep [RENAT, Guillem] (1933) *La conjugació dels verbs en valencià*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura.

— (1948) «El Diccionari General de la Llengua», *Esclat* (València), 1 (maig-juny), pp. 26-27.

— (1949) «Regles de lectura valenciana», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura,* XXV, pp. 663-670.

MOLL, Francesc de Borja (1952) *Gramática histórica catalana*, Madrid, Gredos.
PÉREZ MORAGON, Francesc (1982) *Les Normes de Castelló*, València, Eliseu Climent (Quaderns 3 i 4).
POLANCO, Lluís (1984) «La normativa al País Valencià. Problemàtica i perspectives», dins M. Teresa CABRÉ *et alii* eds., *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les Primeres Jornades d'estudi de la llengua normativa*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia (Biblioteca Milà i Fontanals, 1), pp. 107-146.
RENAT, Guillem, vegeu GINER, Josep.
SALVADOR, Carles (1966), *Gramàtica Valenciana*, València, Lo Rat Penat. [Quarta edició, versió definitiva.]
SANCHIS GUARNER, Manuel (1933) *La llengua dels Valencians*, València, L'Estel. [Versió ampliada definitiva: tercera edició (1967).]
— (1948) «Els escriptors i la Gramàtica», *Esclat* 1 (maig-juny), p. 8.
— (1952) «Valencian, a Regional Variety of Catalan», *Romance Philology* (Los Angeles), V (1951-1952) pp. 220-222.
— (1963) «L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença», *Critèrion* (Barcelona), 17, pp. 59-82.
— (1968) «La implantació del "fabrisme" al País Valencià», *Serra d'Or* (Montserrat), 103 (15 d'abril), pp. 45-46.
SIMBOR, Vicent (1991) *Carles Salvador i Gimeno: Una obra decisiva*, València, Diputació Provincial.
— (1991) «La novel·la de la postguerra al País Valencià (1939-1972) entre la problemàtica llengua literària i el desfasament estètic», *Caplletra* (València), 10 (primavera 1991), pp. 51-82.
SOLÀ, Joan (1984) *Pompeu Fabra, Sanchis Guarner i altres escrits*, València, Eliseu Climent (Quaderns 3 i 4).
— (1987) *L'obra de Pompeu Fabra*, Barcelona, Teide (El Blau Marí, 8).
— (1987) *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, Barcelona, Edicions 62 (Llibres a l'abast, 229).
VALOR, Enric (1971) *Millorem el llenguatge*, València, Gorg. [Segona edició ampliada: 1979, 2 volums, València, Eliseu Climent (Papers Bàsics 3 i 4).]
— (1973) *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*, amb un «Prólogo» de Rafael L. Ninyoles. València, Gorg. [Traducció catalana (1977): *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià*, València, Eliseu Climent.]
— (1983) *La flexió verbal*, València, Eliseu Climent.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Aquest apèndix documental aplega les ressenyes més importants sobre la *Gramàtica valenciana* de Manuel Sanchis Guarner i els articles i cartes de Joan Fuster i del mateix Sanchis que se centren en els problemes de fixació del model literari que propugnen per als valencians.

Com es pot comprovar en les indicacions sobre la procedència de les fonts utilitzades, els materials ací reunits mostren una gran heterogeneïtat. Des del punt de vista de la seua presentació material, es podrien reduir a dos grups: *a*) els signats per Sanchis, Fuster i Badia, majoritàriament acurats des del punt de vista de l'edició i/o de la normativa ortogràfica, però amb algunes convencions gràfiques no sempre coherents, i *b*) els signats per Giner, prou descurats en l'estructura formal, en les convencions gràfiques i en alguns aspectes de la normativa gramatical. Tot plegat no facilita gens l'adopció d'uns criteris uniformes d'edició. En conseqüència, en reproduir aquests materials hem optat per un respecte absolut als originals, amb les següents excepcions:

1) En *a*) s'han utilitzat els claudàtors per a indicar les reconstruccions exigides per oblits evidents (ex. en [la] teua) i per faltes d'ortografia (ex. mas[s]a), i els parèntesis angulars, per a les lletres sobreres (ex. dissencció<n>), errors imputables a distraccions de l'autor i al procés d'edició. Així mateix s'han posat en cursiva els títols de llibres (ex. *Ales o mans*), els exemples gramaticals (ex. *servesca*) i les citacions en llatí (ex. *perinde ac cadauer*). Les majúscules o minúscules dels títols dels llibres hi són usades d'acord amb l'edició original.
2) En *b*), a més dels criteris especificats en *a*), s'han fet servir els claudàtors per a suplir mots o indicacions que es poden considerar oblits (ex. [Al §45,]), per a les transcripcions fonètiques expressament indicades per l'autor i, quan van en negreta, per a inserir-hi les anotacions marginals o interlineals de Sanchis, que també es reprodueixen en negreta. Tanmateix, s'ha prescindit dels claudàtors i dels angulars quan sospitem que les anomalies gramaticals podrien respondre a criteris personals o vacil·lacions de l'autor. Així mateix, s'han alterat les convencions gràfiques i la presentació formal dels textos, sense modificar-ne la literalitat, en aquells casos en què ens ha semblat que ho exigia la claredat expositiva o la coherència de l'edició.

1. Manuel Sanchis Guarner: *Els escriptors i la Gramàtica*

[*Esclat*, 1 (maig-juny de 1948), p. 8]

A la gent no li agrada estudiar Gramàtica. Hi ha un fort corrent entre el públic semiculte hostil als estudis gramaticals. Fa una vintena d'anys hi hagué un ministre d'Instrucció Pública que arribà a suprimir l'ensenyament de la Gramàtica dels cursos del batxillerat. Pensava, alegrement, que com que de parlar tothom en sap, no calia incomodar els xics amb l'aprenentatge de la teoria d'una cosa que ja practicaven. Eixa tendència al mínim esforç explica també l'èxit comercial de certs llibres que anuncien ensenyar un idioma estranger sense gramàtica, que

resulten tan te[mp]tadors per als incaut<e>s com ho serien una Astronomia sense matemàtiques o una Geodèsia sense trigonometria.

Cal reconéixer que els responsables d'aquesta fòbia gramatical del públic són, en gran part, els seus preceptors. La gran majoria del professorat de Llengua i Literatura –disciplines no desglossades ni àdhuc en l'ensenyança universitària– sentí la seua vocació desperta per l'amenitat estètica de la Literatura i no amaga gens el seu desplaer per la Gramàtica, la qual només ha estudiat superficialment.

L'aridesa de la Gramàtica, però, ha estat superada per la nova Filologia idealista. La llengua no és ja un objecte de dissecció<n>, sinó la manifestació del nostre pensar i del nostre sentir, una activitat lògica i artística. El positivisme metodològic subsistix no obstant, i cal primerament conéixer els fenòmens lingüístics i aprendre'n les lleis, si bé substituint la freda i pomposa terminologia acadèmica per una altra nomenclatura més expressiva i emotiva ensems. Importa molt advertir que nosaltres, meridionals, tan afeccionats als focs d'artifici com mancats de constància laboral, no eludim la feixuga tasca del sistemàtic estudi positiu dels fets, pretextant principis d'un idealisme filològic no paït. La Gramàtica, doncs, ha d'enunciar el fet idiomàtic, però no pot reduir-se a analitzar-lo i sistematitzar-lo lògicament, perquè la llengua és també creació estètica, i és aleshores que es confonen la Gramàtica i la Literatura.

No cal dir que l'estudi de la paraula com a expressió de la cultura popular material autòctona, i del gust artístic nacional manifestat en l'obra literària de les diferents èpoques, el trobarà el públic més atractiu que no l'enfarfec de regles i enfilall de termes classificadors de les gramàtiques en ús.

El gramàtic ha d'estudiar la realitat viva del parlar a les diferents comarques i estaments socials, i la tradició dins la literatura vernacla, per poder determinar quins usos lingüístics són idiomàticament correctes. Si el públic rebutja les proposicions d'un gramàtic, aquest ha fracassat, perquè la seua doctrina era dolenta, per tal com havia oblidat que la llengua és un fet social, manifestació d'una psicologia col·lectiva, producte d'una cultura nacional. I és que l'arbitri del gramàtic deu orientar el gust lingüístic dels parlants, però mai no podrà contrariar-lo.

Eixe gust o sentiment artístic idiomàtic és, com diu Vossler, un dels pilars de la Gramàtica, i es reconeix amb l'exemple dels estilistes, puix que l'artista condensa i accentua els trets i tendències de la seua època. Gràcies a l'esforç conjunt de gramàtics i escriptors, es fixa la llengua literària, que és sempre una reacció contra el parlar comú, el qual manifesta una tendència a l'empobriment, a la grolleria i a la contaminació.

La llengua oral servix només per a expressar les necessitats o les expansions elementals dels parlants, és eminentment utilitària i esdevé més eficaç com més senzilla i regular siga. Però la llengua artística del poeta i del pensador és molt més complicada, puix que els fins d'ornamentació hi són fonamentals i empra certes formes idiomàtiques bellament decoratives –arcaismes, innovacions, especialitzacions de sentit, figures de construcció, etc.–, alienes a llurs fins actuals de comprensió, les quals no poden ésser usades en la conversa col·loquial sense incórrer en pedanteria.

L'escriptor (o l'orador) que necessita més recursos, té, doncs, més llibertat idiomàtica que no el simple parlant, però tampoc no pot desbordar les barreres gramaticals, per tal com si en l'Art valen els trets de cada esperit, en la Gramàtica només poden regir els de la comunitat, perquè la llengua, com ja ha estat dit, és un fet social i sols la col·lectivitat dels subjectes que se'n servixen, és qui pot fer-hi innovacions. Només excepcionalment, algun artista d'intensa

fantasia i reconegut prestigi, haurà estat capaç d'emancipar-se alguna vegada, creant expressions lingüístiques que siguen després admeses per la mas[s]a dels parlants.

Cal, doncs, una acció combinada dels literats i els gramàtics, puix que la incultura gramatical dels escriptors té funestes conseqüències. És cert que en diversos països, alguns literats –per altres conceptes distingits– han fet de la indisciplina gramatical una positura més o menys aparent. Però la gran majoria dels escriptors procuren, amb més o menys afany, «escriure bé». El que passa és que cal fer un esforç, i encara, als escriptors valencians que també els costa molta de pena trobar l'orientació escaient: però parlar d'això ens duria massa lluny...

2. Carta de Joan Fuster a Manuel Sanchis Guarner

[ARXIU SANCHIS GUARNER, Epistolari Joan Fuster]

Sueca, dissabte 10 [de setembre de 1949]

Benvolgut Sanchis: Acabe d'enviar-te, per correu a part, certificats, dos exemplars del meu segon opuscle de versos, *3 poemes*, un per a tu i l'altre per al senyor Moll. Rebeu-los com a testimoniatge de la meua amistat més cordial.

I ara no tindràs més remei que suportar una consulta gramatical més. Supose que per mediació de Miquel sabràs el conveni a què hem arribat els col·laboradors d'Editorial Torre a fi que les publicacions de la nova col·lecció presenten una certa homogeneïtat morfològica. Naturalment, per la meua part no hi he posat cap inconvenient. El meu pretès «fetitxisme de Fabra» –frase teua que Miquel sol repetir-me amb alguna reticència– no ha passat d'ésser el recurs del despistat que no ha vist ni veu cap altra taula de salvament. Fer-me partidari dels barcelonismes morfològics pel simple fet d'ésser barcelonismes seria atribuir-me un desconeixement massa profund de l'actitud de Fabra. No s'amaga Fabra de fer objeccions a les mateixes formes que admet, o que es veu obligat a admetre, i jo, ni en açò ni en res, no acostume a ésser més papista que el corresponent Papa. Però dues raons em decantaven a acceptar íntegrament la morfologia barcelonina. Una, la comoditat. La trobava molt més pràctica, molt més senzilla, i sobretot molt més satisfactòria, que no la que em proposaven els *soi-disants* gramàtics valencians. ¿Creus tu seriosa la recomanació de Giner, d'usar en certs casos el present de subjuntiu amb *-e, -es, -en*, i en uns altres casos amb *-i, -is, -in* ? O una cosa o l'altra: o les *ii* amb llurs avantatges, o les *ee* amb llur valencianitat. Aquesta inconseqüència m'era intolerable. Com aquella altra inconseqüència del senyor Salvador, que escrivia, per exemple, *parteix*, per a dir unes línies més avall *partixquen*, si no *parteixquen*. I etcètera. I això que aquests eren els gramàtics: no parlem dels aficionats ni dels nikolauprimitius. Però no cal que insistesca sobre açò, puix que tu en saps molt més que jo i has viscut els bons temps de les «invencions» gramaticals dels nostres amics esmentats. (Giner, dit siga entre parèntesi, bat el rècord en coses gracioses: d'ell és la grafia *de-set*, 17, i la *de-neu*, 19, segurament per conservar aquest parell de mots extraordinaris, únics que jo conec que tenen dues *ee* obertes; d'ell, i d'ara,

és escriure *lligc*, etc.) Ja et dic que no em semblava seriós res de tot això, i vaig preferir acollir-me a un sistema com el barceloní de Fabra, que almenys tenia l'avantatge d'ésser lògic. L'altra raó que em decantava pels barcelonismes era la creença (que, a desgrat de tot, encara professe) que la llengua literària ha de tenir una sola morfologia.

Quan Casp va parlar-me de la conveniència de posar-nos d'acord sobre aquests punts, una vegada sospesats els pros i els contres, no hi vaig posar cap obstacle. El meu criteri era que, posats a reivindicar els valencians una morfologia literària, calia que ho féssem sense l'esperit de me'n-fotisme i populatxer, que ha caracteritzat els escriptors que ens precedeixen. Vull dir que sense eixir dels més estrictes límits de l'ortodòxia local, procuràssem escurçar distàncies amb les altres morfologies literàries i preferir certes formes clàssiques. Una qüestió que se'ns plantejà desseguida fón la conjugació incoativa dels verbs de la tercera. (Perdona si fique el rem en alguna cosa; sempre he estat un mal estudiant de gramàtica). Fer l'increment incoatiu en *-ix*, no m'ha semblat mai massa literari. En *-eix* el feien els clàssics i el fan els altres dialectes. ¿No és aquesta transformació d'*-eix* en *-ix* una degeneració dels nostres parlars? Supose que els filòlegs fareu alguna distinció entre degeneració i evolució. Direm, doncs, *servesc, serveix, servesca*. Una altra qüestió era la forma en *-s* del pretèrit imperfet de subjuntiu de la primera. Paco s'inclinà per la terminació amb *e* tònica (*cantés, cantesses*), que és la proposada per Giner i que a mi, no sé per què, no em fa gens de gràcia: hom podria reprotxar-hi un tant de barcelonisme vergonyant. Crec que hauria estat millor adoptar la terminació amb *a* tònica, que és la clàssica, la mallorquina (o no?) i més acostada a la forma viva en *-ra*. Desconec les solucions i recomanacions que fas en [la] teua *Gramàtica* sobre açò; i per això aprofite l'avinentesa per preguntar-t'ho. És a vosaltres, els filòlegs, que correspon dir l'última paraula. I a més, ja que els propòsits, admirables, d'Editorial Torre, semblen anar per bon camí, convindria marxar amb les coses ben meditades; fora d'anar rectificant després, recitant meaculpes, per una imperdonable manca d'orientació. Confesse que, per a continuar en el terreny dels assaigs, preferiria tornar a Fabra.

Llevat del que t'acabe d'indicar, no trobe més dificultats en les propostes i els acords de valencianització morfològica, encara que lamente la pèrdua dels avantatges del subjuntiu amb *ii*.

I res més. Una abraçada de

Joan Fuster

3. Carta de Manuel Sanchis Guarner a Joan Fuster

[ARXIU JOAN FUSTER, Epistolari Sanchis Guarner]

Palma de Mallorca,
25 [de] setembre [de] 1949

Sr. Joan Fuster
Sueca

Benvolgut amic:

He tingut una gran alegria en rebre els teus poemes. I la meua satisfacció perquè a València comptem ja, almenys, amb dos poetes de gran envergadura, es veu encara completada pel fet que aquesta segona publicació teua haja eixit a llum a Alacant, ciutat que tan poc d'interés venia mostrant pels nostres esforços de redreçament de l'esperit valencià, però ja veig la fecunditat de la teua companyonia amb Josep Albi.

El problema que em planteges en la teua lletra sobre l'orientació gramatical dels escriptors valencians, és, com quasi totes les qüestions culturals, un problema dels que no poden tenir una solució matemàtica. Jo mateix, sabent que en les decisions normatives que es dicten ha d'haver-hi per força quelcom d'arbitrari, i que això és el que origina les polèmiques més apassionades, quan vaig resoldre de dedicar-me a la filologia havia decidit treballar només en estudis d'investigació i no tractar mai de gramàtica preceptiva. Nogensmenys ja saps que m'estan imprimint una gramàtica valenciana. Per què he rectificat? Perquè he après que la llengua és un fet social i que el públic necessita sotmetre's a una disciplina i només ho fa quan la considera acceptable, i ja saps que els valencians es neguen a aprendre llur llengua en una gramàtica que es titule catalana, i et confesse que les que duen el títol de valencianes no em satisfan a mi.

No podem oblidar que un gramàtic fracassa sempre que la gent no l'escolta, i debades pretendrà que la seua doctrina era científica puix que es refermava en fonaments històrics, per tal com resulta evident que el públic s'ha desentés de les seues teories perquè no havia sabut estructurar el gust lingüístic actual dels parlants. Si no hi haguessen altres raons molt més fortes per a soterrar-la, n'hi hauria prou amb el fet que segons la *Gramàtica* del Pare Fullana no escrivia ningú, ni ell tampoc; tan sols el Pare Ivars procurava d'adaptar-s'hi, però sospite que ho feia per disciplina monàstica.

La unitat completa de la llengua literària fóra desitjable però no la trobe factible. No cal parlar de la unificació absoluta de l'ortografia, la qual és ja una realitat fora de [la] dels incultes. En canvi és totalment impossible la unitat prosòdica: als valencians de la capital els podem dir que no parlen «apitxat», però com hauríem de demanar a un suecà com tu, que no pronuncie la *v* ni la *-r* final perquè els barcelonins no ho fan? La pronúncia oberta o tancada de les *ee* tòniques, segueix diferents regles en el valencià i català occidental que en el català oriental i que en el mallorquí, i aqueixa diversitat de tractament en les rimes és un dels pocs indicis sòlids que serveixen per a esbrinar si una poesia clàssica anònima *fou* escrita o no per un valencià. Tampoc no és recomanable la confusió en un lèxic únic dels mots populars; per què un menorquí havia d'emprar paraules pallareses o un alacantí mots empordanesos?

Les dificultats més grosses, però, les trobem en la morfologia perquè aquesta requereix regles concretes. Creu-me quan et confesse que en redactar la meua gramàtica he tingut sovint por de contribuir a la consolidació d'algun dialectalisme en haver hagut d'assajar de definir el valencià. La morfologia fabrista té l'immens avantatge que tu dius i que també em declarava Thous Llorenç: està magníficament sistematitzada. El dilema no ha estat en la nostra Renaixença «fabrisme o antifabrisme», sinó «fabrisme o caos». Però el fabrisme més bé que una doctrina és una actitud, i el mateix mestre no fou mai hermètic. A València no podem escriure una llengua que la gent rebutge per trobar-la massa diferent de la que parla, i els gramàtics, tot i cercant la unitat harmònica del domini lingüístic català, havem de regularitzar la nostra peculiaritat regional històrica. La Corona d'Aragó no fou mai un estat unitari sinó federal: quelcom semblant caldrà que siga la llengua literària moderna.

Prou de divagacions teorètiques i anem als detalls que em consultes. Tens raó quan no t'agraden els incoatius derivats amb *-ix*, perquè els clàssics són en *-eix*; però la forma barcelonina *parteixo* de la 1ª, i les del subjuntiu *parteixi*, etc., també són modernes; molt preferibles són les mallorquines *partesc*, *partesca*, etc., però em sembla que els valencians dubtarien en triar una forma pròpia o una barcelonina, però que serien molt<s> pocs els que s'interessassen per les mallorquines. En els imperfets de subjuntiu de la 1ª, propugne en la meua *Gramàtica* que acceptem la desinència en *-às*, que és la clàssica i la viva a Alcalà de Xivert i a Mallorca, i tolere la desinència dialectal *-ara*, divulgada per quasi tot el País Valencià. Respecte als presents subjuntiu crec que convé acceptar les desinències personals del valencià actual, més acostades a les clàssiques.

Ja estic assabentat de la propera aparició de *Ales o mans* dins la col·lecció «L'Espiga». Tinc ganes que pugues fer una publicació dels teus versos no tan esquifida com les anteriors, per poder donar a conéixer com cal la teua poesia. Aquests companys de «Torre» tenen en llur obra un mèrit transcendental, perquè atenen fonamentalment allò de què tan poca cura teníem els valencianistes de l'avantguerra: la qualitat.

Havem reemprés la publicació del nostre monumental *Diccionari* i t'adjunte un prospecte, amb el prec que en faces tota la propaganda que pugues perquè no comptem amb cap ajuda de l'Estat i vivim molt pobrets. En Nikolau de Çuequa s'ha fet protector espontàniament; com podríem enfadar-nos pels seus primitivismes, quan és un dels pocs patriotes integrals que tenim en el nostre patriarcat!

Moltes gràcies per la tramesa dels versos. T'abraça

Manuel Sanchis Guarner

4. Carta de Joan Fuster a Manuel Sanchis Guarner

[ARXIU SANCHIS GUARNER, Epistolari Joan Fuster]

Sueca, dilluns, 19 [de desembre de 1949]

Benvolgut Sanchis: Fa temps que volia escriure't. Havia d'agrair-te l'atenció que tingueres amb mi, contestant-me i resolent-me aquella consulta gramatical. Ara, aprofitant l'ocasió de canviar les felicitacions per les diades que s'acosten, em decidesc a fer-ho.

M'agradaria haver comentat personalment amb tu les idees que, sobre l'orientació gramatical dels escriptors valencians, m'exposaves en la teua carta. No se m'havia acudit mai pensar en l'aspecte d'aquesta qüestió, des del punt de mira del gramàtic. Jo me l'havia plantejada com a simple problema de moral –passa'm els mots– científica i patriòtica. Vull dir: com que jo sóc llec en matèria lingüística creia deure meu refiar-me dels qui en són tècnics, sense aventurar-me a pontificar pel meu compte en coses de què ho ignore tot; i per altra banda, he estat conscient, sempre, de la desgràcia que, per a València, significava l'habitual anarquia gramatical. L'actitud d'alguns, de molts escriptors valencians més vells, em portaren, més que per reacció, per precaució, a adoptar textualment Fabra. Els uns es pensaven, de bona fe potser, que el fet d'haver nascut a València implicava la garantia d'escriure correctament el valencià. Els altres dedicaven gran part de llur temps a improvisar-se criteris privats i absolutament idiotes sobre ortografia, prosòdia, sintaxi i –l'essencial– l'origen de la llengua. (També haurien tingut, sense vacil·lar, idees pròpies sobre el càlcul infinites<s>imal, si aquest hagués tingut relació amb la llengua.) I, ja ho saps, entre uns i altres, casa per agranar. Lingüísticament, València era una casa de putes sense ama, i ells que em perdonen la manera de senyalar. (Un detall ben gràfic: farà uns cinc anys, ens reuníem al Rat Penat una colla d'universitaris, procedents tots de la Facultat de Dret, amb l'optimista intenció de confeccionar –no res– un vocabulari castellà-valencià: no cal dir que les discussions que s'hi originaven eren d'allò més amenes, còmiques i tot: ningú de tots no sabíem ni un mos de filologia, i era cosa de veure les teories i opinions que es treien del cap per defensar i justificar les formes més absurdes. Jo els havia proposat una solució més senzilla: agafar un vocabulari castellà-català –concretament, el que porta l'Enciclopèdia Salvat– i suprimir els abundosos dialectalismes no valencians i introduir-ne d'altres nostres. Però en aquell grup hi havia uns quants ratpenatistes per herència: xicots els avis dels quals havien estat fundadors del «Casal» i coses per l'estil. Ells parlaven a casa en castellà, com és costum entre els socis de la venerable Institució; llurs lectures en la nostra llengua no passaven de Llorente –particularment allò del «Valencianisme d'un xiquet d'escola», que els enternia– i dels poemes de llurs avis; però res d'això no obstava perquè es considerassen especialment perits en llengua valenciana. I no parlem de tolerar la més insignificant ombra de catalanisme! El vocabulari acabà, com diem per ací, a males dinades. Encara deuen haver pels armaris del Rat caixes plenes de paperets amb la meitat del *Vocabulari* del P. Fullana posat al revés...)

A l'esguard d'aquest panorama, jo em pregunte si el problema radica en el gramàtic, com tu insinues: em pregunte si un gramàtic fracassa solament «perquè no ha sabut estructurar el gust lingüístic actual dels parlants». Examinem-ho bé. ¿Sobre qui actua immediatament l'obra del gramàtic? ¿Qui són els qui han d'escoltar –són paraules teues– el gramàtic? És evident: els

nuclis que, amb benvolença i magnanimitat, qualificarem d'intel·lectuals: mestres d'escola, autors de llibrets de falla, poetes, guanyadors de violes d'or, novel·listes (hi ha algun novel·lista?), etc. ; tots els qui llegim i escrivim en valencià. ¿És el gust lingüístic d'aquests senyors el que deu estructurar el gramàtic? Confie que cregues que no. Jo crec que no. Si el gramàtic parteix de la base d'entendre la llengua com un fet social –base que jo no discutiria si es tractàs d'una llengua sana i normal, i no d'un parlar, com el de València, que no ha rebut l'endegament eficaç per la literatura i que es debat en una contaminació indeturable de castellanismes–, si el gramàtic parteix d'aquella base, dic, haurà de decidir-se per un dels dos fets socials: per la llengua dels pobles, de la gent que, si l'escola no és nostra, no rebrà mai la tonsura gramatical, o bé per la llengua de la capital i de les ciutats més grans, d'on procedeixen quasi tots els nostres escriptors d'ara. O siga que el gramàtic pot haver encertat l'estructura del gust lingüístic dels parlants que posseeixen el geni de la llengua; però si la gent més o menys llibresca no li fa cas, el seu esforç serà inútil. Ací fracassà Fullana i hauria fracassat el mateix Fabra, principalment, perquè els qui havien d'haver-los escoltat es feren els sords. És en la gramàtica on aquests –jo entre ells– han d'aprendre «el gust lingüístic actual dels parlants» o qualsevol altre gust lingüístic ortodox.

No és que jo vulga predicar ara una obediència *perinde ac cadauer*, dels literats, respecte dels gramàtics. No sóc massa partidari, per naturalesa, de les preceptives. Caldria, a més, esbrinar si el literat serveix l'idioma o se'n serveix. Però crec necessari, *hic et nunc*, la recuperació per part dels escriptors del sentit de responsabilitat i de la capacitat de disciplina. Sobretot tenint en compte que la majoria dels qui escriuen en valencià ho fan, més que res, per raons patriòtiques. Gràcies a la manca de responsabilitat i de disciplina estem encara on estem, en punt a llenguatge. I ja n'hi ha prou d'aquest color.

Espere que enviaràs els exemplars de la *Gramàtica* per als amics «degudament autografiats». M'agrada tenir els llibres d'autors amics amb llur firma. És una forma de la mania col·leccionista, de les més inofensives que conec.

Ja sabràs que les activitats editorials Torre estan en el ple. Miquel m'anuncia, a més de la teua *Gramàtica*, un llibret de Villar i l'*On vaig, Senyor?* de Paco. El meu llibret també està prou avançat. També tenen bones impressions respecte de *Murta*. Segons m'han dit, ja ha eixit algú amb la flautada del «minoritarisme». No sé per què tenen aquesta dèria antiminoritària, com si algú la tingués minoritària: seria estúpid creure que un autor vulga reduir, a consciència, el nombre dels seus lectors. Un cronista de *Jornada* ha demanat que les poesies que es publiquen a *Murta* siguen «intel·ligibles»: «al alcance de casi todo el mundo», com dirien els de *La Codorniz*. Per cert que sobre això del minoritarisme tinc jo una carta exemplar del nostre inefable amic Giner. Només et diré que, per animar-me a escriure versos com aquells de «Som gent honrada, som gent tranquil·la», que són els que li agraden, em recorda el seu cas: ell per vocació i per gust s'estaria tot el dia fent filologia, però en canvi, què fa?: se sacrifica, i comprenent que València està més necessitada d'agents de venda de llibreries que no de filòlegs, el bon home es dedica a vendre *Pal·las* al primer despistat que cau en les seues mans. És una opinió. De gents així serà el Regne dels Cels, que deia aquell.

Acabe.

Bones festes i molts anys.

Una abraçada del teu amic

Joan Fuster

5. Carta de Joan Fuster a Manuel Sanchis Guarner

[ARXIU SANCHIS GUARNER, Epistolari Joan Fuster]

Sueca, 25 [de] desembre [de] 1950

Benvolgut Sanchis:

Reprendre ara el tema polèmic de la morfologia resulta fatigós, una mica enervant i tot. He mantingut *sempre*, sobre això, una actitud bastant clara, i només provisionalment, i per unes suposades raons de tàctica, vaig considerar convenient de cedir-hi. Avui, ni les «raons» ni la «conveniència» no em semblen gens vàlides, i he decidit retornar a les meves posicions inicials. En definitiva, potser tot és una qüestió de temperament, i la meva *anima naturaliter cartesiana* no tolera, davant el problema de la llengua literària, sinó una solució «definida», «normal», «raonable», «lògica», «a-pintoresca», «a-dialectal», «a-historicista», etcètera. Comprenc perfectament que hi hagi valencians –tu, i tants– defensors de tot el contrari, o de gairebé tot el contrari. No seré jo qui us discutirà el dret a preconitzar l'ús de la morfologia de l'Olleria o de Joanot Martorell. Àdhuc sóc capaç de reconèixer que, en conseqüència, sou més «castissos» que jo. Ara: sincerament, no sento cap atracció pels «legitimismes» lingüístics («tal paraula o forma és *bona* perquè l'emprava Ausiàs March o Jaume Roig»: d'això, en dic «carlisme» idiomàtic), ni m'entusiasmen les «varietats dins la unitat»: ni, menys encara, crec en la necessitat de tenir, o sostenir, els valencians, un *accent regional* dins la literatura catalana. Lamento molt decepcionar-te, si és que havies pensat alguna cosa distinta de mi. Com que aquesta carta no aspira a ésser cap declaració de principis, tampoc no m'allargaré a precisar o matisar les anteriors puntualitzacions. Suposo, però, que et fas càrrec dels meus arguments «personals». També en tinc d'altres, més generals, que no cal que retregui perquè te'ls saps tan bé com jo. Discutir sobre aquestes qüestions –ho hem fet ja algunes vegades!– seria, potser, massa complicat: hauríem d'aclarir tantes coses prèvies per no incórrer en galimatias, que més val deixar-ho córrer. Ho deixarem córrer, doncs.

Abraçades de

Joan

6. Josep Giner: *Observacions tècniques a la* Gramàtica valenciana *de M. Sanchis Guarner*

[*Anales del Centro de Cultura Valenciana*, 27 (maig-agost de 1951), pp. 175-177]

La publicació de la *Gramàtica valenciana* de Manuel Sanchis Guarner significa dotar als literats valencians d'una obra de treball indispensable i necessària. El literat ha de saber la gramàtica: això és una qüestió *sine qua non*. I l'ha de saber d'una manera perfecta, sense dubtes ni vacil·lacions. El literat valencià, sense necessitat d'ésser un gramàtic, ha d'estar al corrent de totes les qüestions gramaticals candents i ha de saber-ne la solució gramatical correcta. En tal sentit, la gramàtica de Sanchis Guarner és un llibre de capçalera de les lletres valencianes. No

cal fer-ne l'elogi. Manuel Sanchis Guarner és un perfecte gramàtic i filòleg i l'autoritat gramatical del seu llibre és màxima, comparable a la gramàtica de la Real Academia per al castellà. La llengua valenciana ja té el seu codi gramatical. Ara cal que els escriptors valencians l'estudien amorosament i n'assimilen les ensenyances.

Tota obra de l'empenta d'esta gramàtica és susceptible d'un comentari seré i d'unes acotacions a fi d'explicar l'abast i aplicació de les seues regles. També es podrien assenyalar alguns detalls intranscendents, que caldria tenir en compte en successives edicions. Per via d'exemple, ens permetem de fer algunes observacions de detall, ben entés que reconeixem l'autoritat indiscutible de la bona doctrina que, en general, conté el text que comentem, el qual recomanem a tots els escriptors valencians.

A la pàgina 72, § 47 *c*) cal esborrar l'exemple *ametla*, la *e* del qual és tancada, com assenyala el mateix autor en la pàg. 87.

En la pàg. 82, § 62 cal refusar en la pronunciació literària la omissió de la *d* de la terminació *-ada*. En general, la pronunciació de la *-d-* intervocàlica en casos com *mocador, caçadora, cadena, madura, cadira*, etc., és absolutament imprescindible, posat que es pronuncia encara en moltes comarques valencianes. La *d* darrere de *a* es conserva en absolut en casos com *agradar, cada, caduf, cadell, cadafal*, etc., i no hi ha cap raó per a suprimir-la en *cadena, cadira* o *llaurador*. Tal supressió és pròpia només del parlar de la gent rústica i analfabeta, però absolutament impròpia de les persones educades de la capital. En açò es distingixen en la capital els qui parlen bé el valencià dels qui parlen com a rústecs llauradors analfabets, encara que en la mateixa Ribera hem sentit dir a dones analfabetes paraules com *mocador, xica casadora, cadireta*, etc., amb *d* ben pronunciada.

A la pàg. 87, § 75 caldria haver donat la llista completa d'exemples en *tl*: *espatlar, vetla, vetlar, title, titlar* (cast. *tilde, tildar*), *motlada, batle, butla, bitla* (popular: *birla*).

A la pàg. 91, § 82 caldria recomanar la conservació de la pronunciació labial de la *m* en *comte*, com es conserva en *femta*. S'haurien de suprimir els dos exemples primers.

A la pàg. 95, § 88 final, caldria haver indicat que el fonema palatal africat sonor es representa en general per *j, g* (*jove, geniva*). En canvi, la grafia *tj, tg* representa el mateix fonema geminat (*viatge, metge*), per bé que la geminació no sempre es fa, però és evident que existix, com ho demostren alguns casos de dissimilació dels dos components de la geminada, nasalitzant-se la primera part: *llotja, rellotge, jutge, arítjol*, etc., pronunciats *llojja, rellojje, jujje, aríjjol*, etc., i també, amb nasalització de la primera *j* per dissimilació: *llonja, rellonge, junge* (a Penàguila), *arínjol*, etc.

A la pàg. 125, § 136 final, els exemples citats són de diversa índole. En *nauxer, disbauxa, rauxa*, etc., la *x* sona com darrere de consonant, amb tota raó etimològica (NAVICARIUS > *nauxer*, amb so etimològic africat sord). En *auxili*, pur llatinisme, correspon pronunciar *aucsili* (popular: *aussili*).

A la pàg. 127, el § 141 ens sembla dels més inhàbilment redactats, amb regles i excepcions absurdes. Tan senzill com fóra dir: *Regla general:* El fonema palatal africat sonor es representa per *j, g*: *jaç, joc, julivert, gent, geniva, gitar-se, giner, vaja, pujar, pluja, hages, vegen, col·legi, màgic, privilegi*, etc. Per excepció s'escriu *tj, tg*:

a) en la terminació *-atge* (geminada): *viatge, coratge, formatge, homenatge*, etc.

b) en els mots següents (ací posar la llista completa dels mots en *tj, tg*): *metge, fetge, setge, heretge, petge* (geminats), *sitja, petja, fotja, sutja*, etc. (geminats). Hi ha uns quants mots on la

t ha estat una qüestió ortogràfica moderna del barceloní (ací no és geminada en valencià, i equival simplement a *j, g*): *corretja, platja, llotja, mitja, pitjor, desitjar, enutjar*, etc.

A la pàg. 182, § 213, cal corregir l'imperatiu del verb *saber*, el qual és tot igual al subjuntiu.

A la pàg. 240, la regla del § 240 és massa complicada. Hauria estat preferible de dir que els mots acabats en *-e* fan el pl. seguint la regla general: *pare, arbre*, etc., fan *pares, arbres*, etc. Per excepció: 1) els mots *home* i *jove* fan els pl. *hòmens* i *jóvens* (formes on és imprescindible la *n*); 2) els mots *orfe, ase, cove, rave* i *tave* fan també els pl. en *-ns*: *òrfens, àsens*, etc., per bé que en la llengua literària es podrien tolerar els pl. *orfes, ases*, etc.; 3) els mots *terme, [marge], verge, orde, imatge*, etc., formen el[s] pl. *termes, marges, verges, ordes, imatges*, per bé que en els escrits populars es poden tolerar els pl. *térmens, màrgens*, etc. Esta gradació de matisos, que respon perfectament a l'estat exacte del valencià popular i literari, ens sembla de rigor en la necessària matisació i exactitud d'un bon tractat gramatical valencià.

En el § 241 *c)* tracta de la formació del pl. dels mots acabats en *-st, -xt, -sc*, si bé es dóna la regla exacta valenciana («fan el plura[l] afegint simplement *-s*»): *gust, gusts; t[r]ist, trists; pretexts, boscs, fo[s]cs*, etc., emperò s'admeten en valencià els pl. en *-os*, completament estranys al valencià, i s'arriba a dir que «són preferibles els pl. moderns amb *-os*». Sobre aquesta qüestió cal recordar que Mestre Fabra, als seus darrers temps de professor universitari, es va decantar definitivament<e> pels pl. en *-sts, -xts, -scs*, d'acord amb el valencià. En canvi, ens sembla encertada la redacció del § [241] *h)*. Els pl. en *-jos* tenen la seua raó i és completament infundada la preferència als pl. en *-igs*.

Al § 246, hauríem suprimit els femenins *hereva* i *romeva* (inexistents en valencià i en la llengua antiga); les formes valencianes són només *hereua* i *romeua*. Les formes populars valencianes corresponents al català *jueu, jueva* són *judeu* (amb conservació dialectal valenciana de la *d* etimològica, comparable a *teda*, català *teia*), femení *judia* (forma normal valenciana, que de cap manera cal considerar castellanisme).

Respecte al pronom feble *us* per *vos*, hauríem preferit als §[§] 288, 296 a 303, l'ús exclusiu de *vos*, deixant de posar *us* en general, el qual solament fóra recomanable darrere *que, no, si, bé*, etc. La preferència de *us* ens sembla del tot infundada.

Al § 337 es dóna la bona regla general de no usar la preposició *a* davant l'acusatiu personal. En el bon valencià parlat encara es conserva prou bé tal ús avantatjós. Hi ha dos excepcions, indicades en la pàg. 271. Caldria afegir una tercera excepció: quan es tracta d'un nom propi de persona no precedit de cap determinatiu: *He vist a Pere; amar a Maria; convidar a Joan*. Aquesta excepció és admissible (es troba força en els clàssics i arranca del llatí vulgar, es troba en els dialectes francesos, italians i occitans) a condició d'interpretar-la estrictament i no estendre l'ús de *a* quan van precedits d'un determinatiu: *He vist l'oncle Pere; jo rentaré la Maria, i tu, la Joana; adorar el Jesuset*, etc.

Finalment, assenyalem un lapsus que no s'ha corregit en les proves: l'ús de la forma *atre* i *nosatres* en lloc de *altre* i *nosaltres* que usen tots els bons escriptors valencians. Les formes usades dins els texts, suposen un retrocés perniciós que no podem acceptar. Cal escriure *altre* i *nosaltres* encara que en la lectura descurada i en la pronunciació corrent es deixe muda la *l*, però no es deu suprimir en l'escriptura.

L'esforç que suposa la redacció d'esta *Gramàtica valenciana* mereix ésser continuat per la prestigiosa autoritat de Manuel Sanchis Guarner, preparant la segona edició, que potser caldria descomposar en dos manuals: un compendi breu i concís, suprimint els capítols d'introducció

que siguen innecessaris, i una segona edició més ampliada, tractant més a fons les qüestions gramaticals i, sobretot, amb més detall.

Manuel Sanchis Guarner mereix grat de tots els amants de la nostra llengua valenciana.

7. Ressenya [inèdita] de Josep Giner a Manuel Sanchis Guarner: *Gramàtica valenciana*. Amb un pròleg de Francesc de B. Moll. Editorial Torre. València [1950]. [S'hi reprodueixen les observacions lingüístiques que Sanchis Guarner anotà en el manuscrit original.]

[ARXIU DE LA DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE VALÈNCIA, Institució Alfons el Magnànim, *Revista Valenciana de Filología*, correspondència]

Aquesta *Gramàtica valenciana*, suara apareguda, és senzillament la gramàtica del valencià literari, i com a tal codi gramatical dels escriptors valencians segurament serà objecte de repetides edicions, ja que és difícil de concebre que cap persona valenciana de cultura en puga prescindir. No serà balder, doncs, en vistes de contribuir al seu millorament en les futures edicions, de fer-ne una crítica gramatical constructiva, estenent-nos, de passada, en alguns punts de gramàtica valenciana pendents de resolució.

En primer lloc parlarem de l'autor. Manuel Sanchis Guarner és un genuí representant de la jove intel·lectualitat valenciana. Per la seua nissaga, és nebot d'En Josep Sanchis Sivera, l'il·lustre canonge, que fou sens dub[t]e el millor historiador de València, magnífic exemplar de capacitat de treball intel·lectual i d'amor puríssim a la pàtria. En casa del seu oncle, el canonge, va transcórrer la infantesa i primers estudis de Manuel Sanchis Guarner, en el vell casal de la valencianíssima plaça de l'Almoina. Per la línia materna, Manuel Sanchis Guarner és també representant d'una altra família valenciana d'intel·lectuals: els Guarner valencians (recordem ara el gran poeta i literat Lluís Guarner). Manuel Sanchis Guarner, llicenciat en Dret i en Filosofia i Lletres, estudià lingüística amb En Lluís Gonzalvo París, i principalment en Madrid com a alumne d'En Tomás Navarro Tomás. Col·laborador de l'*Atlas lingüístic d'Espanya*, i especialista en filologia valenciana, publicà ben jove un llibret que demostrà enjorn la seua profunda capacitació: *La llengua dels Valencians* (col·lecció L'Estel). Després, Manuel Sanchis Guarner, estudiós infatigable i capaç, s'ha anat formant en el domini de la filologia i lingüística. Actualment és col·laborador de l'obra del *Diccionari català-valencià-balear*, que porta a terme Francesc de Borja Moll.

Vejam detingudament el contigut d'aquesta *Gramàtica valenciana*.

Dedicatòria: «A la memòria de mon tio el canonge Josep Sanchis Sivera, que m'ensenyà d'estimar, com cal, les manifestacions de l'esperit de València.»

Pròleg de Francesc de B. Moll, el gran filòleg mallorquí, continuador de l'obra del *Diccionari català-valencià-balear*. Aquest pròleg és interessantíssim. Indiscutiblement és un pròleg molt escaient. Certes afirmacions, tanmateix, semblen un xic exagerades: la superació del diletantisme, de l'empirisme i de la rutina, és cert referint-se a les obres publicades fa temps. És a dir que Francesc de B. Moll només té present, pel seu natural aïllament de l'ambient literari i gramatical de València, l'època ja passada i superada dels Llombart, Martí Gadea, Nebot Pérez

i Fullana, les obres dels quals li són ben conegudes, i a les quals al·ludix sense anomenar-les. Però ja fa anys que a València existixen criteris ferms i dreturers sobre totes les qüestions gramaticals i de llengua literària, i sobre les més minucioses qüestions de reglamentació gramatical, com ho demostren les obres literàries publicades en valencià en els darrers vint anys. Ara bé, fins ara no s'havia escaigut la publicació d'un llibre gramatical on hom tracta metòdicament, de cara al gran públic, i no oralment o particularment a les minories literàries, com venia ocorrent fins ara, les normes ja acceptades per la generalitat dels escriptors valencians. La segona part del pròleg és emocionant i mereix ésser llegida atentament i meditada pels qui voldrien mantenir «fets diferencials» que no escauen certament amb les tendències actuals a la unitat dels hòmens i dels pobles hispànics. **[Això donarà gust als de la Censura.]**

Una *Taula general* de dotze pàgines és un encert que permet de cercar ràpidament dins el volum qualsevol qüestió de detall i dóna una visió de conjunt del seu contingut i disposició general. Fa el paper d'un índex de matèries.

Com a *lema* hom cita les paraules de Pompeu Fabra: «Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguésseu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupésseu gens d'acostar-vos al nostre català; que tractésseu de descastellanitzar el valencià i enriquint-lo, procurar acostar-lo al valencià dels vostres grans escriptors medievals.»

L'obra consta de dos parts: una extensa Introducció i la Gramàtica pròpiament dita. La Introducció conté quatre capítols.

I. Una exposició sota l'epígraf «Idioma i dialecte», on Manuel Sanchis Guarner tracta mestrívolament estes matèries. Manuel Sanchis Guarner s'hi mou sempre dins de conceptes generals. La influència de l'escola mallorquina –on la realitat del dialecte al costat de la llengua literària és més patent– s'hi traspua. La realitat valenciana és un poc distinta. Ací no percebem el dialecte: tot és llengua literària. El fet és que els valencians no tenim idea de l'existència de cap dialecte ni patois dins del valencià. **[El parlar apitxat és un subdialecte amb clares peculiaritats fonètiques.]** Els valencians sentim profundament el fet real de la unitat del llenguatge valencià i la seua identificació amb la llengua literària: notem, sí, que en tal o tal comarca pronuncien o diuen tal mot així o de l'altra manera, però ningú creu en l'existència de dialectes, parlars o patois locals dins del valencià. Ja Griera observava que el valencià presenta una forta unitat, front a la rica varietat dels parlars catalans i balears. Aquest fet del sentiment popular i real de la profunda unitat del valencià mereix, al nostre entendre, de mantenir-se. El valencià és monolític, per usar una expressió gràfica moderna. I ho és, més encara, en la consciència i sentiment dels valencians. Francament, beneita **[beneïda; *beneit* té l'accepció popular de 'bobo', com el castellà *bendito*]** siga tal idea popular. Realment el valencià presenta una unitat lingüística tan sum[m]ament compacta i unificada que els lingüistes com Manuel Sanchis Guarner haurien d'anar amb cura en no confondre les particularitats rústiques de tal o tal localitat amb veres diferenciacions dialectals i no defraudar els purs sentiments naturals lingüístics dels valencians.

II. «Resum d'història lingüística del País Valencià». Aquest petit resum enclou una série de qüestions i problemes que no volem ara comentar. Com Manuel Sanchis Guarner ha publicat suara una *Introducción a la historia lingüística de Valencia*, que mereix un comentari a fons, ja

ho farem aleshores. Manuel Sanchis Guarner presenta ací en la *Gramàtica* una història lingüística *interna*, que segurament no era el lloc adequat. Totes les llargues llistes d'etimologies de topònims no poden interessar massa a l'ingenu aprenent de gramàtica valenciana, a l'escriptor literari àvid de normes segures, etc. En canvi, hauria estat més eficaç una història lingüística *externa*. **[Hauria estat més eficaç i més difícil, i jo no la tinc encara feta.]** Només té al final del § 23 (pàg. 46) uns mots oportuns. Llàstima que a la història externa de l'idioma, a partir del 1237, se li dedique tan poca atenció! Al fi i al cap seria la veritable història de la nostra llengua; tot l'anterior només és prehistòria; qüestions científiques per als savis, però esdevingudes morbos[e]s per als diletants valencians i el mateix gran públic, àvid de discussions inextri<n>cables però que no ofer<e>ixen cap profit per al millor coneixement de la llengua clàssica i per al conreu del valencià.

III. «Amplitud i repartiment de la llengua». Aquest capítol és un dels més grans encerts de la Introducció. Manuel Sanchis Guarner dóna la xifra de sis milions de parlants, la qual, segurament, alguns voldran discutir. **[Les xifres són del cens de 1930 i foren tretes de l'estadística del BDC, XX.]**

IV. «Extracte de bibliografia lingüística valenciana». Aquest capítol caldria haver-lo completat amb la llista íntegra dels vocabularis i diccionaris valencians publicats. No cita el Fuster, el Rosanes, el Cabrera, el Garcia Girona i tants d'altres. **[El de Garcia Girona és local, del Maestrat. El de Fuster és insignificant. Els altres dos no els conec. En canvi, vaig oblidar el de Just Pastor, 1827.]** En la llista de tractats gramaticals, creem que caldria blasmar amb duresa el llibret de Nebot Pérez **[no m'agrada blasmar ningú]**; també els immerescuts elogis a la *Gramàtica* del P. Fullana **[prou més moderats els meus elogis al Pare Fullana que els que li féu Giner en l'*Almanaque Las Provincias* 1949, pàg. 24]** podrien desorientar els lectors de bona fe. Finalment, Manuel Sanchis Guarner exposa la preocupació de tots els gramàtics valencians en l'intent «d'evitar el divorç massa accentuat entre la llengua escrita i la parlada, que fóra a València especialment pertorbador».

Després d'aquesta Introducció, comença l'obra pròpiament gramatical, dividida en tres seccions: I. Fonètica, II. Ortografia i III. Morfologia i Sintaxi.

I. Fonètica. En la part general, cal no oblidar que Manuel Sanchis Guarner és un especialista professional, deixeble de Navarro Tomás. La seua autoritat és màxima i en resulten unes pàgines mestrívoles. Al § 33 final caldrà corregir dient «vibracions de l'aire» **[té raó en això de l'aire]**, que són les que transmeten els sons, i no pas «vibracions de l'èter», que són les ondes hertzianes. Al § 40 cal grafiar *tibants* (*Diccionari Ortogràfic*, 4ª edició).

En tractar de la distribució de les *ee* obertes i tancades, Manuel Sanchis Guarner es manifesta contrari als tractadistes que acostumen a dir que el timbre de les *ee* tòniques valencianes respon<en> a causes etimològiques (veja's Renat i Ferrís, «Les *ee* tòniques del valencià», *Miscel·lània Fabra*, on està demostrada la qüestió). **[Giner aplica servilment al valencià, que pertany al català *occidental*, la hipòtesi gens segura que Fabra formulà respecte al català *oriental*, que té regularment ɛ < Ē. Tracte d'aquest tema en el meu estudi**

sobre Aiguaviva, on era més escaient que no en la *Gramàtica*.] Segons Manuel Sanchis Guarner, els casos del § 44 són «casos d'homonímia» (aquest mot tan grat als Gilliéron i Griera està ben desacreditat) quan realment són casos evidents de diferent origen etimològic. [Al § 45,] l'exemple *neu* caldria col·locar-lo entre els exemples amb Ĕ, ja que ve de *NĔVE per NĬVE **[unerklärt ap. REW 5936]**, com ho testifiquen l'italià *neve*, el castellà *nieve* i el català oriental *neu*. Resulta un poc confusionària la no distinció de mots erudits i populars: així *pesta*, *vesta* i *tempesta* **[les tres procedeixen de Ē]** són mots erudits, d'introducció antiga **[on consta això?]**. Els mots propis tendixen a ésser tractats com a mots erudits **[qui ha formulat eixa llei?]**: això explica la ɛ oberta de *Salem* **[aquest, àrab]**, *Josep*, *Lloren[ç]*,*Vicent* **[aquests tres, procedents de Ē]**. Aquest darrer, al Maestrat és *Vicent* amb *e* tancada, etimològica; aquesta fonètica dialectal es podria convencionalment admetre com a admissible en les rimes poètiques, ja que els poetes valencians es troben no tenir cap rima per a *sant Vicent*, amb ɛ oberta, i la poesia vicentina valenciana és més que abundosa. En canvi, *llenç* és una ɛ oberta etimològica (cf. castellà *lienzo*). **[En llatí hi ha LĪNTEU i LĔNTEU, REW 5072.]** La tesi de Manuel Sanchis Guarner l[i] impedix reconéixer la causa etimològica de la diferència de timbre entre la ɛ oberta de *gendre*, *tendre*, *divendres*, amb la *e* tancada de *vendre*, *prendre*, *estendre* **[les formes verbals són analògiques]**. En els altres verbs en *-endre*, la *e* tancada obedix a l'analogia de la conjugació: *ofén*, *pretén*, *ofés*, *pretés*, tenen *e* tancada etimològica. És el cas del valencià antic *seure*, *seus*, amb *e* tancada testificada per les rimes, per analogia amb *sec*, *seen*, *sega*, *seguen*, que la tenien etimològica. En el cas únic de *cendra* cal admetre una bàse CĔNERE per a tot el domini català i occità **[i verd < VĪRIDE, perla < PĬRULA, pel < PĬLU, vela < VĒLA, verge < VĪRGINE, terç < TĔRTIU, tela < TĒLA, melsa < MĬLSA, mustela < MUSTĒLA]**. En l'apartat *h*), la distinció etimològica és evident. Al § 47 *b*), caldria afegir *qüerna*, nom d'un panet. Al *c*), hom comet un error en posar *ametla* amb ɛ oberta, posat que és tancada, sense cap dubte, com el mateix autor assenyala en la pàg. 87, § 75. Les excepcions del *d*) són tot[e]s mots populars corresponents a Ē, on etimològicament correspon *e* tancada. La *e* de *València* és etimològicament tancada en valencià. Caldria esperar VALĒNTIA > *Valença*, però el manteniment de la *i* s'explica per la pronunciació tradicional d'un nom propi tan usat i important **[simplement per cultisme, com en tants altres topònims que conserven i (Meliana, Borriana, Clariana)]** i, a més, per la conservació antiga del seu adjectiu popular *valencí*, *valencina* amb la seua *i*. (De passada indicarem que ens inclinem a no considerar aràbic el sufix català *-í*, *-ina* dels noms gentilicis.) **[Crec que hi hagué un creuament del llatí -ĪNU amb el sufix dels adjectius àrabs.]** La grafia i pronunciació del mot *València* requerix una remarca. En primer lloc, és evident que cal pronunciar-lo amb *e* tancada en valencià. En segon lloc, es pot acceptar la grafia del *Diccionari Ortogràfic* amb l'ús de l'accent greu (*València*), ja que es tracta d'un mot propi i per motius d'unitat ortogràfica amb els catalans. **[Això és exactament el que jo dic; no cal repetir-ho.]** En les rimes, evidentment, *València*, pronunciat amb *e* tancada, no té cap rima en valencià (com *sant Vicent*, amb ɛ oberta). Per això en poesia cal acceptar la convenció poètica fònica de pronunciar-lo a final de vers amb ɛ oberta, on rima amb tots els mots erudits en *-ència*, que tenen ɛ oberta.

Al § 50 caldria separar els casos de la regla general, on la ɔ oberta respon a una ŏ breu llatina, dels casos on la ɔ oberta general catalana-valenciana respon excepcionalment a una ō llarga llatina: *flor*, *plor*, *plora*, *hora*, *sol*, valencià *por*, etc.

Al § 56 no és ben bé exacte que la *e* inicial sone *a* en *embolic*, *enveja*, *enviscar*, etc. Cal no

confondre les exageracions d'alguns rústics amb el llenguatge normal. **[Ja dic que es tracta d'un vulgarisme.]** En valencià normal no es diu *ambolic, anveja*, etc. El gramàtic no ha de perdre de vista el sentiment del ben parlar que tenen les persones afinades i no ha de posar-se a citar totes les exageracions de la gent rústica, que als mateixos valencians ens fan riure, prova que el comú de la gent té perfecta idea de l'existència real d'una pronunciació correcta comuna, que és la que el gramàtic deu citar. El cas *amprar* no és tal desviació. Es tracta del verb *amprar* (que fa *jo ampre, ell ampra*, etc., amb *a* en tota la conjugació, documentat des del s. XIV), forma diferent del verb *emprar* usat pels catalans, els quals dos verbs tenen valors semàntics distints. **[*Emprar* i *amprar* no són mots distints. Cfr. *Diccionari Alcover-Moll*, s.v. *emprar*, amb abundant documentació.]** Ídem, ídem sobre el que diu de *eixut, eixam*, etc. En els mots en *es-* tampoc es diu *aspasa, astable, ascolta*, etc., si no és pels rústics, i no tots. Això és fer riure en valencià. El que ací s'esdevé és que amb l'article *la* s'elidix la *e* inicial en la pronunciació (*la espasa, la escala, la escola*, etc., es pronuncien *laspasa, lascala, lascola*, grafiats antigament *la spasa, la scala, la scola*, etc. **[Quan diuen *ascoltar*, quin article preced[e]ix?.]** Si bé els mots llatins amb s- líquida prengueren en llatí vulgar una ĭ de sosteniment inicial: ĬSCALA, ĬSCHOLA, així mateix ĬSPATHA, ĬSTUNA, etc., conservaren la forma primitiva sense ĭ d[a]rrere l'article *la*, de manera que la diferència de vocal del valencià actual entre *lascala* i *escala* és un reflex dels primers temps del llatí vulgar. Així mateix ocorre en *una espasa, bona escola*, etc., *vaig a escola*, etc., però en canvi es conserva perfectament **[no en el parlar vulgar]** la *e* inicial en *les espases, tres escales, sucre espés*, etc.). Les pronunciacions rústiques *ascolta, aspasa*, etc., citades per Manuel Sanchis Guarner són exageracions usades al teatre rural, per a fer riure.

Al § 58 les pronunciacions *aumplir* i *aurella* no existixen en valencià. **[Mai no es pot dir: «no existix»; cal dir: «no ho he sentit», però això de *aumplir* i *aurella* ho ha sentit tothom.]** Sí que es diu *aulor* i *aufegar*, que són casos únics, particulars i fixats, però no hi ha un cas general de diftongació de *o-* inicial.

Les pronunciacions *cosir, tossir, collita, Torís, joventut*, etc., són les més normals valencianes. *Cusir, tussir*, etc., són formes plebees. **[La inflexió de la *i* tònica és general en el valencià.]** En canvi, és general pronunciar *u* la *o* de *Joan* i *Joano*. **[És la influència de la palatal precedent.]** Respecte [a] *Josep* i *Jusep*, coexistixen les dues pronunciacions, però *Josep* és la més normal en les persones afinades.

Entenem que cal adoptar la pronunciació acurada de les classes més distingides, evitant l'error de citar pronunciacions rústiques **[la dialectologia s'ha de fer amb persones rústiques]**, defecte que sovint tenen les transcripcions fonètiques de mossén Alcover, que transcrivia el valencià més pintoresc que oïa, com es veu en la seua molt defectuosa conjugació verbal. **[La de mossén Alcover és sentida, replegada del poble; en canvi, la d'En Renat és elaborada llibrescament en un despatx.]**

Al § 63 no es diu res sobre la pronunciació de la *-f* final en valencià. Sona *-p* en *matalaf* (però *matalafet, matalafer*) i *Rafelguaraf* (cf. la grafia antiga *filosop*). **[*Matalaf, Rafelguarf, Benicalaf* són mots àrabs; el valencià literari diu *Josep*, i no és aquí que s'ha de tractar això].**

Al § 65 caldria assenya[la]r **[ja ho dic en els exemples que pose]** que el valencià pronuncia la *t* darrere *n* i *l* com en *cant, alt, molt, empelt*, i encara en els plurals *cants, alts, molts*, etc. **[no tot el valencià pronuncia *t* darrere *n* final.]**

Al § 68, en parlar de la pèrdua de la *-d-* entre vocals, caldria fer observar que la pèrdua de la *-d-* interv[oc]àlica només s'esdevé en el valencià normal darrere *a*, però no darrere de les

altres vocals. Darrere *a* es conserva en molts mots aïllats: *madeixa, cadaf, cadafal* **[pretònics]**, *cada* **[no sempre]**, *agradar* **[no]**, *m'agrada* **[no]**, etc. Aquesta llista es podria completar extensament. En general, àdhuc en els casos on apareix la pèrdua de la *-d-* (*caena, caïra, maür, mocaor*, etc.) es troba també la conservació **[només en les persones molt cultes]**: *cadena, cadira* **[molt poc]**, *mocador* **[no]**, etc., són vulgars en la mateixa Ribera del Xúquer i cal dir que al Maestrat. Per això la supressió de la *d* en els mots més vulgars és un cas típic de rusticisme, una tendència absolutament inadmissible en boca de les persones educades, que els gramàtics valencians deuen condemnar amb tota energia. Realment en la terminació *-ador* (*mocador, llaurador*, etc.) tots els valencians hauríem de pronunciar bé, ja que les pronúncies *mocaor, llauraor*, etc., estan bé per a fematers i gent de tro, però no en persones cultivades. Quant a la terminació *-ada*, Manuel Sanchis Guarner diu que «pot admetre's en la pronunciació normal l'omissió de la *d* intervocàlica». Així Manuel Sanchis Guarner no serà seguit per cap orador valencià que s'estime un poc. I és que realment pronunciar *vegà, bugaes, galtaes*, etc., és completament inadmissible, propi del parlar descurat, però caldria que almenys els universitaris senten el goig de parlar un bell valencià noble i digne. **[La prosòdia castellana admet la caiguda de la *-d-* en la terminació *-ado* (*soldao*). Crec que a València dir *vegada*, molts ho trobarien pedant.]**

Al § 73 final, el problema de la terminació *-esa, -ea*, Manuel Sanchis Guarner el resol amb elegància. **[Problema eludit però no resolt.]** És un problema, en efecte, però *clausum*, la qual cosa permet ajornar-lo. Actualment, en aquest punt, segurament per la influència de Carles Salvador, gramàtic i escriptor, que representa l'influx del parlar del Maestrat **[i el fabrisme servil]** en el valencià literari actual, tots els bons escriptors usen *-esa*, recolzat pel català literari, però els escriptors populars seguiran usant *-ea*.

Al § 74 caldria haver fet observar que el valencià manté l'absoluta conservació de la *l* davant consonant labial, en exemples del tipus *alba, palma, alfals, albercoc, albergina*, etc., on no es troba mai cap cas de velarització en *u*, com és freqüent al mallorquí. **[Parle del valencià, no del mallorquí.]** L'absoluta conservació de la *l* davant labial és norma del català literari antic, on, en canvi, segurament per influència dels models provençals, és freqüent de trobar la velarització en *u* de la *l* davant les dentals. En el català modern, aquests fenòmens es troben curiosament invertits: mentre que la conservació de la *l* davant les consonants dentals és absoluta, tret diferencial del català i l'occità, es troba en el català modern una forta tendència a velaritzar la *l* davant les labials, tendència que és regular en el mallorquí; els escriptors de les Illes arribaren a imposar grafies com *auba, pauma*, etc., àdhuc als mateixos escriptors valencians. En canvi, tal tendència és estranya al valencià, que manté l'absoluta conservació de la *l* davant labial, tret l'is<s>oglossa del qual coincidix exactament amb els límits entre el Maestrat i Tortosa, ço és el riu la Sénia. Tenint en compte que la velarització de la *l* en *u* davant labial és un vulgarisme modern, la rusticitat del qual explica perfectament que siga a Mallorca on més força haja pres, caldria que els escriptors mallorquins evitassen en la llengua literària les grafies en *u*, ja que el fet d'escriure *alba, palma, alfals*, etc., amb *l*, que en la lectura poden llegir-la tan velar com vulguen, fins com a *u*, no suposa cap alteració de la llur respectable pronunciació dialectal. **[Les complicades condicions de vocalització de -L final de síl·laba en les Balears, l'Empordà i el Rosselló les exposa Coromines (AIL Cuyo, III, 152).]** En tal sentit, és inadmissible que els escriptors mallorquins seguixquen usant les grafies *auba, pauma*, etc., i menys en les edicions d'obres completes amb ortografia modernitzada, com hem vist suara en

les de Costa Llobera, Oliver, etc., car han de tenir en compte que cal plantejar la qüestió en el terreny purament ortogràfic: es tracta d'un so velaritzat que tant es pot representar per *l* com per *u*, la pronunciació quedant sempre a gust dels mallorquins, i per tant en les grafies amb *l* els mallorquins poden perfectament pronunciar la *l* tan acostada a la *u* com vulguen, i, recíprocament, la pronunciació dialectal cal transcriure-la amb *l* ortogràfica. En resum: entenem que en les obres de Costa Llobera cal grafiar sempre *alba, palma*, etc., excepció feta d'alguna rima dialectal, o imitada del mallorquí, com la de *paumes /Jaumes* del nostre Teodor Llorente.

Al § 75 notem, de passada, que Manuel Sanchis Guarner dóna la pronunciació *almel·la* (millor fóra *amel·la*, com al sud del Regne) amb *e* tancada, rectificant així l'errada del § 47 *c*). *Tl* es pronuncia *l·l* en *ametla, espatla, guatla, motle*, etc. (en tota la zona al sud del Xúquer. En canvi, el Maestrat, Castelló i la capital han perdut la geminació), és a dir dins els mots populars. Ara bé, en els mots erudits la cosa és tota altra; així *atleta* cal pronunciar *adleta*, millor que no pas *al·leta*. **[És impossible pronunciar *adléta* sense fer pausa.]** És un rusticisme donar als nexes erudits l'equivalència dels nexes populars. En *espatla*, la *tl* és un dígraf ortogràfic, convencional; en *atleta, tl* són dues lletres, ço és dos fonemes que es troben de costat. Bulbena deia que de *fil·loxera*, calia llegir *filoixera*. En tal sentit, la *Gramàtica* mallorquina de Francesc de B. Moll té molts defectes, com quan diu que en *examen* la *x* sona com la *tz* de *dotze*... **[A Mallorca sí: en comptes de ks pronuncien ts.]** Cal no confondre les males lectures dels mots erudits amb la fonètica dels mots tradicionals.

Al § 77, suprimir les pronunciacions *hòmer,ràver, còver* **[són vives a Dénia i la Marina]**. Ara bé, les formes d'infinitius en *-rer* sí que existixen a la Marina **[i a altres comarques]**. Es tracta d'un vulgarisme local de generalització de la terminació *-er* de *véncer, nàixer, córrer*, etc., que no mereixeria esmentar-se sinó en la gramàtica dialectal. És un fenomen de morfologia, no de fonètica. **[No és de veres, perquè sí que hi diuen *còver*.]** En la literatura patoisant de la capital és possible de trobar alguns d'aquests infinitius en *-er*: es tracta d'autors de la dita comarca (es pot veure en les obres de Francesc Martínez i Martínez, etc.) o, en altres casos, de persones que, en posar-se a escriure en valencià per primera vegada, creuen que tots els infinitius deuen acabar en *r* –com en castellà– i escriuen *créurer* o *béurer* en un esforç de finor....

Al § 79 creem que caldria recomanar les pronunciacions *setmana* (*semmana*), *cotna* (*conna*), *espatla* (*espal·la*), però en canvi *atmosfera* (*admosfera*), *admirar* (*admirar*), *ètnic* (*èdnic*), *atleta* (*adleta*), etc. **[Ja he dit que una cosa és l'ortografia i una altra la transcripció fonètica.]**

Al § 82 caldria recomanar la pronunciació *comte*, conservant la *m* el seu punt d'articulació, com *femta*. No es diu res de la preposició *amb*, les regles de la qual han estat repetidament formulades **[pel senyor Giner, que té una teoria original]**. Actualment es pronuncia davant consonant labial [em], davant les altres consonants en la llengua literària [em], en la familiar [en], davant vocal [emb], per bé que en el llenguatge familiar [en]. Alguns literats pronuncien la vocal com a *a*, però sembla més oportú de recomanar *e* en valencià.

Al § 94 final, la pronunciació *yo* del pronom *jo* és l'única normal i admissible en valencià. En canvi, en *ja* seria de desitjar d'acceptar les dues pronúncies: *ja* (culta) o *ya* (corrent). Les formes *jas, jau*, suposats imperatius del verb *haver*, sembla erroni considerar-les derivades del radical (*ha*)*jau*. **[Giner pot trobar documentades les formes *hajam, hajau* de l'imperatiu de *haure* fins i tot al *Diccionari Fabra*.]** Creem que es tracta simplement de *hi has*. **[Interpretació personalíssima de Giner, no recolzada en cap text antic.]** La grafia que proposa Manuel

Sanchis Guarner estaria només fundada en el fet que la forma *hi has* es troba ésser pronunciada en algunes localitats (Albaida) *jhas*; es tracta d'un fenomen vulgar de palatalització, comparable a la forma *nyhas* d'altres localitats (Cullera).

Al § 97 cal rectificar la transcripció fonètica en *també ho foren* [també foren] **[és una pronúncia culta]**, *el llac* i no *ell llac* **[impossible, si no es fa pausa, evitar la palatalització]**, *hi ha* [ya], *no solament per* **[impossible evitar la labialització]**, i, segons crec, *com ho palesen* [kom eu palesen] **[dic que és pronúncia culta]**.

Al § 110, Manuel Sanchis Guarner dóna l'accent diacrític no com a obligatori, sinó només com a recomanable. És ja un matís, fins [a] arribar a fer-lo merament potestatiu. Efectivament, aquesta enu[t]josa llista de mots que cal aprendre, és una errada del sistema de l'Institut, ja que fou feta amb massa precipitació. **[Tot això no va per mi sinó per Fabra; crec que té raó Giner.]** En primer lloc caldria deixar-la reduïda al mínim: les formes verbals *és, són, féu, sé*, els mots gramaticals *sí, vós, què*, però en els substantius és de desitjar d'abolir-la, amb la qual cosa se simplificarà l'ensenyament de l'ortografia. No trau a res d'accentuar *bé, mèu, món, Déu, pèl, ús, màs*, etc., ja que el context de l'oració apareix sempre clar. Basta veure que l'Institut accentua *sèu* i Manuel Sanchis Guarner *séu*, que *be* (=*anyell*) és un mot local, infantil, que condemna *bé* a dur accent de per vida, que un valencià pronuncia igual *té* i *el te*, *bóta* i *bota* (realment és una mateixa paraula), *féu* i *el feu*, *nét* i *net*, *rés* i *res*, *véns* i *vens*, etc. Ara bé, els mots diferents que s'escriuen igual són centenars i no passa res. Voler diferenciar els mots de diferent significat mitjançant diacrítics enutjosos és una complicació absurda i innecessària. La sola raó d'evitar qualque falta de lectura sense tenir en compte que els mots s'usen dins la frase, no és prou per a establir una càrrega tan feixuga, que, a més a més, no ens servix per a res als valencians, ja que la lectura de *sec, feu, vens, us, te, res, net, mon, ma, bota, be*, cap valencià pot equivocar-la, ni tampoc la de *ha molt la farina, dona'm pa, una dona, Deu, la ma, el pel negre, jo soc*, etc. És tan absurd l'ús d'aquest accent diacrític –establert per motius merament fonètics del català oriental– que tots els gramàtics valencians (Bernat Ortín, Carles Salvador, Manuel Sanchis Guarner) tracten d'explicar-lo com si fos degut «per tal de distingir certes paraules d'unes altres que tenen la mateixa forma però diferent significat» (Manuel Sanchis Guarner), és a dir, per raons semàntiques, com si *moll, poll, sa* i centenars de mots no tingueren diferents significats. La veritable raó és purament fonètica, incomprensible per als valencians. Ara bé, el fet de declarar-la *potestativa*, de manera que qui volgués seguir accentuant-los podria perfectament fer-ho, seria una solució que alleugeriria l'ensenyament de l'ortografia.

Al § 143 *a*) cal escriure *bólig* **[no, perquè els derivats són *bolitxada*, *bolitxera*]**, i així mateix *càrrig* **[*càrritx* no és valencià sinó mallorquí]**, valencià *carrís* **[millor *carriç* < CARICEU]**. En canvi, caldria suprimir *linx* en aquest §. **[Sí, és un mot idiota; el vaig copiar de Fabra.]**

Al § 147 caldria eliminar la grafia *càstig*, que és una errada de l'Institut, posat que la *g* no té origen etimològic, ja que és una variant dialectal de *castic*. **[Té raó Giner: *castic* millor que *càstig*; vaig seguir massa Fabra.]** A més, la *g* de la terminació *-ig* té *sempre* valor de *tx* (cf. *Càlig, Tírig*). La grafia valenciana és *castic* (com en català antic, segons demostren les rimes). L'Institut hauria d'admetre també *castic*, i ortografiar la seua variant *càstic*, comparable en tot a *fàstic*, mal que fos per simplificació i uniformació ortogràfica amb el valencià. La valor *tx* de *ig* àton s'imposa àdhuc en *càrrig*. **[El derivat és *carritxal*.]** Restaria només com a única excepció el llatinisme *pròdig*, que també es podria grafiar *pròdic*.

Al § 151 caldria preferir *Na Irene* a *N'Irene*. Quant a l'elisió de la *a* de l'article *la*, potser caldria conservar-la davant *i* i *u* tòniques, d'acord amb la pronúncia valenciana: *la illa, la ungla, la urna, la hidra, la hulla*, etc. (en els verbs *la usa, la insta*, etc. diferents de *l'usa, l'insta*, etc.). **[Cal evitar tantes complicacions, sobretot si no les recomana Fabra, que no peca de massa senzill.]**

§ 17[1]. En parlar de la desinència *-o* de la primera persona present indicatiu al Maestrat, creem que caldria fer una distinció: la desinència *-o* és general a la 1ª conjugació en la dita zona, coexistint en moltes localitats amb la forma normal valenciana sense desinència a les 2ª i 3ª conjugació; l'ús de la *-o* en les 2ª i 3ª conjugació no ens sembla tan<t> admissible com en la 1ª conjugació (i només afecta <a> la zona fronterera a Catalunya), i la raó és evident: la 1ª conjugació necessita una desinència (*siga -e, siga -o*), ja que les formes sense desinència (mallorquines) presenten innumerables inconvenients i serien detonants en valencià; però la 2ª conjugació no la necessita gens (i és una llàstima que l'admeten els catalans) ni la 3ª conjugació curta. En valencià, li podem admetre a un escriptor del Maestrat *canto* (per *cante*), però a València seria detonant admetre-li *bato, sento, patixo*, per *bat, sent, patixc*. Tal és el sentiment literari de la capital, que al fi i [al] cap enclou el 90% del moviment literari valencià. **[Protestaran els castellonencs amb tota la raó.]**

En el § 173, les observacions sobre les localíssimes desinències *-o* del present de subjuntiu, caldria suprimir-les per no merèixer la pena de citar-les. Distrauen l'atenció del lector innecessàriament, ja que no serà possible ni de citar un sol text valencià on apareguen usades. És contraproduent dir «no deuen usar-se literàriament tals formes» quan consta que ningú les usa ni s'han usat mai. Més aviat, és un perill perquè [a] algú li vinga ganes d'usar-les. **[Serà algun esperit contradictor.]** Altrament, tals citacions sembla que no tenen més efecte que demostrar que no s'ignora l'existència, però en canvi presenten als ulls del lector profà tota la lamentable diferenciació dialectal, per a goig dels senyors de Madrid i lament dels valencians. **[Supose que els senyors de Madrid que experimenten eixe goig seran els filòlegs, perquè se'ls donen notícies dialectals.]**

En l'observació que es fa sobre l'ús de les desinències *-am, -au* al present de subjuntiu de la 2ª conjugació cal fer unes precisions. En primer lloc, les desinències *-am, -au* només existixen normalment en la 2ª conjugació i en la ciutat de València són les úniques usades, sense vacil·lació; la vacil·lació és en la zona rural, especialment del nord. Aquesta qüestió de la desinència de la 1ª i 2ª persona plural del present de subjuntiu de la 2ª conjugació caldrà resoldre-la: a València no hi ha hagut indecisió en els escriptors; basta llegir tota la literatura valenciana dels darrers cent anys per a comprovar-ho. La introducció de *-em, -eu* al subjuntiu de la 2ª conjugació és deguda a Carles Salvador, que aporta el llenguatge del Maestrat **[de Pompeu Fabra]**. Els exemples clàssics citats al § 172 ens semblen mal triats: hom cita formes de verbs de la 3ª conjugació (on precisament els qui propugnen *-am, -au* al subjuntiu de la 2ª, estan convençuts que són inadmissibles en la 3ª) que ningú està disposat a usar: *sirvau*, de *servir*, *consentau*, de *consentir*, *sintam, sintau*, etc. La cita caldria fer-se a base de verbs de la 2ª conjugació i poden servir de model tots els texts dels segles XIII fins ara.

§ 175. Tenim per dubtosa l'afirmació que és afegida una *-r* als infinitius en *-re* (*batre, creure, beure*, etc.) «esporàdicament per tota la Regió».

§ 176. La segona part d'aquest paràgraf és importantíssima i convindria donar-li més extensió. És un dels punts capitals que actualment van obrint-se pas entre la gent de lletres

valenciana i objecte de moltes converses i comentaris. Els gramàtics haurien de tractar a fons les qüestions candents. És evident que els verbs en *-iar* són tots llatinismes moderns. Els qui es popular[i]tzaren abans del s. XVI conserven la bona pronunciació nostrada: es diu *canvi* (nom), però *ell canvía, nosaltres canvi-em*, etc.; en el s. XVI es deia *estudi*, però *ell estudía*, com *ell atía, ell estalvía*, etc. Però els verbs en *-iar*, si bé existien i eren coneguts dels lletrats dels segles anteriors, en realitat només s'han popularitzat a partir dels segles XVIII (*estudiar, odiar*, etc.), XIX (*acariciar, apreciar, apropiar*, etc.), XX (*pronunciar, oficiar, iniciar, anunciar*) o als nostres dies (*irradiar, refugiar, contagiar*, etc.). Esta modernitat explica la influència de l'accentuació a la castellana, totalment inadmissible. La prova de formes vives com *canvía* (general), *sacía* (Alacant, Castalla), *acaricía* (Torís), *gloría*, etc., són evidents. Si del llatí EXÁMINAT diem *examina*, malgrat el substantiu *examen*, no hi ha cap raó per a no dir *apropía, estudía* o *anuncía*, com diem *canvía, gloría, insinúa, continúa, evalúa*, etc. Els qui diuen *estúdie* per *estudíe*, haurien de dir *glòrie, contínue, evàlue*, etc. (verbs).

§ 178 *c*) voldríem cridar l'atenció sobre la grafia *cobert* : el fet és que la grafia antiga és sempre *cubert*, amb absoluta unanimitat. El valencià modern també pronuncia *cobrir, cobrim, cobrix*, etc., però *cubert*. Mereix l'atenció dels filòlegs. **[*Cubert* és analògic dels qui diuen *cubrir*, per la inflexió de la *í* tònica que tant irritava a Giner en el § 58; hi ha també la influència de la labial següent.]**

§ 179 *a*) també es diu *retort*; *b*) *oferir* i *sofrir* només tenen participi passat *ofert* i *sofert* (uns participis passats en *-it* no són admissibles de cap de les maneres) [; *c*)] en canvi, *complir*, [*establir, omplir, reblir* i *suplir* formen el participi passat en *-it*].

§ 178 *b*) millor que *pertanygut, planygut* i *fenygut*, preferiríem l'eliminació total de la *ny* davant *g*: *pertangut, plangut* i *fengut*. Aquestes darreres grafies ens semblen preferibles (independentment que admetérem la pronunciació palatal de la *n*, per bé que preferim la *n* velar). Realment la tendència vulgar és a destruir totes les alternances verbals: del fet que es diu *plany, plànyer*, hom conserva la *ny* a ultrança, sense cap necessitat, ja que *pertangut, plangut* i *fengut* són formes perfectament bones i aptes, a més d'ésser etimològiques i clàssiques. En tot cas, es podria acceptar una segona forma en *-nyut*: *planyut* i *fenyut*.

A la pàg. 151 cal corregir una errada d'imprempta: la 1ª persona present subjuntiu de *cantar* és *cante*.

§ 185. Sobre la forma *valdre*. És l'única usada en valencià. Pompeu Fabra publicà un treball prou extens per a decantar-se per *valer*, però realment no demostrà gran cosa. Tots els seus arguments servixen per a demostrar la llegitimitat de *valdre*: és qüestió de mesurar bé els antecedents. En primer lloc, *valdre* és habitual en el valencià del s. XV. És l'única forma del llenguatge parlat valencià (les localitzacions que fa Manuel Sanchis Guarner són sobreres; en valencià parlat només hi ha *valdre*; *valer* no es diu enlloc), i és tan llegítim com *veure, plaure, caure*, etc. (arcaics *veer, plaer, caer*, etc.). A més, la raó decisiva de Pompeu Fabra no existix en el dialecte occidental: el gerundi *valent* amb *e* oberta (antietimològic) amb el timbre de la *e* oberta de *valer*, on tots els gerundis i infinitius en *-er* tenen *e* tancada etimològica. Realment *valdre* és un infinitiu ben llegítim, que el mateix *Diccionari* de l'Institut hauria d'admetre, junt a *valer*. Amb tot, en la Gramàtica Valenciana som partidaris de posar sempre les dues formes: *valer* (o *valdre*) i recomanar com a preferible en la llengua literària la primera, i molt especialment en els composts *equivaler* i *prevaler*, salvant només la perfecta llegitimitat de *valdre*. La raó de preferir, a la final, *valer* en valencià és per a evitar la tendència empobridora

vulgar de traure l'infinitiu del futur, cosa que no és cap guany (cf. els infinitius *tindre, vindre*, trets dels futurs *tindré, vindré*, amb oblit dels infinitius propis *tenir, venir*).

§ 190. Al paradigma de l'imperfet de *traure* i *creure*, caldria suprimir les formes *trea*, deixant només *treia*, etc. El fet que el valencià discrepe del català oriental en els presents (*traem, creem, veem*, etc.) no ens ha de fer perdre de vista que les formes *trea, crea, vea*, etc. (imperfets) són vulgarismes totalment inadmissibles, ja que suposen l'eliminació vulgar de la *i* etimològica **[aquesta *i* és antihiàtica només]** de l'imperfet fort (*treia, creia, veia*, etc.). Ací cal fer honor al P. Fullana, que sempre propugnà les formes correctes (*treia, creia, veia, reia*, etc.) i mai acceptà les vulgars (*trea, crea, vea*, etc.). Som totalment del seu parer. Per això no admetem que «poden ser acceptades» (§ 191). Cal evitar-les fins en escrits populars, on bastaria pronunciar-l[e]s a l'estil vulgar, però mantenint en l'escrit la forma correcta. Hauríem suprimit la menció de *trauïa* al Camp de Llíria. Ací cal evitar els defectes d'Alcover: no distingir el parlar de les persones cultes i educades del parlar rústec, ple de barbarismes vacil·lants. **[No crec sobreres algunes notícies de dialectologia.]** Quant al participi passat de [*riure*], *rist* [és la forma absolutament predominant en valencià].

§ 194. El participi passat *omplert* (analògic) és totalment estrany al valencià, que només diu *omplit* (etimològic).

[§ 199.] Les formes contractes d'*anar-se'n* citades per Manuel Sanchis Guarner són tan vulgars que poden donar lloc a confondre el lector. Qui diu *mo-ne*? Cal que el gramàtic no cite exemples que cap valencià culte seria capaç de pronunciar, perquè tot exemple citat per un gramàtic, encara que siga per a condemnar-lo, té el prestigi de la lletra impresa. En canvi, valdria més citar les formes *anem-'s-en, aneu-'s-en*, que realment sí que són molt usades. **[Ja ho faç en tractar dels pronoms, § 284.]**

Al § 228, en citar les formes de l'auxiliar *vaig* del perfet perifràstic, es citen només les formes *vas, vam, vau, van*, però es donen com a «no recomanables» les formes *vares, vàrem, vàreu, varen*. Realment la forma *vàreig* no mereixia citar-se, puix que és inexistent en valencià i totalment inusada per cap valencià, escri[p]tor o parlant. Ara bé, les formes [singular] 2 *vares*, plural 1 *vàrem*, 2 *vàreu*, 3 *varen* no es poden donar com a no recomanables, puix que són sentides en valencià com a més distingides i correctes que les escurçades *vas, vam, vau, van*. En aquestes qüestions del pretèrit perfet, el valencià conserva els matisos i gradacions aristocràtics que els altres dialectes catalans han totalment perdut. **[Trobe grotesc parlar de l'aristocratisme del valencià quan fa segles que deixà d'ésser llengua de l'aristocràcia, si bé encara ho és del poble i de molts intel·lectuals, cosa que, potser, té més valor.]** En primer lloc, la preferència al pretèrit sintètic és sentida com a pròpia del llenguatge ciutadà i senyorívol, literari, front al perfet perifràstic, més rural **[apreciació subjectiva d'En Giner]**. Les terminacions dels perfets de la 1ª conjugació són *-ares, -àrem, -àreu, -aren*, i és naturalíssim que un parlar on el perfet sintètic és un temps viu use les formes *vares, vàrem, vàreu, varen* i considere rurals les formes *vas, vam, vau, van*, pròpies dels dialectes que desconeixen l'ús del perfet sintètic.

§ 257. Article definit. L'abolició a ultrança de les formes d'article definit masculí *lo, los*, feta per l'Institut, obedix a l'estat del barceloní modern, que les ha eliminades totalment. El valencià normal presenta el punt dolç: en general usa *el, els*, però *lo* li és conegut, especialment en els nexes fònicament soldats *en lo, per lo, amb lo*. L'ús de *lo* en poesia, per a obtenir un resultat fònic més harmoniós, deixant una major llibertat a l'artista, s'imposa. Caldria una codificació rigorosa dels casos on és aconsellable l'ús de *lo*: ara bé, això només ho podrien fer

els gramàtics valencians, on *lo* conserva vitalitat en els usos restringits i el seu ús en casos especials obedix a delicats matis<s>sos fònics tradicionals. Tal codificació suposa un delicat treball de gramàtica i de poètica, a la recerca del punt dolç. **[No compliquem encara més la Gramàtica.]** En un principi, l'ús exclusiu de *el, els* a l'estil barceloní, que ha donat lloc a tants versos malsonants, és degut, en primer lloc, a l'estat del barceloní parlat, però també al concepte de simplificar a ultrança les regles gramaticals, a fi d'imposar una senzilla uniformitat desitjada, defugint la complicació gramatical expositiva, més carregosa, però més d'acord amb la complexa realitat del bon llenguatge.

Als §[§] 259 i 260, Manuel Sanchis Guarner combat el castellanisme que suposa l'ús d'un *lo* article neutre, i la seua doctrina és mestrívola. **[En gran part l'he presa de la *Gramàtica* de Moll.]** A títol d'informació direm que el *lo* més difícil d'eliminar serà el de la combinació neutra *lo que.*

§ 264. Respecte a les formes *meua, teua, seua*, creem que els lectors barcelonins podrien llegir-les donant a la *u* el so de *v* barcelonina. En canvi, els valencians hauríem de llegir *meva, teva, seva*, pronunciant-les com a *u*. D'aquesta manera hom llegiria *sentint* la seua pròpia pronúncia.

§ 268. Creem que les grafies de 17 i 19 haurien d'ésser *desset* i *denou*, sense accent, que servirien ensems per al mallorquí (aguts) i per al valencià (plans). L'Institut, al seu *Diccionari*, podria admetre aquestes variants, evitant les grafies amb accent. En la variant *huit* seria preferible d'acceptar, excepcionalment, la grafia tradicional amb *h*, millor que *uit*, massa xocant. **[Eixa *h* de *uit* no és etimològica i no veig quina falta hi fa.]**

§ 269. Caldria haver posat els ordinals *catorzé, quinzé, setzé, desseté, divuité, denové* i suprimir *sext, sèptim* i *octau.*

§ 273. La forma *bastant*, com a adjectiu quantitatiu, no és valenciana (en català segurament és castellanisme). En els exemples citats per Manuel Sanchis Guarner, *bastant* és un participi **[sempre és un participi etimològicament]** i no significa 'prou'. S'haurien pogut afegir *que, força* i *gaire*, explicats. I condemnar severament l'ús barceloní de donar uns plurals absurds a *prou, massa* i *força*, plurals vulgars, en absolut estranys al valencià. **[La *Gramàtica* no és per als barcelonins.]**

§ 275. Respecte a la grafia *atre* usada per Manuel Sanchis Guarner cal blasmar-la severament. Precisament, actualment, tots els escriptors valencians usen *altre* en la llengua literària. Tal adopció per Manuel Sanchis Guarner significa un retrocés. El fet d'escriure *altre* no impedix de llegir-lo *atre* en lectura familiar o llenguatge corrent. Usant Manuel Sanchis Guarner grafies fonètiques, res no li hauria costat d'utilitzar la transcripció fonètica per a indicar que *altre* es pronuncia [atre] o [altre], segons es tracte del llenguatge corrent o literari, però mantenint la grafia literària tradicional *altre*. L'ús de la forma *atre* utilitzada per Manuel Sanchis Guarner ha d'ésser refusat pels bons escriptors valencians. **[Crec que Giner té raó; fou una concessió excessiva que vaig fer al gran públic.]**

§ 305. Creem inadmissible el dialectalisme *astò*.

§ 307. És discutible que *se* siga subjecte en *Es fa gavelles*, construcció dubtosa per *es fan gavelles*, qualificant-lo de sinònim del pronom subjecte *hom*.

§ 310. En *quins han vingut, quins* no és un pronom, plural de *qui*, el qual en plural és invariable (*qui són?*) sinó un adjectiu; l'exemple aquest deu anar al § 278. Cal, doncs, no

confondre: *qui han vingut? = qui són els que han vingut?*, amb: *de tots els músics que hem avisat, saps quins han vingut?*

§ 323. Cal suprimir la grafia falsa *darrera* per *darrere*, la qual és una errada de l'Institut que es deu esmenar aviat. *Enjorn* significa en general castellà *temprano*: *tornar enjorn del camp, acabar enjorn la faena. Gens* en *no estudies gens* no significa 'un poc'. Manuel Sanchis Guarner, preocupat per l'ús dels mots negatius *mai, cap, res, gens* en les frases interrogatives i condicionals amb valor positiu, no dóna una exposició clara de l'ús i significats d'aquests mots. Tampoc explica l'ús valencià d'usar *no* quan els dits mots es troben sense el verb, en contradicció amb la regla del § 331 final. Per això assenyala un adverbi *no gens*. Sobre *d'espai*, creem que la forma veritable és *espai*, com en la llengua antiga: *camina molt espaiet, parla espai i t'escoltaré, espai!*, etc. El veritable significat valencià de *arreu* és 'successivament, l'un darrere l'altre': *per festes donaren racionament de pa tres dies arreu; treballar arreu* és 'treballar seguidament, sense prendre's cura de la perfecció de la tasca', i, d'ací, 'de qualsevol manera'.

Clou l'obra un apèndix nomenclàtor dels noms dels pobles de llengua valenciana amb els seus adjectius gentilicis. Quant als noms, es tracta de la reedició del nomenclàtor en preparació per diversos estudiosos. En general, les grafies valencianes citades són acceptables. Discrepem de l'encert de les següents adoptades per Manuel Sanchis Guarner: *Musseros, Benatússer, Lloc-nou de la Corona, Rafelguarap, Albalat de Pardines, la Vall de Tavernes, Muro del Comtat, Benigani, Benicassi* i algun altre poc tradicional. Hauríem preferit *Museros, Benetússer* (no comprenem la necessitat d'alterar les grafies tradicionals de sis segles en casos com aquest, on la pronúncia vulgar pot alterar algun so; si admetem que els rústics fan *Benatússer*, cal no oblidar que les persones afinades, potser cultes, també diuen i escriuen *Benetússer*: caldria evitar els canvis innecessaris i balders de les grafies valencianes tradicionals, no castellanitzades), *Poblenou de la Corona, Rafelguaraf, Albalat de la Ribera, Tavernes de Valldigna, Muro d'Alcoi* (ço és, sobre el riu d'Alcoi), *Benigànim* i *Benicàssim*, respectivament. En el cas dels dos darrers, caldria respectar les grafies tradicionals, que són nostrades, malgrat en el parlar corrent no es pronuncien les *-m* finals pels comarcans, però sí a la capital.

Quant<s> als gentilicis, la recopilació només té una valor de replega de formes locals. Les formes citades no són les literàries, ans bé hom cita pronunciacions vulgars (*panisclans, catauins, vilaronguers*, etc., per *peniscolans, catadauins, vilallonguins*, etc., formes també existents). En altres casos se citen formes inexistents (*carletans, algemesinencs, picassenters*, etc.; les formes correctes, amb tota seguretat, són *carletins, algemesins* i *picassentins*). La preocupació de recórrer a la viva veu fa adoptar les formes acastellanades en *-enys* (*russafeny, alzireny*, etc.) o les adaptacions artificioses en *-enc* per a traduir el *-ense* de les formes no menys artificioses del castellà: *xativenc* per *xativí* (forma popular valenciana). En general, el castellà no posseïx cap sufix gentilici comparable al valencià *-í, -ina, -ins, -ines* (el qual no creem d'origen aràbic, com se sol dir, sinó més aviat romànic o millor mediterrani pre-romà fusionat amb el sufix llatí -INUS, -INA, del mateix origen mediterrani; casos com *gironí, badaloní, barceloní*, etc., tan abundosos a Catalunya, no expliquen ben bé l'origen aràbic, a més si a Múrcia i Andalusia escasseja); el nostre sufix és un sufix *viu*, amb plenitud de vitalitat creadora: els gentilicis valencians no són, en general, creacions petrificades, sinó mots creables i entenedors i acceptables per tothom; si són generalment formes consagrades, com *xativins*,

algemesins, *cullerins*, *alfarrasins*, etc., també caldria admetre *simatins*, *rocafortins*, *paternins*, *benicassins*, etc. A mida que la recopilació es faça més afinada i es vagen eliminant les formes realment inexistents (tipus del citat *carletans* per *carletins*), substituïdes per les formes tradicionals, augmentarà considerablement el nombre dels gentilicis valencians en *-ins*, fins [a] arribar a veure's clarament que convé a tots, tret d'unes quantes excepcions (generalment els en *-à*, tipus *morellà*, i alguns pocs en *-enc*, *-er*, *-ut*, etc.): llavors caldrà triar, en tots els casos de dubte o inusitats, decididament la forma creable en *-ins*.

Manuel Sanchis Guarner ha fet la millor gramàtica valenciana possible: segurament la millorarà en successives edicions, però difícilment ningú no podrà superar-la. Així Manuel Sanchis Guarner, a qui felicitem cordialment, s'ha consagrat el millor gramàtic valencià. I la seua *Gramàtica valenciana* és un llibre imprescindible a tots els escriptors valencians i a tots els desitjosos de conéixer l'estat gramatical de la llengua de València.

8. Ressenya d'Antoni Maria Badia i Margarit : «Una gramàtica valenciana»

[*Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, I (1952), pp. 100-101]

El senyor Manuel Sanchis i Guarner ha escrit un bell tractat de Gramàtica, ensems normativa i descriptiva, del valencià, és a dir, de la modalitat que ofereix a les terres de València la llengua catalana. Però l'autor, més que un gramàtic, és pròpiament un lingüista, i això s'havia de projectar sortosament damunt les pàgines del seu llibre; aquest no és solament, doncs, malgrat el seu títol, una gramàtica, sinó un resum de lingüística aplicada al valencià; això és el que veiem ja, de bell antuvi, a la introducció del llibre, on l'autor estudia les relacions entre idioma i dialecte, estableix un resum d'història lingüística de València (aturant-se especialment en les aportacions d'àrabs i mossàrabs), centra el valencià en el conjunt del domini lingüístic català i extracta el més important de la bibliografia lingüística valenciana. No podia faltar tampoc una detallada descripció dels sons del valencià, donada l'especialització de l'autor en la fonètica, dins el vast camp de les activitats lingüístiques. Això és el que trobem en la part denominada Fonètica, on, ultra unes nocions de fonètica general, veiem inventariats tots els sons del valencià, distingint els límits de les zones que ocupen, quan no són universals al valencià (com ocorre amb la *v*, no sempre labiodental, o les sonores, que en valencià central esdevenen sordes, etc.), i assenyalant els principals defectes comarcals. Una altra part tracta d'ortografia, que és la més seriosa aportació a la unificació de l'ortografia catalana des del costat valencià; els escriptors valencians havien acceptat ja, definitivament, l'any 1932, l'ortografia de l'Institut d'Estudis Catalans, però l'obra del senyor Sanchis i Guarner ha vingut ara a donar una forma científica i força definitiva a la seva adaptació al valencià, la qual adaptació no és gens fàcil, especialment en els casos, bastant nombrosos, de disparitat de timbre vocàlic entre els dialectes orientals i els occidentals. Les parts tradicionals de la gramàtica ocupen la major part del llibre. Així hom estudia unes generalitats, després de les quals són tractats monogràficament el verb, el nom i l'adjectiu qualificatiu, els articles i adjectius determinatius, els pronoms, els adverbis, les preposicions i les conjuncions. En tota aquesta part és ben clar l'intent de l'autor d'aconseguir un acostament entre la doctrina gramatical de

l'Institut i els fets de llengua valencians; això duu alguna vegada a confusions, bé perquè l'Institut no sempre ha arribat, per ineludibles necessitats d'unitat, al darrer fet dialectal, bé perquè el valencià aspira a un reconeixement de personalitat per a fets de llengua que a la resta del domini no pesen en el mateix grau. Amb tot i el que hem dit, l'obra del senyor Sanchis i Guarner ve cridada a allò que segurament ha estat el seu primer mòbil: a fer més ferm el coneixement i ús del valencià i a assegurar el seu manteniment dins la unitat del domini català.

9. Joan Fuster: « Dificultats valencianes» (1 i 2)

[*Serra d'Or*, núm. 142 (juliol 1971), p. 45; núm. 143 (agost 1971), p. 29]

La cosa, realment, no tindria gens d'importància, si no fos per la interferència d'un mal entès «amor propi local». D'ençà de Llorente, o de Villarroya, i fins i tot d'abans, els valencians que han decidit escriure en la seva llengua, en general, hi han fet jugar ben poques vel·leïtats particularistes. Em refereixo als «escriptors» amb pretensions de normalitat. Fora d'alguna excepció aberrant, el particularisme ha tendit a manifestar-s'hi en uns altres nivells: en el tristíssim del nom de l'idioma, sobretot. Però no, o no gaire, en la pràctica d'escriure. Que hagin escrit més bé o més malament és ja una altra qüestió. Enfront del mòdul de «llengua literària» que, de mica en mica, i amb l'expansió de la Renaixença, anava establint-se al Principat, els valencians únicament discrepaven en uns punts secundaris i trivials: mantenien *teua, seua, meua* en lloc de *teva, seva, meva*, i tractaven de conservar una sèrie de formes verbals privatives. I ni tan sols, en un principi, fou sentit això com una «discrepància». Al capdavall, també hi havia escriptors de les Illes que escrivien *teua* i *meua* –encara ho feia Llorenç Riber, per exemple–, i Verdaguer i Maragall mateix usaven sovint *diga* o *siga* en comptes de *digui* o *sigui*, d'acord amb una tradició viva de la seva gent. La pruïja localista rarament sobrepassava aquests límits. Del costat valencià –a diferència del que s'ha esdevingut amb els mallorquins–, han sortit escasses «reivindicacions» de cara a l'Institut, en matèria de lèxic o de sintaxi. De sintaxi, cap, si no m'enganyo; i de lèxic, en la majoria dels casos, inspirades en raons fonètiques, gairebé sempre enraonades. El fet pot explicar-se, bàsicament, per la desconfiança que l'escriptor valencià sent davant la llengua «parlada» en el seu país. Sol tenir consciència del grau de depauperació i de castellanització a què ha arribat el seu dialecte. El de la capital, en particular. Cal recordar que molts dels lletraferits a què al·ludeixo són originaris de la ciutat de València o dels seus voltants, o bé hi han estat «recriats». Els redactors de la premsa satírica i els autors de teatre popular eren, en alguns moments –no sempre–, més fidels als hàbits col·loquials; però ells acostumaven a quedar al marge de qualsevol propòsit literari centrat en l'idioma. De les comarques, on la llengua tenia un curs més preservat, i era per tant més rica i autèntica, amb prou feines eixia cap «ploma» hàbil i sensible, capaç de recollir de la boca del poble un matís de vocabulari o la gràcia d'un gir castís. Només el petit grup de la zona del Nord, els «castellonencs», van ser-hi porosos: Salvador Guinot, Josep Pascual Tirado, Àngel Sánchez Gozalbo. En particular, Pascual Tirado, que en *Tombatossals* i en *De la meua garbera* va aconseguir deliciosos passatges d'una autenticitat, d'un «autoctonisme», encantadors. Algun altre nom d'una altra procedència s'hi podria afegir. Però tota aquesta literatura naix condicionada per un instint

de modèstia: no aspira a ser sinó literatura «regional», atenta al toc pintoresc o a la voluntat de document entranyable. Els escriptors que intentaven la poesia lírica o la narrativa –no diguem els de l'erudició i de l'assaig, que ni poden ni volen embolicar-se en aquesta mena de preocupacions– es veien forçats a ajustar-se al model «llibresc». De tots els poetes valencians dels últims cent anys, solament Bernat Artola té una certa exuberància d'idioma: potser premeditada; potser perquè no havia trencat el vincle nutrici amb el parlar de la Plana. I, malgrat tot, don Teodor Llorente també mereix un record. Llorente tracta d'escriure com escrivien els poetes de Jocs Florals de l'època a tot arreu dels Països Catalans: però sense exageracions. I els seus millors poemes –*La barraca, Cançoneta amorosa, La cançó del teuladí, Vora el barranc dels Algadins*– no signifiquen cap ruptura alarmant amb l'idioma del carrer. És l'únic dels poetes ratpenatistes que s'aguanta, i per això. O gairebé l'únic. Avui mateix, una part de la poesia de Vicent Andrés Estellés, tremendament arrelada en un «realisme» directe i agressiu, es debat en unes dificultats d'expressió ben adustes: penso en versos que sacrifiquen una mica la gramàtica per poder dir el que volen dir, i per dir-ho amb una passió inexcusable. La resta de la plantilla poètica del país s'acontenta amb un llenguatge prefabricat i més o menys ben après. Relativament ben après, en Carles Salvador; més dúctil, en Almela i Vives; maquinal, en Xavier Casp. La «llengua literària» dels valencians, en bloc, resulta bastant descolorida, si per «color» hem d'entendre la transfusió col·loquial. En la prosa encara és més evident, això. Les pàgines descriptives d'Enric Valor recullen encara una palpitació de la seva terra: la foia de Castalla. Ernest Martínez Ferrando va escriure en el català «noucentista» que li pertocava... Tot plegat, no podia ser d'una altra manera. Els col·laboradors de *Taula*, els d'*El Camí*, els de *La República de les Lletres*, posem per cas, havien de ser fabristes, i van ser-ho tant com van saber ser-ne. Si hi ha en aquell bloc de papers unes determinades deficiències –moltes, al cap i a la fi–, no era per deliberació ni per tossuderia, sinó per manca d'estudi. Carles Salvador, Josep Giner i Manuel Sanchis Guarner van contribuir en termes decisius a la «disciplina» general. Algun recel concret, de detall, hi perdurava, sens dubte. El setmanari *Acció*, segons he sentit contar, es negava a emprar la forma *amb*, i sostenia l'emocionant arcaisme *ab*, per marcar distàncies amb la «catalanofília» dominant. Això era pels anys 30... [...]

La «represa», després del 39, simplificà molt les coses. No és que el trauma fos «favorable», no cal dir-ho. Ben al contrari. Fins i tot convé apuntar que els residus indigenoides van tenir-hi un clima òbviament propici: Rat-Penat protegit, «bacavés» suspicaç de don Nicolau-Primitiu, *desahogos* rupestres del senyor Bayarri. Era lògic. Però qualsevol temptativa de «continuïtat» seriosa havia d'alçar-se sobre la la negació de tot això. Recordo el període que avui anomenaríem *underground* –tan innocent!– dels últims anys 40 i dels primers 50, que fou la meva iniciació en el problema. Hi havia, aleshores, d'una banda, Carles Salvador, que, sense massa concessions, i amb la tenacitat estratègica de sempre, prosseguia la seva tasca; i hi havia l'Editorial Torre, de Xavier Casp, de l'altra. Van ser dues dreceres, en part antagòniques, que, en l'afer de la «llengua literària» –i de la llengua *tout court*–, coincidiren més que no es pensaven els respectius mentors. Ara ho podem valorar amb una relativa objectivitat. I, si un plus de mèrit calgués atorgar, correspondria a l'Editorial Torre, per les dimensions de l'esforç, per la major seguretat de criteri, i per l'atractiu que va exercir entre els joves intel·lectuals del país fins al 1960 o el 1962. Tant se val: aquestes peripècies, anecdòtiques, no caben en el present comentari. Ni tampoc la precisió de dates i d'eficàcia que varen tenir les *Gramàtiques* de Carles Salvador i de Manuel Sanchis Guarner, tan diferents en el propòsit i, en definitiva, tan coherents en l'estímul.

Alguna cosa s'havia produït, mentrestant, o gràcies a tot això: la liquidació –«per ruïna»– dels reductes insidiosos. Entre les victòries de Pompeu Fabra, la més clara, la més complexa i la més inconfessada és aquesta. I dic «de Pompeu Fabra» per xifrar-ho amb un nom emblemàtic. A partir de llavors, la «llengua literària» al País Valencià quedava definida. La *teua* i la *meua*, com *cante* i *diga*, i les altres minúcies, adquirien un altre sentit, en el nou context: vam procurar que aquestes mínimes «dissidències» tinguessin una justificació en els clàssics, i que, en comptes de ser un tret de separació, fossin una referència històricament unitària. I ací s'acaba l'episodi... [...].

GERMÀ COLÓN DOMÈNECH

UNS COMPOSTS VALENCIANS EN LLUR CONTEXT ROMÀNIC

1. EL PROBLEMA

Siguen les meues primeres paraules per agrair l'amable invitació dels organitzadors d'aquest Col·loqui sobre la lingüística de València, que jo hi intervingués; i en particular em plau regraciar l'amic Jordi Colomina. És per mi un honor i una satisfacció molt grans parlar en la Universitat d'Alacant, la qual només ha tingut atencions envers la meua persona. Espere no decebre massa les vostres esperances, i sobretot no cansar-vos exposant una matèria potser àrida.

Heu sentit tot el que al llarg dels darrers 150 anys s'ha fet i el que encara caldria o cal dur a terme. He vingut a tancar aquest cicle de conferències unes setmanes més tard, degut a les obligacions que m'impedien absentar-me de la Universitat de Basilea. I precisament l'allunyament en el temps dels col·legues que m'han precedit em permetrà d'ésser també una mica marginal en el tractament del tema.

He elegit l'anàlisi d'uns substantius de la llengua catalana, originalment composts, per a la consideració dels quals em basaré principalment –no exclusivament– en una exemplificació antiga treta de texts i documents valencians. Pense, i ho dic al començament, que sense tenir ben presents els fets valencians no es pot donar un pas en la filologia catalana: aquesta afirmació no implica que em senta gens xovinista, perquè és una realitat.

Estudiant darrerament, amb motiu del cinquè centenari de la seua publicació, la *Gramática castellana* de Nebrija (1492) vaig topar amb un passatge que em cridà

Caplletra 12 (Primavera 1992), pp. 123-136

l'atenció, i vaig decidir de dedicar-li una monografia, ara en premsa.[1] Durant l'elaboració, se m'anaren acumulant exemples valencians com de bell antuvi no hauria sospitat. Són els que pretenc desenvolupar ací.

En el capítol VI de l'esmentada *Gramática,* ("De la figura, género, número, declinación τ casos del nombre"), després de lloar la "maravillosa facilidad" del grec, Nebrija reserva un paràgraf a les possibilitats del llatí i del castellà en la formació de composts:

> [1] Los latinos muchas vezes hazen composición de dos palabras; de tres, mui pocas, salvo con preposiciones. El castelleno (sic) muchas vezes compone dos palabras, mas tres, pienso que nunca; assí, que haze composición de dos nombres en uno, como *república, arquivanco;* de verbo τ nombre, como *torcecuello, tirabraguero, portacartas;* de dos verbos, como *vaivén, alçaprime, muerdehuie;* de verbo τ de adverbio, como *puñavante;* de preposición τ nombre, como *perfil, traspié, trascol, pordemás.*[2]

El català coneix aqueixes formacions (recordem *lligacama, pregadéu, saltataulells,* etc.; Fabra 1956: 151-152, § 157). El que jo desitjava saber és si realment disposa d'un sistema de plasmació de substantius mitjançant la juxtaposició de dos verbs, com *muerdehuye, alzaprime, vaivén* del castellà. Així, un *alzaprime* designa 'una trampa o un parany' o *muerdehuye* és 'un cuc del blat i dels llegums, un corcó'. Alcalá Venceslada registra en andalús *muerdehuye* 'mordihuí, gorgojo' amb aquesta gràfica il·lustració: "Me encontré en las lentejas un *muerdehuye* y no comí más". Els altres idiomes de la Romania occidental presenten casos semblants: portuguès *alçapão, ciavoga;*[3] italià *giravolta, saliscéndi* 'falleba, barreta de ferro de la finestra' (Prati 1958:19, nota 3); francès *tournevire, chantepleure;* occità; *mounto-davalo, toumbolèvo,* etc.

Per al món hispànic ens detindrem en la doctrina exposada per Menéndez Pidal (1977: 239-240, § 88,) en la seua *Gramática histórica:*

> [2] Además hay otra yuxtaposición fecundísima en los romances e ignorada del latin [...] **sólo verbos:** *tiramira, ciaboga, duermevela, ganapierde, quitaipón, correveidile;* es evidente la forma de imperativo que tiene el verbo en estos dos últimos; pero la persona El de presente indicativo mezclada con imperativo aparece en *vaivén,* que primitivamente sería **veiven* o **vaivien* (francés *va-et-vient*). En general, debe reconocerse en estos verbos el indicativo, que es indudable cuando el compuesto equivale a una oración de relativo o a un participio de presente: *destripaterrones* 'el que destripa terrones'. El perfecto aparece en *cochitehervite.*

Crec que hi ha ací una barreja de fets que intentarem d'aclarir més endavant.

Fora del domini ibèric mereix citar-se la posició de Ronjat que analitza en un

(1) En un volum col·lectiu sobre Nebrija, coordinat per Manuel Alvar.

(2) Antonio de NEBRIJA, *Gramática de la lengua castellana,* estudio y edición A. QUILIS, Centro de estudios Ramón Areces, Madrid 1989, p. 187, 16-24 = Facsímil de l'original de 1492 en la *Gramática castellana,* ed. de GALINDO ROMERO Y ORTIZ MUÑOZ, Madrid 1946, II, p. 68.

(3) El cronista Azurara, a mitjans del segle XV, parla de "o batel de *ceavoga*" (*Cronica do descobrimento e conquista de Guiné,* ed. de Carrerira e Santarem, Paris 1841, p. 448). L'altre vocable *alçapão* és formalment idèntic a l'espanyol *alzapón* (vegeu *DH,* s.v.).

preciós apartat el lligam bimembre en els parlars occitans: "substantifs formés en soudant deux impératifs sentis ensuite comme postverbaux" (Ronjat 1937: 474, § 734. ϵ. 2). És veritat que en les terres del Migdia de França aquesta construcció és important; hi haurà prou si recordem la creació de *boui-abaisso* (literalment 'bull abaixa' dirigit a l'olla que hom trau ràpidament del foc), la famosa sopa que, adoptada en francès com a *bouillabaisse,* ha esdevingut internacional.

A aquest propòsit us demane que ens reportem als texts de Moll i de Badia, els quals són completament divergents. Francesc de B. Moll (1952:305) accepta del tot l'existència d'aquests models:

> [3] Esta clase de compuestos pueden ser asindéticos (como *ciavoga,* compuesto de los imperativos de *ciar* y de *vogar*), pero más frecuentemente van unidos los dos elementos por una conjunción *vaivé* (=*va-i-vé*), *estira i arronsa.* Generalmente estos compuestos de doble imperativo se sustantivan: *una ciavoga, una giravolta* (o *un giravolt*). *Vaivé* en la expresión "és un vaivé" (= 'es un andorrero') se ha adjetivado hasta provocar la formación de un femenino analógico: "es una vaivera". Sobre compuestos de doble imperativo como *giravolta* se han formado derivaciones verbales como *giravoltar.*

Badia (1964: 384) és més caute en la consideració del tipus en qüestió (cf. Fabra 1956: 152, § 157), precisament exemplificant amb un paral·lel d'*alzaprime:*

> [4] En algún caso, desde luego muy raro, encontramos el compuesto a base de dos formas verbales: *alça* 'levanta' + *prem* 'aprieta, oprime' > *alçaprem* 'alzaprima, palanca' (nombre sustantivo, del que, a su vez, se ha formado un verbo: *alçapremar* 'alzaprimar').

2. ÍNDOLE GRAMATICAL

Tots els mots romànics adduïts fins ací poden ésser imperatius (cat. *alçaprem,* it. *saliscendi* 'falleba', etc.) i alguns ho han d'ésser per tota necessitat (esp. *quitapón* 'especie d'ornament'). Roman aïllat el cas de *vaivé,* del qual ens ocuparem després (§ 3.2.).

Ja seria ben estrany que hi hagués una anarquia en la formació: uns substantius estarien construïts mitjançant la unió de dos indicatius (esp. *duermevela,* segons Menéndez Pidal, seguit per Pellegrini, etc.) i uns altres de dos imperatius o d'un indicatiu i un imperatiu. És evident que el procés es realitza sempre per la geminació de dos verbs de la mateixa característica, és a dir, en el mode imperatiu. En els nostres lexemes constatem una preferència pels continguts semàntics oposats, com el tan citat *quitapón,* francès antic *dorveille,* it. *dormiveglia,* esp. *duermevela,* etc.

En un començament el tipus de lligam dels dos elements és asindètic: *giravolta, muerdehuye, ciavoga.* Els exemples del tipus *estira* i *arronsa,* castellà *estira y afloja* ja impliquen una reflexió lògica i no són substantius apel·latius, ans conserven llur caràcter verbal.

Convé que primer examinem detingudament els exemples de Nebrija (*alzaprime, vaivén*) que tenen una contrapartida en la nostra llengua (no n'hi ha per la bonica imatge *muerdehuye*)[4] i després que ampliem el camp d'observació amb algunes altres mostres.

3. IL·LUSTRACIONS PARAL·LELES

3.1. *Cast.* **alzaprime** | *cat.* **alçaprem**

Per al castellà *alzaprime* tenim l'avantatge de disposar de l'article corresponent del *Diccionario Histórico* (=DH). Aquí resulta còmode contemplar la gamma extensa de la família *alzaprima* 'palanca'; parany per a animals; engany' amb el verb *alzaprimar* i la variant *alzaprieme.* El nostre *alzaprime* en el sentit metafòric 'engany' ja es troba al Canceller Pero López de Ayala (1407): «[...] que la fortuna, trayendo las cosas assí mal pensadas al propósito de su *alçaprime,* [...], pasando la donzella por la plaça, trauó della.» (DH, s.v. *alzaprime*). Hi és dit, doncs, li va fer la traveta amb l'*alzaprime.*

La composició *alzaprime,* a partir dels respectius imperatius *alzar* i *premir* no presenta la menor dificultat. El castellà *premir* (i *premer*) és ben corrent a l'edat mitjana des del primers texts del *Cid, Libro de Apolonio,* Berceo, etc. Algun etimologista (*DCEH,* s.v. *alzar*) vol partir d'un préstec del català *alçaprem / alçaprémer* passat al castellà com *alzaprime;* esperaríem quelcom con **alzaprén* o *alzapreme;* o bé, si partíem d'un inexistent verb **alçaprémer,* hom s'estranya que haja tan encertadament passat a la família etimològica del castellà antic *premir.* Massa casualitat... Ensopeguem, a més, amb la petita sorpresa que en català són paraules molt modernes. Així *alçaprem* fa la primera aparició en la valenciana *Rondalla de Rondalles* del 1776 (ed. Pellicer Borràs 1986: 195) que, com se sap, és una adaptació del *Cuento de cuentos* de Quevedo i de la *Historia de historias* de Diego Torres Villarroel:

> [5] El dot que li portí tot l·acabat, sense deixar pisca ni mitja, ni un remey de Déu; asta unes arracades molt maquetes que eren de ma mare (en glòria siga) y m'an dolgut lo que yo sé. No vull *fer alçaprems,* ni guste de ramalloles y marors, perquè encara que no u havia de dir yo, só més mirada en mes coses que no ell.

En aquest sentit metafòric de 'usar de trampa o artifici per fer mal a algú moralment', *fer alçaprems* no torna a emprar-se en català, és un simple hàpax legóme-

(4) El meu col·lega Jordi Colomina em comunica amablement que a Monòver es coneix el *mordifuig.* Es deu tractar d'un calc del murcià i andalús *mordihuy* sobre el qual em permet d'enviar a l'estudi en premsa esmentat a la nota 1.

non. Amb la significació concreta de 'palanca', *alçaprem* és del segle XIX.[5] Del verb **alçaprémer* solament se'n sospita l'existència[6] i del derivat *alçapremar* no hi ha rastre fins encetat el segle XIX. El vocable, malgrat les aparences, no deu ésser massa genuí ni capaç d'irradiar amb tanta força cap a l'oest peninsular. Tots els lloables esforços en eixa direcció (*DECat*, I, pp. 231*b*-232*a* i notes 14-18) s'estavellen davant uns fets documentats i incontrovertibles, que el voluntarisme patriòtic no aconsegueix de vèncer. Por contrast, el portuguès *alçaprema* és ja del segle XV (cf. Machado, s.v.) i el lexicògraf Bento Pereira àdhuc duu en el seu diccionari del 1647 una *alçaprema de tirar dentes* "odontogra, æ".

El lexema que analitzem és força complex. Antoine Thomas (1915-1917: 328-329) hi va dedicar una nota, de la qual resulta que a la Gal·lo-romània emergeix un *hausseprime* en un inventari redactat a Bruges el 1295, "pour le navire de Flandres":

> [6] Item pour XiJ^{XX}iiij *hauceprimes*, pour tomes et pour CXij apuiex a arbalestes.

És una espècie d'estrep on el ballester afermava el peu per tibar o parar les grans ballestes. En texts d'Occitània de 1345 hom torna a relacionar aquest objecte:

> [7] 1345, Toulouse: «pro XIII baudreriis unius pedis, II *ausaprems*» (nota Thomas que la lectura podría ser también *ausaprenis*).
>
> [8] 1346, Montauban: «*aussaprens* per tendre las balestas.»

En el domini occità es coneix el tipus lexical *ausso-pren* per 'cale qui soutient l'effort d'un levier' (Thomas 1915-1917: 329; cf. *FEW*, vol. 24: 365 i Coromines 1990:307*a*). El més curiós és que per explicar-ne l'origen etimològic hom acut a una petició de principi: *post hoc, ergo propter hoc.* Amb una peculiar ortografia escriu A. Thomas i tothom el segueix: «An réalité, le segond verbe êt *preme* "presser", ce qi ressort du catal. *alsaprem* "levier". L'espagnol dit *alzaprima* dans le meme sans; il faut voir là une adaptacion tèle qèle du catalan» (*loc. cit.*). D'una banda els exemples medievals de la Gal·lo-romània (Gay 1928: 17-18, s.v. *hausse-pied*) tenen un valor concret diferent del dels hispànics; i per una altra, la lingüística se'ns revela en contra de les dades filològiques: *alçaprem* en català té traça d'ésser una formació regular, perfecta, amb *alçar* i *prémer* (en l'edat mitjana també *pembre*). Únicament hi ha un però de talla, i és que l'adaptació pot haver-se realitzat en sentit contrari: *alzaprime, alzaprimar* > *alçaprem, alçapremar.* L'enigma roman sencer. Conste que de tot el complex ací considerat de substantius forjats mitjançant la geminació de dos verbs sols *alçaprem* pareixia de formació indiscutible. Ja Badia (cf. aquí § 1, in fine) subratllà la seua raresa.

(5) Quan ja gran, vaig aprendre la paraula espanyola *alzaprima* m'adoní que corresponia al que espontàniament en dèiem a Castelló *perpal*. Veig que M. García Girona registra per al Maestrat: "*Alçaprem*. Perpal per a moure pedres grans. M. Alzaprima" (*Vocabulari del Maestrat*, p. 26, s.v.), però aquest autor coneix la designació castellana.

(6) Hi ha en Narcís Oller una artificial formació d'un participi *alçapremuda* (cf. *DCVB*, s.v. *alçaprémer*).

3.2. *Cat.* **vaivé** / *esp.* **vaivén**

Aquest lexema ha donat prou maldecaps als qui se n'han ocupat, tant pel que fa al sentit com a la manera d'haver-se congriat.

El 1979 en parlí quan, en col·laboració amb Amadeu Soberanas, vaig editar el *Lexicon* llatí-espanyol de Nebrija (Colón-Soberanas 1979: 15-16 i notes 6-8). Amplie aquells apunts amb nous documents i done, al meu juí, la raó adequada del mot en qüestió.

L'anomenat *Diccionario de Autoridades* (s.v.) assenyala *vaivén* en Calderón de la Barca, i partint d'aquesta dada se n'ha volgut fixar l'arribada a la llengua vers el segle XVII.[7] Sabem, però, que hi és a la *Gramática* de Nebrija (1492, cf. dalt § 1) i al seu *Lexicon* (s.v.): "*arieto.as.* por *dar vaiven* o topetar".

El significat primitiu del *vaivén* en castellà és precisament el de 'topetón, golpe fuerte'. Així ho declara Covarrubias (s.v. *baybén*), l'article del qual constitueix una preciosa il·lustració, que certament no mereixia que hom el negligís:

> [9] **Baybén.** El golpe que se da con alguna máquina, movida primero en el aire con que toma más fuerça, como aquella que los antiguos llamaven ariete, máquina militar para derrocar puertas y muros. Era una viga muy grande, sustentada en el aire con maromas sobre puntales, guarnecida al cabo de fuerte azero en forma de cabeça de carnero, y dando baibenes con ella derrocavan qualquier reparo. Deste ariete haze mención Virgilio, lib. 2, *Aenedios:*
>
> *Labat ariete crebro*
> *lanua, et emoti procumbunt cardine postes.*
> Díxose baybén de va y viene, porque va para atrás y viene para adelante, con notable y desapoderada furia; y qualquiera cosa enhiesta que con el golpe se inclina a una y a otra parte, dezimos aver dado baybén. De aquí se dixo también bambalear, *latine nutare*.[8]

El sentit de balanceig, de dolç gronxament, que avui posseeix el vocable en espanyol i en moltes altres llengües és posterior i degut a una anàlisi lògica dels elements integrants: *va* i *ve*. Els texts són, per contra, ben explícits de la brusquedat de la topada.

Dispose de moltíssimes citacions de *vaivén* des de la primera de Nebrija el 1492, alguns de ben gràfics, com el del P. Bartolomé de las Casas, que explica com l'Almirall i els seus suportaven «los golpes y relanzaduras o *vaivenes* de una parte a otra del río, que no perderse allí todos cuatro navíos fué negocio divino.»[9] Prescindiré ací de tota la documentació i em limitaré a donar-ne una sola de fray Bernardino de Laredo, que conta com hom va poder amb un *vaivén* clavar o plantar la creu:

(7) *DCEC*, II, p. 1009*a*, i, sense canvi, en *DECH*, III, p. 463*b*, s.v. *ir*. Vegeu encara Segura-Munguía, s.v. *vado*.

(8) Ed. Riquer, Barcelona 1943, p. 184b; cf. també M. Morreale in *BRAE* 68, 1988, p. 226.

(9) *Historia de las Indias*, "Biblioteca de Autores Españoles", núm. 96, p. 65.

[10] 1538, Laredo, *Subida del monte Sión:* «¿Quién causó más aflición en la ánima virginal: esta grita cruel que oyó o los ojos que miraron cómo con un çruel *vaivén* pudieron hincar la cruz en la piedra horadada que aparejada tenían? Y la cruz permanesció con el macerado cuerpo del crucifixo Jesús.[10]

3.2.1. El problema etimològic

El *DCEC* (II, p. 1009*a;* sense variació el *DECH,* III, p. 463*b*) conjectura que en *vaivén* no hem de veure la unió dels imperatius de *ir* i *venir* sinó dels respectius indicatius. Aleshores tal volta seria d'origen aliè. Addueix l'existència del francès *va-et-vient* (sense adonar-se que és moderna)[11] i del català *vaivé* que ja seria documentat al segle xv, tal com ho fa suposar el derivat *vaiver. -era* 'movedizo, haragán; frívolo, débil', avui mallorquí, però que es troba cap al 1460 en el valencià Jaume Roig.

Examinem aquestes afirmacions. En efecte *vaivera* pés a l'*Espill,* allà on parla de la desgràcia de la bíblica Dina, filla de Lia i de Jacob, ultratjada per Siquem, la qual incautament, moguda per la curiositat, va eixir a veure les fadrines de Canaan:

[11] Molt fort erra
com no scorcha
en Asuer
a sa muller
Vasti, reyna!
Tanbé na Dina
morir deguera,
per ser *uayuera.*[12]

En 1665 L. Matheu Sanz tradueix al castellà *vayvera* por "nobelera", això és, que surt de i curioseja, cercant noves.

[12] Todo lo erró,
pues no quitó
el rey Asuero
la pie, seuero,
a su muger;
no digo a Ester,
sino a Vasti.
Y Dina assí
morir debiera,
por nobelera.[13]

(10) *Místicos franciscanos,* tomo II, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 1948, p. 218.

(11) Segons el *FEW* el francès *va-et-vient* es documenta a partir de 1765. El diccionari etimològic de Dauzat afirma, sense fornir cap prova, que el vocable apareix a finals del segle xvii en Saint-Simon; cf *Nouveau Dictionnaire étymologique et historique* de la casa Larousse por Dauzat-Dubois-Mitterrand.

(12) Roig, Jaume, *Spill o Libre de consells,* ed. per R. Miquel y Planas, Barcelona 1929-1950, vv. 15845-52.

(13) *Libro de los consejos,* ed. de R. Miquel y Planas en *El Espejo de Jaime Roig,* Barcelona 1936-1952, p. 509.

En *vaiver, vaivera* som davant un adjectiu en *er,* format sobre *va i ve.* Compareu *parler, cridaner.* Em sap greu, doncs, discrepar de l'opinió emesa pel senyor Moll (supra § 1). No es tracta d'un *vaivé* 'empenta', sinó de l'adjectiu, que també es pot substantivar per designar la persona.

Res no autoritza el senyor Corominas (*DECat,* I, p. 296*b*, s.v. *anar*) a donar un salt en el buit i afirmar el que segueix:

> [13] *Vaivé* [S. xv; «al eixir de Igualada --- lo pedregam fort del camí --- perillant coches --- y personas de donar alguns tostorros y *baybens* del trenta-hu-de-bastos ---», c. 1800, B. de Maldà, *Excursions,* p. 80], de *va i ve* (d'on sembla haver estat manllevat el cast. *vaivén* [mj. S. xvii], *DCEC,* s.v. *ir*).

Aqueix exemple del segle xv no existeix, i el text que se'ns ofrena és de l'any 1800: amb quina bonica desimboltura hom maneja els materials filològics (o llur falta)...

Exposaré les úniques dades, aïllades, del català *vaivé* 'empenta, embranzida' que he aconseguit d'espigolar ací i allà. Apareixen a València i fan l'efecte de calcs del castellà. El 1519 se situa la malifeta d'uns esvalotadors:

> [14] Com vingué aprés dinar, vingué tanta moltitud de fadrins y mossos... prengueren una biga, y ab dos *vayvents* romperen la porta de la Seu devers lo palau, ço és, lo postich devers la capella de sent Johachim.[14]

El ja esmentat Dr. L. Matheu i Sanz, el 1643, escriu un romanç en valencià:

> [15] Així com apleguí a casa
> se m'alterà lo ventrell,
> y lo cap, tot ple de torbes,
> em feia anar dant *ba-i-bens.*[15]

El canonge de la Seu valentina Dr. Gaspar Blai Arbuixech traça el 1666 aquest mogut quadre en el *Sermó de la Conquista,* recordant la lluita desigual de David:

> [16] ... depara David, esclafix la fona, engasta en lo front altiu la pedra, que li penetrà fins al cervell; tremola el jagant, bamboleja el cos, dóna un *vaivé,* cau postrat en terra, arremet lo pastor, trau-li el coltell de la baina, sega'li'l cap i, en senyal de la victòria, el porta a Jerusalem....[16]

Són mostres ben escadusseres. Si el català amb prou feines coneix genuïnament la formació, o la coneix de manera reflexa, difícilment l'hauria pogut imposar al castellà, on sí que viu ufana des de temps. Per a prestar cal tenir. I a propòsit d'açò, la que jo

(14) J. Sanchis Sivera (ed.), *Libre de Antiquitats,* València 1926, p. 22.

(15) A. Ferrando (ed.), *Els certàmens poètics valencians,* València, Institució Alfons el Magnànim, 1983, p. 1.014.

(16) Dr. Gaspar Blai Arbuixech, *Sermó de la Conquista,* ed. per F. Almela y Vives, "Un sermón valenciano del siglo xvii", in *Revista Valenciana de Filología,* VI, 1964, p. 220.

anomene "la prova dels Nebrijas (o dels Nebrixes)" és aclaparadora. El 1507 Gabriel Busa transposa l'article *arieto* del *Lexicon* així: «Arieto. as. *tossar.* n.v.» i ignora el *vaivén* de l'original. La segona edició del *Dictionarium* llatí-espanyol (Burgos 1512; Saragossa 1514) duu: «dar *vayuen* con aquel engeño o topetar». Doncs bé, les adaptacions catalanes de 1522, 1560 i 1585 posen unànimement: «tossar ab aquel engeni». Si *vaivé* havia estat mot corrent, no cal dir que algú dels curadors del diccionari l'hauria emprat. La suposada dependència de l'espanyol *vaivén* respecte de *vaivé* és una faula infantil: el camí oposat és el més versemblant.

3.2.2. La procedència

El desllorigador del nostre problema, paradoxalment, es troba en el portuguès *vaivém,* terme documental des del 1416. En un principi significa 'ariet, enginy per enderrocar muralles o atacar vaixells (consistent en una mena de biga o cabiró amb el qual hom percudeix)'. El *Manuscrito de Valentim Fernandes* del 1507 diu: «... e quebrauã as portas cõ machados, cõ *vayuees*» (p. 19) o Fernando de Oliveira «*vayvẽs,* assy pera no mar arrombar os navyos contraryos ou saltar nelles como pera ẽ terra...»[17]

En portuguès s'apleguen tots els requisits formals que expliquen el procés de composició mitjançant els dos imperatius *vai* + *vem,* respectivament dels verbs *ir* i *vir.* La cronologia i l'evolució històrica de la llengua portuguesa donen a bastament raó del nostre lexema.

No em detinc en aquest punt perquè l'he tractat a fons en un altre lloc (vegeu nota 1), així com he estudiat el pas al castellà (d'on l'ha pres el nostre català, primer a València) i la relació amb què es troba el lexema *vaivém / vaivén* hispànic amb el francès *va-i-vent* 'oscilació, balanceig'. Val només la pena que considerem l'absència de la troquelació en francès respecte a l'espanyol:

> [17] *Vayuienes,* ou *vayuenes,* & encore autrement *vaybenes:* il se dit aussi au singulier *vayuen,* ou *vayben* & *bayben,* branslemens, brandillemens; ce sont proprement trois dictions iointes e une, à sçauoir *va y ven,* qui veut dire, va & viens.»
> «*Vayuenes de la fortuna,* secousse & trauerses de fortune.»
> «*Brandiller,* bambolear, dar vayvenes, sacudir.»
> «*Branslemen,* por el andar y menearse, bayben, altibaxo, sacudimiento.»
> «*Secousse,* bayben, sacudida, porrazo, trillazon, trilladura.»
> «*Secouement,* sacudiiento, vayuen.[18]

(17) Adduït per Humberto Leitão, *Dicionário da linguagem de marinha antiga e actual,* Lisboa 1963, p. 401*b*.

(18) Oudin, C., *Tesoro de las dos lenguas francesa y española,* Paris, chez Pierre Bilaine, 1621.

4. ALTRES HIPÒTESIS CATALANES

4.1. Hom ha volgut explicar els casos del castellà **tiramolla, leixaprén* i *cantimplora* a partir dels respectius corresponents catalans. Per motius de temps deixaré sense examinar ací els dos primers, no sense dir que el terme de poètica medieval *leixaprén* és una formació gallega, inexistent a casa nostra;[19] el verb *tiramollar* i *tiramoll* (el presumpte **tiramolla* és un fantasma) presenten en castellà una història molt més clara i antiga.

Queda *cantimplora,* on una altra vegada les dades valencianes de texts literaris són precioses per al nostre fi. La gènesi rau en la geminació dels verbs *cantar* i *plorar.* El senyor Corominas en els seus diccionaris afirma que la paraula castellana ve del català *cantimplora,* antigament *cantiplora.* Potser que siga així, encara que en tinc els dubtes més fundats. El català *cantiplora* apareixeria per primera vegada cap a 1460 en l'*Espill* de Jaume Roig. Vet ací l'ús que el nostre conterrani en fa en un pla metafòric:

> [18] son (sc. les dones) oripell
> he brut estany;
> portes de bany
> he de riu nores;
> son *cantiplores,*
> grunyents poliges,
> hubertes çiges,
> pintat carner.[20]

Les dones no són per aquest misogin autor més que mera aparència, oripell i metalls dolents que sempre xisclen o grinyolen, com portes de bany, sénies, cantimplores i politges o corrioles.

En el desvergonyit *Somni de Joan Joan,* també escrit a València, contemplem així mateix la significació translatícia de *cantiplora:*

> [19] «Hi som les dones com les mules,
> Que, ben penssades
> Volem esser, hi caualcades
> A totes hores,
> Hils esperons son *cantiplores*
> Molt delitoses
> Pera les que stan desijoses
> Dasaborir
> La bona nit hi mal dormir.[21]

He reeixit a documentar *cantiplora* 'sifó' abans que en aquests autors. En l'inventari dels béns deixat pel rei Martí, del 1410, llegim:

(19) El *lechiprén* 'classe de labor de punt' que cita el *DECat* (s.v. *deixar,* nota 12) és aragonès, no català.

(20) Jaume Roig, *Spill o Libre de consells,* ed. per R. Miquel y Planas, Barcelona 1929-1950, pp. 119-120, vv. 7792-7799.

(21) *Cançoner satírich valencià,* ed. R. Miquel y Planas, Barcelona 1911, p. 178, "Lo somni de Johan Johan", vv. 2891-2899.

[20] Item VII. *cantiplores* ab .II. peces de canons de lauto.[22]

Encara al segle xv hi ha més esments de la mateixa forma, la qual arriba a 1617 en els *Secrets d'Agricultura* del prior Miquel Agustí per designar una curiosa regadora provista de forats, adequada per arruixar lleugerament les plantes:

[21] Modo com se té de fer la *cantiplora* pera regar los Horts.

La Cantiplora se ha de fer á forma de vn canter acceptat, que debax ha de ser mes ampla que no del ventre, anant seguidament disminuynt, y lo coll ha de ser de la gruxa de vn coll de Oca, mes ò menys segons la grandaria, y al cap demunt ha de esser closa, sino per vn foradet quey ha de hauer de la gruxa de vn Ciuro, y en lo coll ha de hauer vna ansa que posant hi los quatre dits dins de ella: puga ab lo dit gros tapat lo dit forat, quant la aportareu, y debax del Sol ha de esser foradada de foradet rodons, com vna Esgrassadora, ò un Garbell, y la dita Cantiplora se pot fer de terra, ò de Aram, ò de altre metall. Y axi quant vos ne volreu seruir la posareu en part ahont y aya aygua tota dreta, sols lo forat de dalt no estiga cubert de aygua, ni tapar, y espirant aquex per los forats de bax, se omplira de aygua la dita Cantiplora tant alt com estara dins la aygua, y plena la pendreu per la ansa ab los quatre dits, y ab lo dit gros sobre del forat de dalt tapant lo be, y de aquesta manera la portareu alli ahont voldreu regar sens vesarse la aygua per los forats de bax, y quant sereu al lloch que voldreu regar alçareu lo dit polso, dexant respirar la dita Cantiplora per lo forat de dalt, y les hores los forats de bax llansaran la aygua ygualment, y tornant à tapar ab lo dit gros lo forat de dalt, cessaran de rajar los forats de bax, y axi poreu de esta manera regar en moltes parts, tant quant la aygua durarà en la Cantiplora, y aquest regar es molt profitos per regar totas las herbas que començan de naxer, y volen la aygua à pler.[23]

El castellà *cantimplora* ofereix una documentació una mica més moderna. Com a 'tub, conducte o sifó' el primer diccionari històric de l'Acadèmia espanyola el relaciona des del 1543. Però ja el 1495 un text aragonès duu *cantimplora* amb la significació secundària de 'cantil·lena, tonada, canterella': «e fagan unas *cantimploras* o cantilenas u otra cualquiera dulce armonia» (*DEHC*, s.v.). En aquest sentit

(22) "Inventari dels bens mobles del rey Martí d'Aragó" in *Revue hispanique*, XII, 1905, pp. 413-590; la nostra entrada a la p. 587, núm. 2070. La lliçó del document a l'ACA és *cantiplores* i no "cantimplores" que presenta aquesta edició.

(23) Miquel Agustí, *Secrets d'agricultura*, reproducció facsimilar de Barcelona, Editorial Altafulla, 1988, p. 15.- La font d'aquest passatge és "Cardano", segons s'indica al marge. Es tracta, sens dubte, del procediment explicat com a *clepsydra*: "Inter uasa tam admiratione dignum quàm uulgatum est clepsydra, nostris oenopho, magnitudine amphoris forma persimilis: gracile scit enim in collo, fundus perforatus ut cribrum, suprema pars osculum tantùm habet, fit ex argilla figulino opere: potest & ex quacunque alia materia confici: aperto superiore osculo uacua, demittitur in aquam, impleturque ad certam mensuram: inde obducto pollice extrahitur ab ea, retineturque, irrigatur horti pars: & cùm cessare libet, obducto pollice aqua continentur", en l'obra *Hieronymi Cardani Mediolanensis Medici De rervm varietate libri XVII*, Basileæ, anno MDLVII, p. 420 (caput LVI. Instrvmenta et vasa). Supose que Miquel Agustí va utilitzar alguna de les moltes traduccions que es feren durant el segle xvi al francès. És aquest un punt a estudiar.

l'antecedent no és català, ans ben bé francès; allà *chantepleure* o *chanteplore* sovinteja a l'edat mitjana.

Interessa remarcar que la doble nasal [ca*ntim*plora] es presenta abans en espanyol.

Es planteja el problema d'escatir si el fr. ant. *chantepleure* o l'occ. *cantaplora* o *chantaplora,* que remunten a mitjans del segle XIII, i el cat. *cantiplora* són o no són independents entre si. La poligènesi em sembla poc probable per al nom d'un artifici tècnic força variat, el varillatge semàntic del qual és a les Gàl·lies particularment ric: 'sifó, embut, tub amb foradets, etc.', amb abundosos sentits figurats. Aquell qui tindrà la curiositat de compulsar les referències adduïdes pel *FEW*[24] quedarà convençut de la luxuriant vitalitat d'aquest tipus lexical a França, la qual cosa contrasta amb un mostrari hispànic tardà i prou limitat. Ultra això la menció més remota entre els paraments de casa del rei Martí ensenya que és un objecte sumptuari, utilitzat primer a la cort i, sens dubte, importat.

La *i* del cat. *cantiplora* no representa de cap manera la conjunció copulativa; hem vist ja que és normal en aquests composts la unió isomòrfica i asindètica dels dos imperatius: un hipotètic **cant i plora* no tindria l'equilibri d'ambdós membres del lexema. Si es pogué passar de **cantaplora* a *cantiplora* és perquè en aquesta paraula s'havia perdut el sentiment de la formació, ja no era transparent. Una cosa semblant ocorre en l'adaptació del gal·licisme *rouge-clair* en el cat. ant. *rogicler* (origen immediat del esp. *rosicler*; Colón 1976: 240-275).[25] També en unes altres latituds, on no hi ha conjunció *i,* hom apel·la a explicacions fantasioses, com ara la influència de la primera persona del present d'indicatiu provençal en verbs com *bouliversà* en lloc de *bouloversà* per 'bouleverser' (Ronjat 1937: 482, § 739). He preguntat a alguns barcelonins com concebien que l'estri s'anomenàs *cantimplora;* la resposta ha estat que es devia relacionar amb *càntir* [kánti]. Naturalment és un error, puix que el reflex de CANTHARU és *cànter,* tant en la llengua antiga com avui a València. La constatació fonamental és que ha desaparegut per complet la consciència de la plasmació *cantar* + *plorar,* mentre que aquesta perdura en francès. Veure poligènesi en *chantepleure* i *canti(m)plora* és tan improbable com, per exemple, imaginar que el modern *computer* haja rebut independientment, cadascú pel seu cantó, el mateix nom en anglès i en alemany. Pense que la satisfacció de qui creu haver resolt el problema era més tost desplaçada: «La formació i transmissió d'aquest mot va ser estudiada plenament en el *DCEC,* I, 642*b*-643*a,* provant alhora que són manlleu directe o indirecte del cat., el cast. *cantimplora* [1543], i it. i port. id., mentre que el fr. *chantepleure* [1256] és formació paral·lela a la catalana» (*DECat,* II, p. 485*a.* 41-46). El català *cantiplora* és en realitat un vell gal·licisme i la forma *cantimplora,* amb repercussió de la nasal, deu haver estat afavorida pel castellà.

(24) *FEW,* II, p. 223 i notes 23-30. Així mateix Gay, s.v. *chantepleure;* Tobler-Lommatzsch, s.v. *chanteplore* (amb rica bibliografia crítica).

(25) Ja sé que l'autor del *DECH* té respecte al mot que ens ocupa una curiosa i original opinió (cf. s.v. *rosa* i *DECat.* VII, 141*b*, s.v. *realgar*).

5. CONCLUSIÓ

En la construcció romànica estudiada ací, hem observat la juxtaposició de dos membres en l'imperatiu de la persona tu: *giravolta, saliscendi, muerdehuye,* etc. Es congrien substantius apel·latius de tota mena, àdhuc de semantisme ben concret, com l'esmentat espanyol *muerdehuye* per 'corcó del blat'. Aquestes formacions han d'ésser separades d'unes altres com *estira i arronsa, toma y daca,* amb el lligam de la conjunció copulativa, les quals no perden del tot el caràcter dels components. Jo diria que hi ha anàlisi enfront de la síntesi en el primer cas.

Tot al llarg de l'exposició m'ha calgut considerar suposats catalanismes del castellà adduïts en la discusió etimològica (*cantimplora, alzaprime, vaivén, tiramolla*) i he tingut la sorpresa de comprovar, al contrari del que esperava i en oposició al que passa en altres llengües (italià, francès, occità, espanyol, portuguès), que l'asíndesi amb doble imperatiu no sembla donar-se en català.[26] Evidentment no prendrem com a genuïns *giravolta* o *giravolt* (*DECat,* IV, p. 510*a*), que són italianismes patents; en altres casos, com *ciavoga* o **tiramolla,* llur biografia els delata com a manlleus tardans (segles XIX i XX). Queda en quarantena *alçaprem,* que en examinar-lo de prop, se'ns revela més que sospitós: gosaria titllar-lo de calc de la família castellana *alzaprime, alzaprima* i *alzaprimar* o de la del occità *ausaprems.*

No és cap deslluïment mancar d'un determinat mode de construcció. Cada llengua té la seua pròpia índole i el català, pel que pareix, no ha fet ús de la juxtaposició considerada. Aquest idioma té els seus recursos, les seues riqueses, les seues virtualitats, i no li calen plomes alienes i policromades. Darrerament observem una perillosa tendència a carregar-lo amb uns ornaments espuris, i és el que he intentat defugir en aquesta conferència.

GERMÀ COLÓN DOMÈNECH
Universitat de Basilea

(26) Vegeu-ne la confirmació "ex silentio" a Loreto Busquets, *Aportació lèxica de Josep Carner a la llengua literària catalana,* Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1977, p. 113.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

BADIA MARGARIT, A. M. (1964) *Gramática catalana,* Madrid, Gredos.

BRAE. Boletín de la Real Academia Española. Madrid.

COLÓN, G. (1976) *El léxico catalán en la Romania,* Madrid, Gredos.

COLÓN-SOBERANAS (1979), vegeu NEBRIJA.

COROMINES, Joan (1990) *El parlar de la Vall d'Aran,* Barcelona, Curial.

DCEC (1954-1957) = COROMINAS, Joan, *Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana,* Berna, Francke Verlag, 4 vols.

DCVB = ALCOVER, A.M. i MOLL, F. de B. (1930-1962), *Diccionari català-valencià-balear,* Palma de Mallorca, 10 vols.

DECat (1980) = COROMINES, Joan, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana,* Barcelona, Curial (en curs de publicació).

DECH (1980-1991) = COROMINAS, Joan y PASCUAL, José A. *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico,* Madrid, Gredos, 6 vols.

DH = Real Academia Española, *Diccionario histórico,* Madrid 1960.

FABRA, Pompeu (1956), *Gramàtica catalana,* Barcelona, Teide [1956].

FEW = VON WARTBURG, Walther, *Französisches Etymologisches Wörterbuch,* Bonn... Basel 1929.

GAY, Víctor (1928) *Glossaire archéologique du Moyen Age et de la Renaissance,* II, París 1928, reprint 1967.

MENÉNDEZ PIDAL, R. (1977) *Gramática histórica española.* Decimoquinta edición, Madrid, Espasa-Calpe.

MOLL, F. de B. (1952) *Gramática histórica catalana,* Madrid, Gredos.

NEBRIJA, Elio Antonio de, *Diccionario latino-español (Salamanca 1492).* Estudio preliminar por Germán Colón y Amadeu-J. Soberanas, Barcelona, Puvill, 1979.

PELLICER BORRÀS, Joan E. (1986) *La "rondalla de Rondalles" de Lluís Galiana. Estudi lingüístic i edició,* València, Biblioteca Sanchis Guarner, Institut de Filologia Valenciana.

PRATI, A. (1958) "Nomi composti con verbi", en *RLiR,* XXII.

RLiR = *Revue de linguistique romane.* París-Estrasburg

RONJAT, Jules (1937) *Grammaire istorique des parlers provençaux modernes,* Montpeller, III.

THOMAS, Antoine (1915-1917) "Prov. *aussaprem;* anc. fr. *hauceprime*", en *Romania,* XLIV.

TOBLER-LOMMATZSCH (1925) = Tobler, A. und Lommatzsch E, *Altfranzösisches Wörterbuch,* Berlín, Preuss. Akademie der Wissenschaften... Stuttgart, F. Steiner Verlag (fins el 1991, publicats 11 vols.)...

Reflexions al voltant de la proposta lingüística de Josep Nebot i Pérez
On Josep Nebot i Pérez's linguistic proposals — Joan Rafael Ramos

This article tries to outline the general background of grammatical studies in Catalan by the end of the 19th century and beginnings of the 20th century, while phocusing on the work of the Valencian grammarian Josep Nebot i Pérez, his linguistic ideology and his interesting proposal of producing two different set of grammars: a popular one, and another addressed to the more cultivated reader.

La proposta gramatical del P. Lluís Fullana i Mira (1871-1948)
P. Lluís Fullana i Mira's grammatical proposals (1871-1948) — Vicent Simbor Roig

By studying step by step, from beginnig to end, Father Fullana's grammatical studies, Prof. Simbor offers the reader the possibility of following the ideological evolution of this outstanding Valencian grammarian during three main periods: A unitarian one (1902-1915), a secessionist one (1915-1932), and a final one (1932-1948), when, after being the first to accept and to sign the unitarian ortography of Castelló de la Plana, he seems to have closed the process by accepting P. Fabra's proposals.

La Gramàtica Valenciana *de Manuel Sanchis Guarner*
The *Gramàtica Valenciana* by Manuel Sanchis Guarner — Antoni Ferrando

This article studies Sanchis Guarner's *Gramàtica Valenciana,* trying to assess its relevant contribution, referring not only to the author's ideology and established goal, but also to its historical context and to its Catalan as well as Valencian precedents, like Fabra on one side, and Fullana, Giner and Salvador, on the other.

Uns compostos valencians en llur context romànic
Some catalan compounds in the context of the Romanic languages

Germà Colón Domènech

As it seems, Catalan does not have a system which, as in the case of related languages (like for instance Occitan *boui-abaisso;* French *tournevire*; Spanish *muerdehuye*), allows to form new nouns by means of assembling two verbal forms of Imperative. Prof. Colón studies some of the few instances where this special construction has been documented in Catalan and he reaches the conclusion that all of them seem to be loans from other languages.